॥ अथगरुडपुराणसटीकमारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः अथटीकाकारःसमस्तग्रंथार्थमुद्घाटयन्हरिंस्तौति स्मरणाद्दुर्गतिहर्तापूजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरयानिजभ-
क्त्यादादातिमुक्तिंसमांहरिःपातु १ लक्ष्मीलतासमाश्लिष्टंकौस्तुभस्तबकोज्ज्वलम् स्वर्गापवर्गफलदंहरिंकल्पद्रुमंनुमः २ सारात्सारं
समुद्धृत्यप्राचीनकृतसंग्रहात् तत्रवेयंमयाटीकायथामतिवितन्यते ३ अथसारोद्धारकर्ताशिष्टसंप्रदायानुसारेणमंगलमाचरति
धर्मदृढइति अत्रवृक्षरूपकेणहरिंनिरूपयति मधुसूदनपादपोजयतीतियथापादपोवृक्षःपादैरधः प्रसृतशाखाभिर्जलंपिबती

श्रीर्जयति धर्मदृढबद्धमूलोवेदस्कंधःपुराणशाखाढ्यः

तिपादपः तथैवायंमधुसूदनोपिपादपएवपभ्द्यांचरणाभ्यांपातिसंसाराद्रक्षतिइतिपादपः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबंभक्ता
श्रिपोतंवंदेमहापुरुषतेचरणारविंदमितिभागवतवचनात् सोयंकीदृशः धर्मदृढबद्धमूलः धर्मोत्रअमृतरूपोभगवद्धर्मः अद्वे
ष्टासर्वभूतानामित्यारभ्ययेतुधर्म्यामृतमिदंयथोक्तंपर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाइत्यंतेनगीतायांद्वादशाध्यायांते
ष्टभिःश्लोकैर्भगवतोक्तः सएवदृढंबद्धंमूलंयस्येति अस्मद्देशभाषायांजडबंधइत्युच्यते अत्रायमभिप्रायः वृक्षोयथादृढमूलोहिस्वस्था-

नेसुस्थिरोभवतिप्रचुरतरपवनाद्युपद्रवैरपितनोस्वस्थानान्नोन्मूलनत्वमुपयातितथैवायमपिभगवद्भिर्मत्हृदयेसन्निश्चलोभवति मूर्च्छ-
नादिप्रबलतरदुःखांतरायैरपिस्वभक्तहृदयान्नापयातीति तदुक्तंश्रीभागवतेविसृजतिहृदयंनयस्यसाक्षाद्धरिरवशाभिहितोप्यघौघनां
शः प्रणयरशनयाधृतांघ्रिपद्मः सभवतिभागवतप्रधानउक्तइति पुनः कीदृशः वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः वेदाः स्कंधायस्येतिपुराणान्येव
शाखास्ताभिराढ्यः युक्तश्चेति अत्राप्ययंभावः वृक्षोयथाऽतिविस्तृतस्कंधशाखाभिर्दूरतरोप्युपसमीपएवदृश्यते तथैवायमपिवेदपुराणैः

ऋतुकुसुमोमोक्षफलोमधुसूदनपादपोजयति १

प्रकृतिपुरुषयोःपरोप्युपलभ्यते यथाचवृक्षःस्कंधशाखाभिरेवोपसमागतानांबहुतरफलानिप्रददाति तथैवायमपिवेदपुराणैस्तच्छ्रोतृवक्तृ
णांधर्मार्थकाममोक्षफलानिप्रददाति यथाचवृक्षस्यशाखास्कंधेभ्यएवनिःसरंति अथचतत्संलग्नाएवभवंति तथाचपुराणान्यपिवेदोद्गता
नितन्मिलितान्येवचसंति नतुतेभ्यःपृथक् इतिहासपुराणानिपंचमोवेदउच्यतइतिवचनादिति पुनः कीदृशः ऋतुकुसुमोमोक्षफलः क्रे
तवोयज्ञाएवकुसुमानियस्यमोक्षः फलंयस्येति अत्राप्ययमाशयः वृक्षाद्यथाकुसुमोद्गमानंतरमेवफलप्राप्तिर्भवतीतितथा द्रव्ययज्ञाद्यनु

१

ध्यानैः शुद्धांतःकरणस्यैवनतोमोक्षफललाभोभवतीति किंचानेनमोक्षफलदातापिमधुसूदनपादपएवनान्यइत्यपिसूचितम् तदुक्तंदेवैर्मुकुंदंप्रति वरंवृणीष्वभद्रंतेऋतेकैवल्यमद्यनः एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययइति एवंभूतोमधुसूदनपादपोजयति सर्वोत्कर्षेणवर्त्तते अत्रापिसर्वेभ्योब्रह्मादिभ्योप्यधिकनयावर्त्तीत्यर्थः वृक्षोयथावनस्पतस्यसर्वस्यमहाकेतुरिवास्थितइतिनिरूपणात् सर्ववृक्षेभ्योधिःकोभवति तद्वदिति इदमार्याछंदः १ एवंमंगलंकृत्वाइदानींकथाप्रस्तावायसूतशौनकसंवादमवतारयतिनैमिषइति अनिमिषक्षेत्रे

नैमिषेनिमिषक्षेत्रेऋषयःशौनकादयः सत्रंस्वर्गायलोकायसहस्रसममासत २

तएकदातुमुनयःप्रातर्हुतहुताग्नयः सत्कृतंसूतमासीनंपप्रच्छुरिदमादरात् ३

अनिमिषः श्रीविष्णुः अलुप्तदृष्टित्वात् तस्यक्षेत्रेनैमिषारण्येऋषयः सहस्रंसमाः संवत्सराः अनुष्ठानकालोयस्यतत्सहस्रसमंसत्रंयज्ञमासतअकुर्वत किमर्थंस्वर्गायलोकाय स्वर्गेगीयतइतिस्वर्ग्योहरिः सएवलोकः भक्तानांनिवासस्थानंतस्मैनतुप्राप्तयएवननुस्वर्गार्थंतस्यविनाशित्वेनतुच्छफलत्वादित्यर्थः २ प्रातःकालेहुतएवहुताग्नयोयैस्तेमुनयः दानमानादिभिः सत्कृतंसिंहासनेचासीनंसूतंइदंवक्ष्यमाणं आदरात्पप्रच्छुः ३

७ ७ ७ ७ ६९

ऋषिभिस्तु अस्मिन् समस्तग्रन्थेनिरूपितस्यसद्गतिदुर्गतिप्रदस्यधर्माधर्मस्यएक एवप्रश्नः कुतोभवतिकथितइति द्वाभ्यांभवतासर्वज्ञेनसम्यक् वेर्वै ग्भिसंभवंतीतिश्रुत्युक्तोर्चिरादिदेवमार्गः कथितः बहुभिः पुराणैर्निरूपितः इदानीमिति ४ तथाचसंसारदुःखादीन्यपिश्रोतुमिच्छामइति

ऋषयऊचुः कथितोभवतासम्यक्देवमार्गःसुखप्रदः इदानींश्रोतुमिच्छामोयममार्गंभयप्रदम् ४ तथासं सारदुःखानितत्क्लेशक्षयसाधनम् ऐहिकामुष्मिकान्क्लेशान्यथावद्वक्तुमर्हसि ५ सूतउवाच शृणुध्वं भोविवक्ष्यामियममार्गंसुदुर्गमम् सुखदंपुण्यशीलानांपापिनांदुःखदायकम् ६ यथाश्रीविष्णुनाप्रोक्तंवैनतेयायपृच्छते तथैवकथयिष्यामिसंदेहच्छेदनायवः ७ कदाचित्सुखमासीनंवैकुंठेश्रीहरिंगुरुम् विनयावनतोभूत्वापप्रच्छविनतासुतः ८ ७ ७ ७ ७ ७ ७

पूर्वेणैवसंबंधः किंतत्क्लेशक्षयसाधनंतैः संसारदुःखैर्यः क्लेशस्तस्यक्षयसाधनंचसंसारदुःखानांक्लेशस्यक्षयः केनसाधनेनभवतीत्यपिश्रोतु मिच्छामइत्यर्थः किंचार्थः ५ अत्रोत्तरंश्रीभगवद्गरुडसंवादेन सूतउवाच शृणुध्वमिति सुखदंपूर्वादिमार्गंदुःखदायकं दक्षिणमार्गमि त्यग्रेवक्ष्यति ६ भगवद्वाक्यस्यातिप्रामाण्यात्संदेहोनकर्तव्यइतिभावः ७ विनयेनअवनतोनम्रः ८ ७ ७ ७

उत्तमागतिः सद्योमुक्तिःक्रममुक्तिश्चेति ९ श्रुतंसर्वशास्त्रेषु स्मृतमितिपाठेमुनिभिःकथितम् १० हरिस्मरणात्फलभोमोक्षअनन्तद्रहिता ननुशोचन्नाह सुगमंपठनेकठिनंनभवति ११ अनन्त्वामभजतांपापिनाम् १२ अत्रोन्तरंसमासव्यासाभ्यांश्रीभगवानुवाचषड्भिरध्यायैः

गरुडउवाच भक्तिमार्गोबहुविधःकथितोभवतामम तथाचकथितादेवभक्तानांगतिरुत्तमा ९ अधुनाश्रोतुमि-च्छामियममार्गंभयंकरम् त्वद्भक्तिविमुखानांचतत्रैवगमनंश्रुतम् १० सुगमंभगवन्नामजिह्वाचवशवर्तिनी तथापिनरकंयांतिधिग्धिगस्तुनराधमान् ११ अतोमेभगवन्ब्रूहिपापिनांयागतिर्भवेत् यममार्गस्यदुःखानि यथातेप्राप्नुवंतिवै १२ श्रीभगवानुवाच वक्ष्येहंशृणुपक्षींद्रयममार्गंचयेनये नरकेपापिनोयांतिशृण्वतामपिभी-तिदम् १३ येहिपापरतास्तार्क्ष्यदयाधर्मविवर्जिताः दुष्टसंगाश्चसच्छास्त्रसत्संगतिपराङ्मुखाः १४ ७ ७

वक्ष्येहाभत्यादिनाचपुनः येनमार्गेणयेपापिनः नरकेयांति तानपिवक्ष्यामीत्यन्वयः १३ येहिपापरताइत्यादिपदानांपतंतिनरकेइतितृतीयेन संबंधः पापरतानिषिद्धाचरणोत्सुकाः दयाधर्मेतिदयानामप्रत्युपकारापेक्षारहितसर्वभूतहितानुचिंतनताधर्मोभगवद्धर्मःवर्णाश्रमविहितोवा दुष्टानांसंगोयेषांते तथासच्छास्त्रादौपराङ्मुखाश्च १४ ५ ५ ५

परिवीतः [illegible]वेष्टितः बाध्यमानोऽपि बंधोतातेत्याहूयमानोपि २४ एवंव्यापृतात्मा आसक्तचित्तः उरुवेदनयास्तधीः शतवृश्चिकयुगपद्दशनसदृशया पीडयानष्टमतिः मूर्च्छितः सन् रुदतांरोदनंकुर्वतांस्वानांवंधूनांमध्येम्रियते मरणंप्राप्नोति २५ अंतक्षणेअंतसमये दैवीदेवानामिवदिव्यदृष्टिः यथादृ [illegible]यमदूतानांप्रत्यक्षदर्शनंभवतीत्यर्थः पुनर्यथासर्वइहलोकपरलोकरूपंजगत् एकीभूतंस्वसीमासंलग्नमिवप्रजायतेअतआश्चर्यदर्शनान्नकिं

शयानःपरिशोचद्भिःपरिवीतःस्वबंधुभिः बाध्यमानोऽपिनब्रूतेकालपाशवशंगतः २४ एवंकुटुंबभरणेव्यापृतात्माजितेंद्रियः म्रियतेरुदतांस्वानामुरुवेदनयास्तधीः २५ तस्मिन्नंतक्षणेतार्क्ष्यदैवीदृष्टिःप्रजायते एकीभूतंजगत्सर्वंनकिंचिद्वक्तुमीहते २६ विकलेंद्रियसंघातेचैतन्येजडतांगते प्रचलंतिततःप्राणायाम्यैर्निकटवर्तिभिः २७ स्वस्थानाच्चलितेश्वासेकल्पाख्योह्यातुरक्षणः शतवृश्चिकदष्टस्ययापीडासानुभूयते २८ ६ ७ ७ ६

किंचिद्वक्तुमिच्छतीत्यर्थः २६ समीपागतैर्याम्यैः हेतुभूतैर्यमदूतैः कृताःप्राणास्वस्थानात्प्रचलंति आतुरस्यम्रियमाणस्यपापिनःक्षणोपिकल्पाख्यःमहत्कष्टनपाकल्पसदृशः शतवृश्चिकैर्दष्टस्यपुरुषस्ययापीडाभवतिसाएवतेनानुभूयते २८ [illegible] ५ [illegible]

अथफेनमुद्गिरतेकफंवमति २९ तदाप्राणप्रयाणेप्राप्तौसरभसंसक्रोधंईक्षणंययोः ३० तौदूतौदृष्ट्वाशकृन्मलंमुंचति ३१ पुरुषोजीवःअंगुष्ठमात्रइतिइदंकं ठस्थानेषोडशदलकमलेध्यानस्वरूपंभवति नत्वंगुष्ठमात्रंजीवस्वरूपंसर्वशरीरव्यापकत्वात् अतोत्रहृदयाकाशेप्रतिष्ठितत्वात्तत्प्रमाणंपुर्यष्टकवेष्टितंसूक्ष्म शरीरवंतंप्रादेशमात्रंपुरुषंवसंतमितिवज्ज्ञातव्यम् ३२ एवंऐहिकदुःखंनिरूप्यइदानींपरलोकदुःखंनिरूपयतियातनादेहइति यातनाभोगायप्रारब्धकर्मणास्व

फेनमुद्गिरतेसोयमुखंलालाकुलंभवेत् अधोद्वारेणगच्छंतिपापिनांप्राणवायवः २९ यमदूतौतदाप्राप्तौभीमौसरभ सेक्षणौ पाशदंडधरौनग्नौदंतैःकटकटायतौ ३० ऊर्ध्वकेशौकाककृष्णौवक्रतुंडौनखायुधौ सदृष्ट्वात्रस्तहृदयः शकृन्मूत्रंविमुंचति ३१ अंगुष्ठमात्रःपुरुषोहाहाकुर्वन्कलेवरात् तदैवगृह्यतेदूतैर्याम्यैःपश्यन्स्वकंगृहम् ३२ यात नादेहमावृत्य पाशैर्बध्वागलेबलात् नयतोदीर्घमध्वानंदंड्यंराजभटायथा ३३ ५ ७

भवदुत्थितं यथाभगवताश्रीकृष्णेनविनष्टशरीरमपिगुरोःपुत्रंतत्सदृशमेवयमलोकादानीयगुरवेदत्तमितिवत्स्वसदृशेशरीरेआवृत्यनिरुध्यतोदूतौनयतः गृ हीत्वागच्छतः अन्यथाकेवलस्यैवतस्यससदृशावयववर्जितशरीरात्मकस्यपाशैर्गलेबंधनायोगात् अवयवास्तुज्ञानेंद्रियपंचककर्मेंद्रियपंचकंप्राणपंचकंबुद्धिमन सीचेतिइदमेवकर्तृत्वभोक्तृत्वाद्यभिमानेनइहलोकपरलोकगामीव्यवहारिकोजीवइत्युच्यते इतिदंड्यंसापराधम् ३३ ५ ५

३४ ३५ ३६ तयोर्दूतयोस्तर्जनैस्ताडनैर्निर्भिन्नं विदारितं हृदयं यस्य सः स्वमघं पापं स्मरन्नार्तः सन् चलतीति द्वितीयेनान्वयः ३७ क्षुत्तृड्भ्यां परीतो व्याप्तः तप्ता वालुका यस्मिन् निर्गत आश्रमो विश्रामस्थानमुदकं च यस्मिन् तस्मिन् पथि क्षुधादिभिश्चलितुमशक्तोपि कशया ताडित एव कृच्छ्रेण चल

तस्यैवं नीयमानस्य दूताः संतर्जयंति च प्रवदंति भयं तीव्रं नरकाणां पुनः पुनः ३४ शीघ्रं प्रचल दुष्टात्मन् यास्यसि त्वं यमालयम् कुंभीपाकादिनरकांस्त्वां नयावो ह्यचिरम् ३५ एवं वाचस्तदा शृण्वन् बंधूनां रुदितं तथा उच्चैर्हाहेति विलपन् ताड्यते यमकिंकरैः ३६ तयोर्निर्भिन्नहृदयस्तर्जनैर्जातवेपथुः पथि श्वभिर्भक्ष्यमाण आर्तोघं स्वमनुस्मरन् ३७ क्षुत्तृट्परीतो र्कदवानलानिलैः संतप्यमानः पथि तप्तवालुके कृच्छ्रेण पृष्ठे कशया च ताडितश्चलत्यशक्तोपि निराश्रमोदके ३८ तत्र तत्र पतन् श्रांतो मूर्छितः पुनरुत्थितः यथा पापीयसानीतस्तमसा यमसादनम् ३९

अ॰
१

५

पापाधिक्येद्वाभ्याम् ४० भयंयातनाम् पुनःस्वगृहंप्रतित्वरितंशीघ्रंदूतैः सहैवस्वेचरः सन्नाकाशमार्गादेवायातीत्यर्थः ४१ देहंप्रतिप्रवेष्टुमिच्छन् ४२
दत्तंमृत्पात्रस्थानादिषुसुकृतादिभिः ४३ ननुभुक्तेपिंडेकथंतृप्तिर्नायातीतिचेत्तत्राह पापिनामिति नोपतिष्ठंति तत्सिंनजनयति पिंडदानंवर्षपर्यंतंभुंज

त्रिभिर्मुहूर्तैर्द्वाभ्यांवानीयतेतत्रमानवः प्रदर्शयंतिदूतास्तायोरानरकयातनाः ४० मुहूर्तमात्रात्त्वरितंयमंवीक्ष्यभयं
पुमान् यमाज्ञयासमंदूतैःपुनरायातिखेचरः ४१ आगत्यवासनाबद्धोदेहमिच्छन्यमानुगैः धृतःपाशैर्नरुदति
क्षुत्तृड्भ्यांपरिपीडितः ४२ भुंक्तेपिंडंसुतैर्दत्तंदानंचातुरकालिकम् तथापिनास्तिकस्ताक्ष्यतृप्तिंयातिनपात
की ४३ पापिनांनोपतिष्ठंतिदानंश्राद्धंजलांजलिः अतःक्षुद्व्याकुलायांतिपिंडदानभुजोपिते ४४ भवंतिप्रेतरू-
पास्तेपिंडदानविवर्जिताः आकल्पंनिर्जनारण्येभ्रमंतिबहुदुःखिताः ४५ नाभुक्तंक्षीयतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि
अभुक्त्वायातनांजंतुर्मानुष्यंलभतेनहि ४६ ति तथापि ४४ ननुकृतान्यपिपिंडदानादीनियदिपापिनांनोपतिष्ठंति त-
दाकिमनेनपिंडदानेन कृतमप्यकृतसममेवेतिचेदकृतेनतुप्रेतत्वंप्राप्नुवंतीत्याह भवंतीति ४५ किंच भावभिन्नरूपयमयातनाभोगेनैवपाप-
क्षयेसतिमनुष्यदेहंलभतेनान्यथेत्याह नेति तथाहिचवक्ष्यति एवंदुष्कर्मकर्ताहिभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् मानुष्यंलभतेतार्क्ष्यसमीभूतेशुभाशुभे

ग॰ पु॰ ६

॰इति अतोमनुष्यजन्मनिसंचितसकृतकर्मोदयवशात् कदाचित्सद्गतिरपिभविष्यतीति तस्मादकरणादल्पमपिविहिताचरणमेवयुक्तमितिभा

वः ४६ ४७ नदेवाह सप्रेतः उपजीवति भक्षति ४८ पिंडपिंडजंशरीरंनिष्पन्नः पिंडैरुत्पन्नोदेहोयस्यसजंतुजीवः बलंमार्गगमनसामर्थ्यम्

अतोदद्यात्सुतःपिंडान्दिनेषुदशसुद्विज प्रत्यहंतेविभज्यंतेचतुर्भागैःखगोत्तम ४७ भागद्वयंतुदेहस्यपु

ष्टिदंभूतपंचके तृतीयंयमदूतानांचतुर्थंसोपजीवति ४८ अहोरात्रैस्तुनवभिःप्रेतःपिंडमवाप्नुयात् जंतुर्निष्पन्न

देहश्चदशमेबलमाप्नुयात् ४९ दग्धेदेहेपुनर्देहःपिंडैरुत्पद्यतेखग हस्तमात्रःपुमान्येनपथिभुंक्तेशुभाशुभम्

५० प्रथमेहनियःपिंडस्तेनमूर्द्धाप्रजायते ग्रीवास्कंधौद्वितीयेनतृतीयाद्धृदयंभवेत् ५१ चतुर्थेनभवेत्पृष्ठंपंच-

मान्नाभिरेवच षष्ठेनचकटीगुह्यंसप्तमात्सक्थिनीभवेत् ५२ जानुपादौतथाद्वाभ्यांदशमेन्हिक्षुधातृषा ५३

५९ येनपिंडजदेहेनपथियममार्गे क्रमेणपुण्यफलेषु अशुभंपापफलमेवभुंक्ते ५० पिंडजदेहोत्पत्तिप्रकारमाह प्रथमेहनीतिसार्द्धद्वा-

अ॰ १

६

५४ ५५ ५६ ५७ ५८ षोडशपुरनामान्याह सौम्यमित्यादि धर्मभवनं धार्मिकैर्लभ्यं वक्ष्यमाणदिव्यसभासहितम् याम्यं पापिभिर्ल-

पिंडजं देहमाश्रित्य क्षुधाविष्टस्तृषार्दितः एकादशं द्वादशं च प्रेतो भुंक्ते दिनद्वयम् ५४ त्रयोदशेऽहनि प्रे

तो यंत्रितो यमकिंकरैः तस्मिन्मार्गे व्रजत्येको गृहीत इव मर्कटः ५५ षडशीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः

यममार्गस्य विस्तारो विना वैतरणीं खग ५६ अहन्यहनि वै प्रेतो योजनानां शतद्वयम् चत्वारिंशत्तथा

सप्त दिवारात्रेण गच्छति ५७ अतीत्य क्रमशो मार्गे पुराणीमानि षोडश प्रयाति धर्मराजस्य भवनं पात

कीजनः ५८ सौम्यं सौरिपुरं नगेंद्रभवनं गंधर्वशैलागमौ क्रौंचं क्रूरपुरं विचित्रभवनं बह्वापदं दुःखदम्-

नानाक्रंदपुरं स्तनत्सुभवनं रौद्रं पयोवर्षणं शीताढ्यं बहुभीति धर्मभवनं याम्यं पुरं चाग्रतः ५९ याम्यपाशै-

र्धृतः पापी हाहेति प्ररुदन्पथि स्वगृहं तु परित्यज्य पुरं याम्यमनुव्रजेत् ६० इतिश्रीसारोद्धारे ग

रुडपुराणे पापिनां ऐहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणं नाम प्रथमोऽध्यायः १ ७ . ७

भ्यं यमयातनारूपं चकार इत्येव भेदज्ञापनार्थः तत्तु अग्रतः षोडशपुरेभ्य अग्रे भवतीति ५९ ६० इतिटी० प्रथमोऽध्यायः १

ऐहिकामुष्मिकंदुःखंश्रुत्वासंक्षेपतोऽधुना तदेवविस्तारात्श्रोतुंगरुडः परिपृच्छति १ कीदृशाइति १ आमुष्मिकंसमासेनप्रोक्तंदुःखंतदेवाह द्वितीये

गरुडउवाच कीदृशोयमलोकस्यपंथाभवतिदुःखदः यत्रयांतियथापापास्तन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच यममार्गमहद्दुःखप्रदंतेकथयाम्यहम् ममभक्तोऽपितच्छ्रुत्वात्वंभविष्यसिकंपितः २ वृक्षच्छायानतत्रास्तियत्रविश्रमतेनरः यस्मिन्मार्गेनचान्नाद्यंयेनप्राणान्समुद्धरेत् ३ नजलंदृश्यतेक्वापितृषितोतीवयःपिबेत् तपंतेद्वादशादित्याःप्रलयांतेयथाखग ४ तस्मिन्गच्छतिपापात्माशीतवातेनपीडितः कंटकैर्विध्यतेक्वापिक्वचित्सर्पैर्महाविषैः ५ सिंहैर्व्याघ्रैःश्वभिर्घोरैर्भक्ष्यतेक्वापिपापकृत् वृश्चिकैर्दश्यतेक्वापिक्वचिद्दह्यतिवह्निना ६ ततःक्वचिन्महाघोरमसिपत्रवनंमहत् योजनानांसहस्रेद्वेविस्तरायामतःस्मृतम् ७ काकोलूकवटगृध्रसरघादंशसंकुलम् सदावाग्निवनतत्पत्रैश्छिन्नभिन्नप्रजायते ८ ७ ७

पुनरध्यायेविस्तरेणाहमाधवः २ यममार्गस्यदुःखप्रदत्वमेवाह वृक्षच्छायेत्यादिवैतरणीनिरूपणांतम् ३ ४ ५ ६ ७ सरघामधुमक्षिका ८ ७

९ १० ११ १२ क्षारंभस्म महानिम्नानिमहद्गर्तानिवप्रभरोहणंउच्चप्रदेशारोहणम् १३ तत्रकंदरेदुःखारोहादुःखेनारोढुमशक्या १४ सादृष्टा

क्वचित्पतत्यंधकूपेविकरालपर्वतात्क्वचित् गच्छतेक्षुरधारासुशंकूनामुपरिक्वचित् ९ स्खलंतेधेतमस्युग्रे
जलेनिपततिक्वचित् क्वचित्पंकेजलूकाढ्येक्वचित्संतप्तकर्दमे १० संतप्तवालुकाकीर्णेध्मातताम्रमयेक्वचित्
क्वचिदंगारराशौचमहाधूमाकुलेक्वचित् ११ क्वचिदंगारवृष्टिश्चशिलावृष्टिःसवज्रका रक्तवृष्टिःशस्त्रवृष्टिः
क्वचिदुष्णांबुवर्षणम् १२ क्षारकर्दमवृष्टिश्चमहानिम्नानिचक्वचित् वप्रप्ररोहणंक्वापिकंदरेषुप्रवेश
नम् १३ गाढांधकारस्तत्रास्तिदुःखारोहाशिलाक्वचित् पूयशोणितपूर्णाश्चवि ष्ठापूर्णाह्रदाःक्वचित् १४
मार्गमध्येमहात्युग्राघोरावैतरणीनदी सादृष्टादुःखदाकिंवायस्यावार्त्ताभयावहा १५ शतयोजनविस्तीर्णा
पूयशोणितवाहिनी अस्थिवृंदतटादुर्गामांसशोणितकर्दमा १६ अगाधादुस्तरापापैःकेशशैवालदुर्गमा
महाग्राहसमाकीर्णाघोरपक्षिशतैर्वृता १७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

सतीदुःखदाभवतीतिकिंवाच्यम् १५ तामेववनिरूपयति शतयोजनेत्येकादशभिः १६ १७ ८

१८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ एवंउक्तप्रकारेण बहुविधाक्लेशापस्मिन्इतिकोदृशायमलोकस्यपंथाभवति दुःखदइति

आगतंपापिनंदृष्ट्वाज्वालाधूमसमाकुला कथ्यतेसानदीताक्ष्यकदाहांतर्गतंपथा १८ कृमिभिःसंकुलाघोरैःसूचीमुखैःसमंततः वज्रतुंडैर्महागृध्रैर्वायसैःपरिवारिता १९ शिशुमारैश्चनक्रैर्जलौकामत्स्यकच्छपैः अन्यैर्जलस्थजीवैश्चपूरितामांसभेदकैः २० पतितारुदंतिवाहेचक्रंदंतिबहुपापिनः हाभ्रातःपुत्रतातेतिप्रलपंतिमुहुर्मुहुः २१ क्षुधितास्तृषिताःपापाःपिबंतिकिलशोणितम् सासरिद्रुधिरापूरंवहंतीफेणितंबहु २२ महाघोरातिगर्जतीदुर्निरीक्ष्याभयावहा तस्यादर्शनमात्रेणपापाःस्युर्गतचेतनाः २३ बहुवृश्चिकसंकीर्णासेविताकृष्णपन्नगैः तन्मध्येपतितानांचत्राताकोपिनविद्यते २४ आवर्त्तशतसाहस्रैःपातालेयांतिपापिनः क्षणंतिष्ठंतिपातालेक्षणादुपरिवर्त्तिनः २५ पापिनांपतनायैवनिर्मितासानदीखग नपारंदृश्यतेतस्यादुस्तराबहुदुःखदा २६ एवंबहुविधक्लेशेयममार्गेतिदुःखदे क्रोशंतश्चरुदंतश्चदुःखितायांतिपापिनः २७ ७ ७

प्रथमप्रश्नंसमाधाय यत्रयांतिच्यपापाइतिद्वितीयस्योत्तरमाह यावदध्यायसमाप्ति एवमिति २७ ७ ७

शस्त्राग्रास्तुतत्रिशूलादीनांपृष्ठतः प्रोतैरग्रैः २८ नासाग्रेन्कृष्यन् २९ अयोभारच्चयंलोहभारसमूहम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ अनुतापमेवाह मयेतिसप्तभिः दे
होयस्यास्तीतिदेही स्थूलसूक्ष्मदेहाभिमानिनृजीवइत्यनुतापात्स्वपमेवात्मानंसंबोध्याह मयास्थूलदेहेनदानंनदत्तंनहुतंचेति अतस्त्वयाकर्तृत्वाभिमानिनाऽ

पाशेनयंत्रिताः केचित्कृष्यमाणास्तथांकुशैः शस्त्राग्रैः पृष्ठतःप्रोतैर्नीयमानाश्चपापिनः २८ नासाग्रपाशकृष्टाश्च
कर्णपाशैस्तथापरे कालपाशैःकृष्यमाणाःकाकैःकृष्यास्तथापरे २९ ग्रीवाबाहुषुपादेषुबद्धाःपृष्ठेचशृंखलैः
अयोभारच्चयंकेचिद्वहंतःपथियांतिते ३० यमदूतैर्महाघोरैस्ताड्यमानाश्चमुद्गरैः वमंतोरुधिरंवक्त्रात्तदे
वाश्नंतितेपुनः ३१ शोचंतःस्वानिकर्माणिग्लानिंगच्छंतिजंतवः अतीवदुःखसंपन्नाःप्रयांतियममंदिरम् ३२
तथाचसप्रजन्मार्गेपुत्रपौत्रइतिब्रुवन् हाहेतिप्ररुदन्नित्यमनुतप्यतिमंदधीः ३३ महतापुण्ययोगेनमानुषं
जन्मलभ्यते तत्प्राप्यनकृतोधर्मःकीदृशंहिमयाकृतम् ३४ मयानदत्तंनहुतंहुताशनेतपोनतप्तंत्रिदशानपू
जिताः नतीर्थसेवाविहितावि धानतोदेहिन्कचिन्निस्तरयत्त्वयाकृतम् ३५

तंयद्विगर्हितंत्यागरूपंकर्म तत्त्वमेवनिस्तर शोककृत्वाभिमानिनातत्फलंभुंक्ष्वेत्यर्थः अत्रत्वयेतिलोकोक्त्यापरत्वापरत्वनिर्देशःपौनःपुन्यंचेति ३५

गोविप्राणांरत्तिराजीविका नदर्थंअणुस्वल्पमपिधनादिकंनअकारि नकृतंमयेति ३७ नित्यदानंअन्नादिकंगवान्हिकंएकस्यागोरेकाहतृप्तिजनकंतृणादि
नथान्हिकमितिपाठे आन्हिकंस्नानंसंध्यां जपंहोमं स्वाध्यायंदेवनार्चनमितिश्रुत्यक्तम् आवश्यकंकर्मकिंच वेदशास्त्राणामर्थंअवश्यमेवप्रोक्तव्यंकृतंकर्मसु-

नपूजिताविप्रगणाः सुरापगानचाश्रिताः सत्पुरुषानसेविताः परोपकारानकृताःकदाचनदेहिन्कविभिस्तरयत्व
याकृतम् ३६ जलाशयो नैवकृतोहि निर्जले मनुष्यहेतोःपशुपक्षिहेतवे गोविप्रवृत्त्यर्थमकारिनाण्वपिदेहिन्कवि
भिस्तरयत्वयाकृतम् ३७ ननित्यदानंनगवान्हिकंकृतंनवेदशास्त्रार्थवचःप्रमाणितम् श्रुतंपुराणंनचपूजितो
ज्ञोदेहिन्कविभिस्तरयत्वयाकृतम् ३८ भर्तुर्मयानैवकृतंहितंवचःपतिव्रतंनैवकदापिपालितम् नगौरवंकापिकृतं
गुरूचितंदेहिन्कविभिस्तरयत्त्वयाकृतम् ३९ नधर्मबुध्यापतिरेवसेवितोवन्हिप्रवेशोनकृतोमृतेपतौ वैधव्यमा
साद्यतपोनसेवितंदेहिन्कविभिस्तरयत्त्वयाकृतम् ४० ७ ७ ७ ७

मारुभमित्यादियथार्थंवचः नप्रमाणितं नास्तिकतयाप्रमाणंनकृतंज्ञस्तद्धक्ता ३८ हितंममैवस्फुरवदंभर्तुर्वचःगुरूणांश्वश्र्वादीनांउचितंगौरवंचरणसेवादिकं
कापिकदाचिदपिनकृतम् ३९ पतिसेवनमेवस्त्रीणांपरमोधर्मइतिबुध्यापतिर्नैवसेवितः किंतुदांभिकामुंडाः सेविताः ४० ७ ७

तपःसेवनमेवाह मासोपवासैरिति बहुदुःखानांवैधव्यपराधीनतादीनां पूर्वजन्मनिकृतैर्विकर्मभिर्निषिद्धाचरणैः मयाजीवेननारीशरीरंलब्धमित्य
त्रस्थूलशरीराभिप्रायेणजीवस्योक्तिः किंच सूक्ष्मशरीराभिमानवतिजीवेतुवासनानुसारेणैवपुरजनवन्नरनारीत्वं नतुवास्तवमिति तदुक्तंश्रीभा

मासोपवासैर्नविशोषितंमयाचांद्रायणैर्वानियमैःसविस्तरैः नारीशरीरंबहुदुःखभाजनंलब्धंमयापू
र्वकृतैर्विकर्मभिः ४१ एवंविलप्यबहुशोसंस्मरन्पूर्वदैहिकम् मानुषत्वंममकुतइतिक्रोशन्प्रसर्पति
४२ दशसप्तदिनान्येकोवायुवेगेनगच्छति अष्टादशेदिनेतार्क्ष्यप्रेतःसौम्यपुरंव्रजेत् ४३ तस्मिन्पु
रवरेरम्येप्रेतानांचगणोमहान् पुष्पभद्रानदीतत्रन्यग्रोधःप्रियदर्शनः ४४ पुरेतत्रसविश्रामंप्राप्यते
यमकिंकरैः दारपुत्रादिकंसौख्यंस्मरतेतत्रदुःखितः ४५

मस्वामिनातारांप्रति नस्त्रीपुमान्वाषंढोवाजीवःसर्वगतोव्ययः एकएवाद्वितीयोयमाकाशवदलेपकइति ४१ एवमनुतापंनिरूप्यमार्गगम
नंनिरूपयति एवमित्यादि नदीन्यग्रोधयोःसंयोगादस्यपुरस्यसौम्यत्वंरम्यत्वंचेति अन्यत्रवृक्षच्छायानतत्रास्तिनजलंदृश्यतेक्वचिदितिनिरू
पणादेतद्विपरीतत्वम् ४२ ४३ ४४ ४५

गंधर्वपत्तनं यथासूर्योदयेदृश्यते तथादूरादेवदृश्यमानंसमीपगमनाददृश्यंभवतीतिहेतोः अस्यगंधर्वनिगरंनाम ५७ शैलानांपाषाणानांआ
गमनंपतनंयस्मिन् इतिशैलागमं नाम ५८ क्रौंचं क्रुंचुहिंसायामितिधातोर्हिंस्रजनैर्व्याप्तत्वादस्यक्रौंचपुरंनाम ५९ क्रूराणांनिर्दयानांपुरमि

भुक्त्वापिंडजलंवस्त्रंदत्तंयद्बांधवैरिह क्रृष्यमाणःपुनःपाशैर्नीयतेग्रेचकिंकरैः ५६ मासेतृतीयेसंप्राप्तेप्राप्य
गंधर्वपत्तनम् तृतीयमासिकंपिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति ५७ शैलागमंचतुर्थेचमासिप्राप्नोतिवैपुरम् पाषाणा
स्तत्रवर्षंतिप्रेतस्योपरिभूरिशः ५८ चतुर्थमासिकंपिंडंभुक्त्वाकिंचित्सुखीभवेत् ततोयातिपुरंप्रेतःक्रौंचंमा
सेथपंचमे ५९ हस्तदत्तंतदाभुंक्तेप्रेतःक्रौंचपुरेस्थितः यत्षण्मासिकंपिंडंभुक्त्वाक्रूरपुरंव्रजेत् ६० सार्ध
कैःपंचभिर्मासैर्न्यूनषाण्मासिकंभवेत् तत्रदत्तेनपिंडेनघटेनाप्यायितःस्थितः ६१ मुहूर्तार्द्धंतुविश्राम्यकंपमा
नःसुदुःखितः तत्पुरंतुपरित्यज्यतर्ज्जितोयमकिंकरैः ६२ प्रयातिचित्रभवनंविचित्रोनामपार्थिवः यम
स्यैवानुजोभ्रातायत्रराज्यंप्रशास्तिहि ६३ ७ ७ ७ ७ ७

ति ६० आप्यायितःकिंचित्तृप्तः ६१ चित्रएवविचित्रःजयएवविजयइतिवत् तस्यविचित्रस्यभवनंमंदिरंयत्र यस्मिन्विचित्रभवने ६२

६४ इदृशंनौकारोहणयोग्यम ६५ तदेवाह दानमितिद्वाभ्यांम् पालयामर्त्यलोके श्रुताना इयंतदाग्रेवर्त्तमाना यस्माद्वैतरणाद्धेतोर्दानात्तीर्यते तस्माद्वैतो वैतरणीति ६६ उपसर्पति समीपे आयास्यति अन्यथागोदानंविनानेतिहादेवेत्स्दानान्निर्वेदवचनम् ६७ निमज्जतिनिम-

तंविलोक्यमहाकायंयदाभीतःपलायते तदासंमुखआगत्यकेवत्तोइदमब्रुवन् ६४ वयंनेतनृकामायमहा वैतरणीनदीम् नावमादायसंप्राप्तायदितेपुण्यमीदृशम् ६५ दानंवितरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः इयं सातीर्यतेयस्मात्तस्माद्वैतरणीस्मृता ६६ यदित्वयाप्रदत्तागौस्तदानौरुपसर्पति नान्यथेतिवचस्तेषां श्रुत्वाहादैवभाषते ६७ तंदृष्ट्वाकथ्यतेसातुतांदृष्ट्वासोतिक्रंदते अदत्तदानःपापात्मातस्यामेवनिमज्ज- ति ६८ तन्मुखंकंटकंदत्वादूतैराकाशसंस्थितैः बडिशेनयथामत्स्यस्तथापारंप्रणीयते ६९ षाण्मासिकं चयत्पिंडंतत्रभुक्त्वाप्रसर्पति मार्गेसविलपन्यातिबुभुक्षापीडितोऽधलम् ७० ७ ७

ग्नोभवति ६८ निमज्जितस्यपारप्राप्तिप्रकारमाह तन्मुखदति बडिशंमत्स्यवेधनम् ६९ षाण्मासिकंपिंडंभुक्त्वापिबुभुक्षापीडितः इत्यत्रापितयापिनास्तिकस्ताद्र्श्यंतृप्तिंयातिनपातकीपापिनांनोपतिष्ठंति दानंश्राद्धंजलांजलिरितिपूर्वग्रज्ञातव्यम् ७० ७ ७

बहुविधाक्षुधापिपासा यस्मिन्निति बह्वापदंनाम ७१ स्वेच्छं चिन्निरालंबमार्गे खगवद्गच्छन् महद्दुःखं नाम्नोति अतोस्य दुःखदंनाम ७२ नाना
गणाक्रंदंतियस्मिन्निति नानाक्रंदंनाम ७३ नानाप्रकारैराक्रंदंतिचतेगणाश्च तानतिदारुणान्दृष्ट्वास्वयमप्यतिदुःखितः सन् आक्रंदति

सप्तमेमासिसंप्राप्तेपुरंबह्वापदंव्रजेत् तत्रभुंक्तेप्रदत्तंयत्सप्तमेमासिपुत्रकैः ७१ तत्पुरंतुव्यतिक्रम्यदुः
खदंपुरमृच्छति महद्दुःखमवाप्नोतिखे गच्छन्खेचरेश्वर ७२ मास्यष्टमेप्रदत्तंयत्पिंडंभुक्त्वाप्रसर्पति न
वमेमासिसंपूर्णेनानाक्रंदपुरंव्रजेत् ७३ नानाक्रंदगणान्दृष्ट्वाक्रंदमानान्सुदारुणान् स्वयंचशून्यहृदयः
समाक्रंदतिदुःखितः ७४ विहायतत्पुरंप्रेतस्तर्जितोयमकिंकरैः सुतप्तभवनंगच्छेद्दशमेमासिकृच्छ्रतः ७५
पिंडदानंजलंतत्रभुक्त्वापिनसुखीभवेत् मासिचैकादशेपूर्णेपुरंरौद्रंसगच्छति ७६ ७ ७

७४ परितोदावाग्निनाउपर्य्यगारदृष्ट्वातत्कष्टु अतितप्तंचतद्भवनंचेतिसुतप्तभवनंनाम ७५ रौद्राणांभयंकराणांपुरमितिरौद्र ७ ७ ७
पुरंनाम ७६ श्रीगोपालकृष्णोजयति ७

पयसांसंततसजलानांवर्षणंवृष्टिर्यस्मिन्निति पयोवर्षणंनामपुरमृच्छति अच्छगतावितिगच्छतीत्यर्थः ७७ ७८ हिमादपिशतगुणेनशी
तेनाढ्यंयुक्तंभवतीतिशीताढ्यंनाम ७९ अपोहति दूरीकरोति ८० तादृशंयादृशने. एतद्दुःखंयाति ८१ यमपुरयातनासान्निध्याद्बहुभका

देशैकमासिकंतत्रभुंक्तेदत्तंसुतादिभिः सार्द्धेचैकादशेमासिपयोवर्षणमृच्छति ७७ मेघास्तत्रप्रवर्षंति
प्रेतानांदुःखदायकाः न्यूनाब्दिकंचयच्छ्राद्धंतत्रभुंक्तेसदुःखितः ७८ संपूर्णेतुततोवर्षेशीताढ्यंनगरंव्र
जेत् हिमाच्छतगुणंतत्रमहाशीतंपतत्यपि ७९ शीतार्तःक्षुधितःसोऽपिवीक्षतेहिदिशोदश निष्टनेबांध
वःकोपियोमेदुःखंव्यपोहति ८० किंकरास्तेवदंत्यत्रक्वतेपुण्यंहितादृशम् भुक्त्वाचवार्षिकंपिंडंधैर्यमालंबने
पुनः ८१ ततःसंवत्सरस्यांतेप्रत्यासन्नेयमालये बहुभीतिपुरेगत्वाहस्तमात्रंसमुत्सृजेत् ८२ अंगुष्ठमा
त्रोवायुश्चकर्मभोगायखेचर यातनादेहमासाद्यसहयाम्यैःप्रयातिच ८३ ७ ७

रभीतैर्भयंयस्मिन्निति बहुभीतिपुरंनाम तस्मिन्नेवहस्तमात्रंपिंडजंदेहंत्यजति ८२ वायुरित्युपलक्षणं वाय्वादिसप्तदशतत्वात्मक·
लिंगशरीराभिमानीजीवः यातनादेहंप्रारब्धकर्मभोगायस्वप्रवदुत्थितंस्वसदृशंशरीरंसमाश्रितःसन् ८३

कीदृशोयमलोकस्यपंथाः यत्रयांतिपथंतिमध्यस्योत्तरमुपसंहरति एवमिति ८४ ८५ ८६ इतिटी॰ द्वितीयोऽध्यायः २ या
तनादेहमाश्रित्यकर्मभोगाययांतिते इतिश्रुत्वातुगरुडोयातनाःस्वयंपृच्छति १ गत्वायमपुरं॰॰॰यमंदृष्ट्वासकिंकरम् भुंजंतियातनानामा॰

और्ध्वदैहिकदानानियैर्नदत्तानिकाश्यप एवंकष्टेननीयंतेगृहीतादृढबंधनैः ८४ धर्मराजपुरेसंतिचतुर्द्वा
राणिखेचर तत्रायंदक्षिणद्वारमार्गस्तेपरिकीर्तितः ८५ अस्मिन्पथिमहाघोरे क्षुत्तृट्श्रमपीडिताः यथायां
तितथाप्रोक्तंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेयममार्गनिरूपणोनामद्वितीयो
ध्यायः २ गरुडउवाच यममार्गमतिक्रम्यगत्वापापीयमालये कीदृशींयातनांभुंक्तेतन्मेकथयकेशव १
श्रीभगवानुवाच आद्यंतंचप्रवक्ष्यामिशृणुष्वविनतात्मज वक्ष्यमाणेपिनरकेत्वंभविष्यसिकंपितः २ च
त्वारिंशद्योजनानिचतुर्युक्तानिकाश्यप बहुभीतिपुरादग्रेधर्मराजपुरंमहत् ३ हाहाकारसमायुक्तंदृष्ट्वा
क्रंदितिपातकी तत्क्रंदितंसमाकर्ण्ययमस्यपुरचारिणः ४ ७ ७ ७

ह तृतीयइतिमाधवः ० आद्यंतमिति आदिमारभ्य अंतपर्यंतम् २ ४ ७ ०

तत्रदक्षिणद्वारे ५ ६ ७ ८ केतेश्रवणाइत्यपेक्षायामाह ब्रह्मणःपुत्राः इतिसप्तभिः दूरात्श्रवणेविशेषज्ञानंयेषांते दूरदर्शिदूरगव

गत्वाचतत्रतेसर्वेप्रतीहारंवदंतिहि धर्मध्वजःप्रतीहारस्तत्रातिष्ठतिसर्वदा ५ सगत्वाचित्रगुप्तायब्रूतेत
स्यशुभाशुभम् ततस्तंचित्रगुप्तोपिधर्मराजंन्यवेदयेत् ६ नास्तिकायेनराःस्तार्क्ष्यमहापापरताःसदा तां
श्चसर्वान्यथायोग्यंसम्यक्जानातिधर्मराट् ७ तथापिचित्रगुप्तायतेषांपापंसपृच्छति चित्रगुप्तोपिसर्वज्ञः
श्रवणान्परिपृच्छति ८ श्रवणाब्रह्मणःपुत्राःस्वर्भूपातालचारिणः दूरश्रवणविज्ञानाद्दूरदर्शनचक्षुषः ९ ते
षांपत्न्यस्तथाभूताःश्रवण्यःपृथगाह्वयाः स्त्रीणांविचेष्टितंसर्वंताविजानंतितत्त्वतः १० नरैःप्रच्छन्नप्रत्य
क्षंयत्प्रोक्तंचकृतंचयत् सर्वमावेदयंत्येवचित्रगुप्तायतेचताः ११ चरास्तेधर्मराजस्यमनुष्याणांशुभाशुभम्
मनोवाक्कायजंकर्मसर्वंजानंतितत्त्वतः १२ एवंतेषांशक्तिरस्तिमर्त्यामर्त्याधिकारिणाम् कथयंतिनृणांकर्म
श्रवणाःसत्यवादिनः १३ व्रतैर्दानैश्चसत्योक्त्यायस्तोषयतितान्नरः भवंतितस्यतेसौम्याःस्वर्गमोक्षप्रदायिनः १४

वस्तुप्रत्यक्षकरणेचक्षुर्येषांते ९ पृथक्स्त्रीवाचकं आह्वयंनामयासांताः १० तेश्रवणास्ताःश्रवण्यश्चेति ११ १२ १३ १४ ९

१५ आदित्यादयोःपिनरस्यकृतंशुभाशुभंमानस्यंजानंति साक्षितयापश्यंतीत्यर्थः द्यौरंतरिक्षंत दंतर्गतग्रहनक्षत्रादयोवातद्दयं अंतरात्माअहं
कारादीनांदेवताउभेइतिसंध्याभाषआहः धर्मः हरेः हृदयादुत्पन्नोयः १६ सर्वतः सर्वेत्यतेधर्मराट् चित्रगुप्तादयः तत्रस्वस्थानेस्थिताएव
कायस्थंशरीरेस्थितंयत्पापंपुण्यंचतत्सर्वंपश्यंतीत्यर्थः कायस्थमिति पापपुण्यस्यैवविशेषणं नतुजातिपरंयकेचित्चित्रगुप्तंकायस्थंजानंति वि

पापिनांपापकर्माणिज्ञात्वानमस्मादिना धर्मराजपुरःप्रोक्ताजायंतेदुःखदायिनः १५ आदित्यचंद्रावनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृद
यंयमश्च अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तम् १६ धर्मराजश्चित्रगुप्तःश्रवणाभास्करादयः कायस्थंतत्रपश्यंतिपापं
पुण्यंचसर्वशः १७ एवंस्तुनिश्चयंकृत्वापापिनांपातकंयमः आहूयतान्निजंरूपंदर्शयत्यतिभीषणम् १८ ७ ७

शेषंवदंति तन्ननहि तस्मिन्परलोकेकश्चिज्जातिविशेषोस्तितत्रत्वेकादेवजातिरेवयदिजातिविशेषश्चेत्तदानुकायस्थःपश्यति इत्येवपाठःस्यात्
सतुकस्मिन्नपिपुस्तकेनास्ति अतोयदनंतवर्धनम् ज्ञातव्यमिति किंच १७ चित्रगुप्तस्यद्वादशपुत्राः संति तेषांवंशोद्भवाइमेभूमिस्थाकायस्था-
भवंति इत्यपिबहुसुस्वगतकथानकंभवति ततग्रंथांतरेलोकव्यवहारेवायदिभवतिचेत्तदाभवतुनाम अत्रापिममनाग्रहइति १८ ७

१९ २० २१ नदंतिकेयमसमीपेचित्रगुप्तोपिभीषणोभयंकरएवास्ति नतुकुंडलालंकृतइति २२ २३ २४ २५ २६

पापिष्ठास्तेप्रपश्यंतियमरूपंभयंकरम् दंडहस्तंमहाकायंमहिषोपरिसंस्थितम् १९ प्रलयांबुदनिर्घोषंकज्जला चलसन्निभम् विद्युत्प्रभायुधैर्भीमंद्वात्रिंशद्भुजसंयुतम् २० योजनत्रयविस्तारंवापीतुल्यविलोचनम् दंष्ट्राकराल-वदनंरक्ताक्षंदीर्घनासिकम् २१ मृत्युज्वरादिभिर्युक्तश्चित्रगुप्तोपिभीषणः सर्वेदूताश्चगर्जंतियमतुल्यास्तदंतिके २२ तंदृष्ट्वाभयभीतस्तुहाहेतिवदतेखलः अदत्तदानःपापात्माकंपतेक्रंदनेपुनः २३ ततोवदतितान्सर्वान्क्रंदमानांश्चपापिनः शोचंतःस्वानिकर्माणिचित्रगुप्तोयमाज्ञया २४ भोभोपापादुराचाराअहंकारप्रदूषिताः किमर्थमर्जितंपापंयुष्माभिरविवेकिभिः २५ कामक्रोधाद्युत्पन्नंसंगमेनचपापिनाम् तत्पापंदुःखदंमूढाःकिमर्थंचरितंजनाः २६ कृतवंतःपुरायूयंपापान्यत्यंतहर्षिताः तथैवयातनाभोग्याःकिमिदानींपराङ्मुखाः २७ ७

७ ७

तेथैवात्यंतहर्षेणैवभोग्याभोक्तुंयोग्याएव २७ ७

२८ ...पापिनानांपापापराधंराजपदूमराडपिक्षमते अमतोष्टितंभ्रामेवमारयति इतिमामंस्थाइत्याह मूर्खेपीति २९ ३० चौरोयथाचौ

कृतानिचानिपापानिस्वयुष्माभिःस्वयमूर्न्यपि तानिपापानिदुःखस्यकारणंचनवंजनाः २८ मूर्खेपिपंडितेवापि दरिद्रेवाश्रियान्विते सबलेनिर्बलेवापिसमवर्तीयमस्मृतः २९ चित्रगुप्तस्येतिवाक्यंश्रुत्वातेपापिनस्तदा शोचं तःस्वानिकर्माणितूष्णींतिष्ठंतिनिश्चलाः ३० धर्मराजोपितान्दृष्ट्वाचोरवन्निश्चलस्थितान् आज्ञापयतिपापानां शास्तिंचंडयथोचिताम् ३१ ततस्तेनिर्दयादूतास्ताडयित्वावदंतिच गच्छपापिन्महाघोरान्नरकानतिभीषणान् ३२ यमाज्ञाकारिणोदूताःप्रचंडचंडकादयः एकपाशेनतान्बध्वानयंतिनरकान्प्रति ३३ तत्रवृक्षोमहानेकोज्वलद ग्निसमप्रभः पंचयोजनविस्तीर्णएकयोजनमुच्छ्रितः ३४ तद्वृक्षेशृंखलैर्बध्वाधोमुखंताडयंतितेरुदंति ज्वलितास्तत्रतेषांत्रातानविद्यते ३५

येकर्मणि ज्ञानेसतिस्फनिश्चलोभवतिनहीदित्यर्थः शास्तिंमापश्चित्तरूपांयातनाम् ३१ ३४ ३३ तत्रनरकेतरे

अधोमुखंबध्वा ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ दुश्चचेष्टितंदुष्टाचरणंकिमर्थंकृतमितिशेषः ४० बलिमितिवैश्वदेवादिकमप्यकृतमित्यर्थः ४१
किंच त्वयातुयातनानिवर्तकंयमनित्रगुमयोध्यानंमंत्रजपंचापिनकृतमित्याहुः यमस्येति ध्यानमंत्रौमंत्रमहोदधावुक्तौ तद्यथापाथः

वैशाल्मलीवृक्षेलंबनेनेकपापिनः क्षुत्पिपासापरिश्रांतायमदूतैश्चताडिताः ३६ क्षमध्वंभोपराधंमे
कृतांजलिपुराइति विज्ञापयंतितान्दूतान्पापिष्ठास्तेनिराश्रयाः ३७ पुनःपुनश्चतेदूतैर्हन्यंतेलोहयष्टिभिः
मुद्गरैस्तोमरैःकुंतैर्गदाभिर्मुसलैर्भृशम् ३८ ताडनाच्चैवनिश्चेष्टामूर्छिताश्चभवंतिते तथानिश्चेष्टितान्दृष्ट्वा
किंकरास्तेवदंतिहि ३९ भोभोपापादुराचाराःकिमर्थंदुष्टचेष्टितम् कलशानिनदत्तानिजलान्यन्नान्यपिक्वचि
त् ४० ग्रासार्द्धमपिनोदत्तंनश्वचायसयोर्बलिम् नमस्कृतानातिथयोनकृतंपितृतर्पणम् ४१ यमस्यचि
त्रगुप्तस्यनकृतंध्यानमुत्तमम् नजप्तश्चतयोर्मंत्रोनभवेद्येनयातना ४२
मंयुनमेघसन्निभतनुः प्रद्योतनस्यात्मजो
नृणांपुण्यकृतांशुभावहवपुः पापीयसांदुःखकृत् श्रीमान्दक्षिणदिक्पतिर्महिषगोभूषांबरालंकृतोध्येयःसंयमनीपतिः पितृगणस्वामीयमो
दंडभृत् अभ्यस्तोयंमहामंत्रःसकलापद्विनाशनः नरकप्राप्तिरोद्धास्याद्यमभीतिनिवर्तकइति २ किरिटोज्वलंवरभूषणाभिरामंविचित्रासनासीन

मिंदुग्रभास्यम् नृणां[illegible]निपत्रं निरंतं भजे चित्रगुप्तं मम त्वायुष्यमस्य १ मित्रं मंत्र मिमं पुंसा ज[illegible]तो चित्रगुप्तकः प्रसन्नो गणयेत्पुण्यं पा
पं नैव कदाचनेति २ [illegible] तद्गुरुमुखाज्ज्ञातव्यौ ४२ नाश्रुतः नानि[illegible]काशितः ४३ ४४ क्षमस्वं मेऽपराधं मे एतस्योत्तर

नापि किंचिन्कृतं तीर्थं पूजिता नैव देवताः गृहाश्रमस्थितेनापि हंत कार्योपि नो कृतः ४३ शुश्रूषिताश्च नो संतो भुंक्ष्व
पापफलं स्वकम् यतस्त्वं धर्महीनोसि ततः संताड्यते भृशम् ४४ क्षमापराधं कुरुते भग[illegible]वान्हरिरीश्वरः वयं तु साप
राधानां दंडदा[illegible] दाज्ञया ४५ एवमुक्त्वा च ते दूता निर्दयं ताडयंति तान् ज्वलदंगारसदृशाः पतितास्ताडनादधः
४६ पतनात्त[illegible]भेश्च गात्रच्छेदो भवेत्ततः तानधः पतितान्श्वानो भक्षयंति रुदंति ते ४७ रुदंतस्तेन
तोदूतैर्मुखमापूर्य रेणुभिः निबध्य विविधैः पाशैर्हन्यंते केपि मुद्गरैः ४८ पापिनः केपि भिद्यंते क्रकचैः काष्ठवद्द्वि
धा क्षिप्त्वा चान्ये धरापृष्ठे कुठारैः खंडशः कृताः ४९ ७ ७ ७ ७ ७

माह अपराधे क्षमा इति क्षमापराधं तु हरिः कुरुते तदग्रे इदं किमर्थं नोक्तम् यत्रानंतापराधानां क्षमा स्यादिति भावः ४५ ४६ ४७ ४८ ४९

अवटेगर्त्ते अर्द्धं खात्वा कटिपर्यंतं रजोभिः पूरयित्वा दृढलक्ष्यं कृत्वेत्यर्थः ५० उल्मुकैर्ज्वलत्काष्ठैश्च परितः समंताद्वेष्टयित्वा भृशमत्यंतं ध्मा
यंते भस्त्रैर्धमंते ५१ वर्येर्वटकस्तद्वत्प्रक्षिप्यंते ५२ शलाकया ऊर्ध्वाधोमुखं क्रियंते ५३ ५४ आमिषगृध्नुभिर्मांसलुब्धैः शिरोदेशो मस्त

अर्धं खात्वा वटे केचिद्भिद्यंते मूर्ध्नि सायकैः अपरे यंत्रमध्यस्थाः पीड्यंते चेक्षुदंडवत् ५० केचित्प्रज्वलमाने
स्तु सांगारैः परितो भृशम् उल्मुकैर्वेष्टयित्वा च ध्मायंते लोहपिंडवत् ५१ केचित् घृतमये पाके तैलपाके तथाप
रे कटाहक्षिप्तवटवत् प्रक्षिप्यंते यतस्ततः ५२ केचिन्मत्तगजेंद्राणां क्षिप्यंते पुरतः पथि बध्वा हस्तौ च पादौ
च क्रियंते केऽप्यधोमुखाः ५३ क्षिप्यंते केऽपि कूपेषु पात्यंते केऽपि पर्वतात् निमग्नाः कृमिकुंडेषु तुद्यंते कृमिभिः
परे ५४ वज्रतुंडैर्महाकाकैर्गृध्रैरामिषगृध्नुभिः निष्कृष्यंते शिरोदेशे नेत्रे वास्य च चंचुभिः ५५ ऋणं वै प्रा
र्थयंत्यन्ये देहि देहि धनं मम यमलोके मया दृष्टो धनं मे भक्षितं त्वया ५६ ७ ७

केशिरोद्देशो इति पाठे नाडीस्थाने अत्र काका वज्रतुंडैर्मस्तकं विदार्य नाडीं चोत्पाट्य तदंतर्गतमज्जां मांसं च भक्षयंतीत्यर्थः किंच नेत्रे चापि निष्कृष्यंते ५५ ५६

५७ यथानृपस्याधिकारिणः प्रथमंसापराधंसंताड्यपश्चात्कारागारेनृपाज्ञयाप्रक्षिपंति तद्वदंत्रापीत्याह एवमिति ५८ अगोन्तरंवर्णयितु

एवंविवदमानानांपापिनांनरकालये छित्वासंदंशकैर्दूतामांसखंडान्ददंतिच ५७ एवंसंताड्यतान्दूताःसंकृष्य यमशासनात् तामिस्रादिषुघोरेषुक्षिप्यंतेनरकेषुच ५८ नरकादुःखबहुलास्तत्रवृक्षसमीपतः तेष्वस्तियन्मह-दुःखंतद्वाचामप्यगोचरम् ५९ चतुराशीतिलक्षाणिनरकाःसंतिखेचरः तेषांमध्येघोरतमाधौरेयास्त्वेकविंशतिः ६० तामिस्रोलोहशंकुश्चमहारौरवशाल्मली रौरवःकुड्मलःकालसूत्रकःपूतिमृत्तिका ६१ संघातोलोहितोदश्च सविषःसंप्रतापनः महानिरयकाकोलौसंजीवनमहापथौ ६२ अवीचिरंधतामिस्रःकुंभीपाकस्तथैवच संप्रतापननामैकस्तपनस्त्वेकविंशतिः ६३ नानापीडामयाःसर्वेनानाभेदैःप्रकल्पिताः नानापापविपाकाश्चकिं-करैर्घैरधिष्ठिताः ६४ एतेषुपतितामूढाःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः तत्रभुंजंतिकल्पांतेतास्तानरकयातनाः ६५

मशक्यंस्वभोगवेद्यत्वादतः किंवर्णयामीति ५९ धौरेयाःप्रधानाअतिदुःखदाइत्यर्थः ६० ६१ तानेवाह ६२ तामिस्रइतित्रिभिःग्रंथविस्तरभ यान्नामतिरुक्तिर्नकृता ६३ नानाप्रकाराणांपापानांविपाकाःफलरूपाश्चेति ६४ ६५ ७ ७

मिथःसंगेनपरस्परासक्त्या ६६ यातनामुपसंहरिति एवमिति उभयंकुटुंबंस्वदेहंचप्रेत्यपरलोके ६७ उपार्जितंधनंभुंजंति बहवःकेनैव
तुनरकंयातीत्याह एकइति भूतद्रोहेणवैरेणयद्भृतंपोषितंतदिदंकलेवरंस्थूलशरीरंइहैवहित्वाकुशलादितरत्पापंतदेवपाथेयंभोग्यंयस्य
सकतैर्यध्वांतंअंधंतमःनरकंप्रपद्यतेनतुभोक्तारः तथाचस्मृतिः देशग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु कलौतुकेवलंकर्त्ताफलभुक्

यास्तामिस्रांधतामिस्रारौरवाद्याश्चयातनाः भुंक्तेनरोवानारीवामिथःसंगेननिर्मिताः ६६ एवंकुटुंबंबिभ्राण
उदरंभरएववा विसृज्येहोभयंप्रेत्यभुंक्तेतत्फलमीदृशम् ६७ एकःप्रपद्यतेध्वांतंहित्वेदंस्वंकलेवरम्-
कुशलेतरपाथेयोभूतद्रोहेणयद्भृतम् ६८ दैवेनासादितंतस्यशमलंनिरयेपुमान् भुंक्तेकुटुंबपोषस्यहृतद्र
व्यइवातुरः ६९ केवलेनह्यधर्मेणकुटुंबभरणोत्सुकः यातिजीवोंधतामिस्रंचरमंतमसःपदम् ७० ॥

पुण्यपापयोरिति ६८ ननुपापमपिविहायकिंनगच्छेत्तत्राह दैवेनेति तस्यकुटुंबपोषस्यशमलंपापंदैवेनईश्वरेणप्रापितंभुंक्ते अतःपापत्यागेन
स्वतंत्रइतिभावः ६९ ननुकुटुंबपोषणंतुविहितमेवतत्राह केवलेनअधर्मेणइतितमसोनरकस्यचरमंपदंअंतिमस्थानंमहद्दुःखप्रदमित्यर्थः ७०

पुनर्मनुष्यशरीरप्राप्तिकारणमाह नरलोकस्यमनुष्यदेहप्राप्तेरधस्तादर्वाक्यावत्योयातनाः आदिशब्देनसूकरादियोनयोयास्ताःसर्वाःक्रमेणसं प्राप्यभोगेनक्षीणपापःशुचिःसन् अत्रपुनर्नरत्वंप्राप्नोतीत्यर्थः ७१. इतिटी० तृतीयोऽध्यायः ३ पापान्येवमनुष्याणांयातनादुःखदानिच इतिश्रुत्वा

अधस्तान्नरलोकस्ययावतीर्यातनादयः क्रमशःसमनुक्रम्यपुनरत्राव्रजेच्छुचिः ७१ इतिश्रीगरुडपुराणे सारोद्धारेक्षमयातनानिरूपणोनामतृतीयोऽध्यायः ३ गरुडउवाच कैर्गच्छंतिमहामार्गेवैतरण्यांपतंतिकैः कैःपापैर्नरकेयांतितन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच सदैवाकर्मनिरताःशुभकर्मपराङ्मुखाः नरकान्नरकंयांतिदुःखाद्दुःखंभयाद्भयम् २ धर्मराजपुरेयांतित्रिभिर्द्वारैस्तुधार्मिकाः पापास्तुदक्षिणद्वारमार्गेणैव व्रजंतितत् ३ अस्मिन्नेवमहादुःखेमार्गेवैतरणीनदी तत्रयेपापिनोयांतितानहंकथयामिते ४ ६८ ॥

तुगरुडःपापान्येवविपृच्छति कैरिति १ अत्रदुःखस्यानंतरंसुखमित्यागमाभावित्वं नकिंतु पापिनांदुःखभयानंतरंदुःखभयमेवेतिनिरूपयन् श्री भगवानुवाच २ शास्त्रेषुबहुधाप्रोक्तं नरकभदपानकं तस्यसारंसमुद्धृत्यचतुर्थेप्राहमाधवः १ तत्पुरंप्रति ३ अस्मिन्दक्षिणमार्गे ४ ७

ब्रह्मघ्नाइत्यादिपदानांगच्छंति यममार्गेहीत्यष्टमेनसंबंधः ५ ६ ७ दोषानेवगृण्हातिगुणानांश्लाघांनकरोति मत्सरात्उत्कर्षमसह

ब्रह्मघ्नाश्चसुरापाश्चगोघ्नावाबालघातकाः स्त्रीघातीगर्भपातीचयेचप्रच्छन्नपापिनः ५ येहरंतिगुरोर्द्रव्यंदेवद्रव्यंद्विज
स्यवा स्त्रीद्रव्यहारिणोयेचबालद्रव्यहराश्चये ६ येऋणंनप्रयच्छंतियेवैन्यासापहारकाः विश्वासघातकायेचसविष
पान्नेनमारकाः ७ दोषग्राहीगुणाश्लाघीगुणवत्सुचमत्सराः नीचानुरागिणोमूढाःसत्संगतिपराङ्मुखाः ८ तीर्थस
ज्जनसत्कर्मगुरुदेवविनिंदकाः पुराणवेदमीमांसान्यायवेदांतदूषकाः ९ हर्षितादुःखितंदृष्वाहर्षिनदुःखदायकाः दुष्टवा
क्यस्यवक्तारोदुष्टचित्ताश्चयेसदा १० नशृण्वंतिहितंवाक्यंशास्त्रवार्त्तांकदापिन आत्मसंभाविनास्तब्धामूढाःपंडितमानिनः
११ एतेचान्येचबहवःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः गच्छंतियममार्गेहिरोदमानादिवानिशम् १२ यमदूतैस्ताड्यमानायांतिवैनर
र्णाग्नति नस्यांपतंतितेपापास्तानहंकथयामिते १३ , ७ . ७ ७ ७ . ७

मानाः नीचेष्वेव अनुरागः स्नेहोयेषाम् ८ ९ १० ११ १२ १३ ७ ७

१४ १५ १६ एतावद्धनंतुभ्यंप्रदास्यामीतिप्रतिश्रुत्यप्रतिज्ञाय यथार्थंयथाप्रतिज्ञंआगच्छदानंदास्यामीत्याहूय पश्चान्नास्तितुभ्यंनददामीतिब्रूया
त् १७ स्वदत्तस्यापिदानस्यपोहर्त्ता अनुतापकः वृथैवदत्तमितिपश्चात्तापकरः दुर्वाक्यैर्विप्रस्यैवसंतापकारीवा दानेअन्येनदत्तेसति स्वयंदत्तापहर्त्ता

मातरंयेवमन्यंतेपितरंगुरुमेवच आचार्यंचापिपूज्यंच तस्मिन्मज्जंतितेनराः १४ पतिव्रतांसाधुशी
लांकुलीनांविनयान्विताम् स्त्रियंत्यजंतियेद्वेषाद्वैतरण्यांपतंतिते १५ सतांगुणसहस्रेषुदोषानारो
पयंतिये तेष्ववज्ञांचकुर्वंतिवैतरण्यांपतंतिते १६ ब्राह्मणायप्रतिश्रुत्ययथार्थंनददातियः आहू
यनास्तियोब्रूयात्तयोर्वासश्चसंततम् १७ स्वयंदत्तापहर्त्ताचदानंदत्वानुतापकः परवृत्तिहरश्चैवदानेद
त्तेनिवारकः १८ यज्ञविध्वंसकश्चैवकथाभंगकरश्चयः क्षेत्रसीमाहरश्चैवयश्चगोचरकर्षकः १९ ७

त्यादिपदानांवैतरण्यांपतंतिइत्यनेनसंबंधः १८ यज्ञेषुद्रव्ययज्ञादिषुविघ्नकर्त्ताहरेः कथायांनिवारणकर्त्ताक्षेत्रंइत्युपलक्षणंग्रामस्यापिपरंपरागत
सीमाहर्त्तायोचरकर्षकः गावश्चरंतियस्मिन्नितिगोचरंवनंभाषायांचीडइतिप्रसिद्धंतस्मिन् कृषिकर्त्ता १९ ७ ७

वृषल्यः स्मृतौकथिताः वेश्यासतीचदासीचकुमारीस्याद्रजस्वला यावसंग्रहणीभार्याश्चवृषल्यः पंचसंस्मृताः वेश्येत्यत्रवंध्येतिपाठः क्वअन्यत्र यज्ञं विना वेदोक्तयज्ञेतुपशुहिंसाविहितैव तथाचश्रुतिः देवाययज्ञंतन्वाना अबध्नन्पुरुषंपशुमिति स्मृतिश्चयज्ञार्थेपशवःसृष्टाःस्वयमेव-

ब्राह्मणोरसविक्रेतायदिस्याद्वृषलीपतिः वेदोक्तयज्ञादन्यत्रस्वात्मार्थेपशुमारकः २० ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टो मांसभोक्ताचमद्यपः उच्छृंखलस्वभावोयःशास्त्राध्ययनवर्जितः २१ वेदाक्षरंपठेच्छूद्रःकापिलंयःपयःपि बेत् धारयेन्ब्रह्मसूत्रंचमर्त्यवद्वाब्राह्मणीपतिः २२ राजभार्याभिलाषीचपरदारापहारकः कन्यायांकामुकश्चैव सतीनांदूषकश्चयः २३ एतेचान्येचबहवोनिषिद्धाचरणोत्सुकाः विहितत्यागिनोमूढावैतरण्यांपतंतिते २४ सर्वमार्गमतिक्रम्ययांतिपापायमालये पुनर्यमाज्ञयागत्यदूतास्तस्यांक्षिपंतितान् २५ ७ ७

स्वयंभुवा अतस्त्वांघातयाम्यत्रनस्माद्यज्ञेवधोवधइति २० उच्छृंखलः निरंकुशस्वभावः २१ कपिलायागोरिदंकापिलम् २२ कामुकः कामाभि लाषी सतीनांपतिव्रतानांदूषकः बलात्शीलभ्रष्टकरः २३ २४ दूताःपुनःप्रत्यागत्यवैतरण्यांतान्क्षिपंति २५ ७ ७

ननुपूर्वंनरकेष्वेवकिंनप्रक्षिपंते अत आह यइति धौरेयाणांसर्वनरकेषुमुख्यानां एकविंशतिनरकाणां धुरंयातनाभयासंधारयति इतिधुरंधरा.ए-
काएवसर्वनरकाणांदुःखप्रदेत्यर्थः अतोनरकान्विहाय पूर्वंवैतरण्यांक्षिपंतीतिभावः २६ दानाद्युपायं विनैवतस्यांदुःखंभजंतीत्याहकृष्णेति कूटसा

योवैधुरंधरासर्वधौरेयाणांखगाधिप अतस्तस्यांप्रक्षिपंति वैतरण्यांचपापिनः २६ कृष्णागौर्यदिनोदत्तानो
र्ध्वदेहक्रियाःकृताः तस्यांप्रुत्कामहद्दुःखंयांति वृक्षांतरोद्भवम् २७ कूटसाक्ष्यंप्रदातारःकूटधर्मपरायणाः
छलेनार्जनसंसक्ताचौर्यवृत्त्याचजीविनः २८ छेदयंत्यतिवृक्षांश्चवनारामविभंजकाः व्रतंतीर्थंपरित्य
ज्यविधवाशीलनाशकाः २९ भर्तारंदूषयेन्नारीपरंमनसिधारयेत् इत्याद्याःशाल्मलीवृक्षेभुंजंतेबहु
ताडनम् ३० ताडनात्पतितान्दूताःक्षिपंतिनरकेषुतान् पतंतितेषुयेपापास्तानहंकथयामिते ३१ ७

क्ष्यंमिथ्यासाक्ष्यंविवदत्तांमध्येयेमिथ्यावादिनंसंतमयंसत्यंवदतीतिब्रुवंति तेकूटधर्मोवेदबाह्यधर्मः छलेनवंचनादिनाअर्जनंधनसंचये
कूटसाक्ष्यादयः वृक्षेताडनांभुंजंते इतितृतीयेनसंबंधः २८ अतिवृक्षानुच्चतरतरून्वनंफलप्रधानंआरामंपुष्पप्रधानम् २९ ३० ३१

नास्तिकाजगत्कर्त्ताईश्वरोनास्तीतिवादकाः दानादिफलंपरलोकेनास्तीतिवादिनोवा भिन्नादूरीकृतापरंपरागतधर्ममर्यादायैस्तेकदर्यास्तुस्मृताधु
क्ताः आत्मानंधर्मकृत्यंचपुत्रदारांश्चपीडयन् देवताःतिथिभृत्यांश्चसकदर्यइतिस्मृतः प्रायेणार्थः कदर्याणांनसुखायकदाचनइहचात्मोपतापा
यपरत्रनरकायचेत्यर्थः विषयेष्वेव आत्मामनोयेषांते दांभिकामिथ्याचाराः लोकवंचनायजपतपादौप्रवृत्तादति कृतघ्नाःकृतोपकारनाशकाः ३२

नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकदर्याविषयात्मकाः दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनरकगामिनः ३२ कूपानांचतडागा-
नांवापानांदेवसद्मनाम् प्रजागृहाणांभेत्तारस्तेवैनरकगामिनः ३३ विसृज्याश्नंतियेदारान्शिशून्भृत्यांस्तथा
गुरून् उत्सृज्यपितृदेवेज्यांतेवैनरकगामिनः ३४ शंकुभिःसेतुभिःकाष्ठैःपाषाणैःकंटकैस्तथा येमार्गमुप
रुंधंतितेवैनरकगामिनः ३५ शिवंशिवांहरिंसूर्यंगणंशंसद्गुरुंबुधम् नपूजयंतियेमंदास्तेवैनरकगामिनः३६
आरोप्यदासींशयनेविप्रोगच्छेदधोगतिम् प्रजामुत्पाद्यशूद्रायांब्राह्मण्यादेवहीयते ३७ ७

३३ विसृज्यंतिद्वेषात्कृपणतयावादारादीन् परित्यज्यअश्नंति एकाकिनएवमिष्टान्नंभुंजंति येचपितृदेवानांइज्यायागंउत्सृज्यवैश्वदेवंअकृ
त्वापितृदेवेज्यमिति पाठेतुपितृदेवानांइज्यंपूज्यंहरिं उत्सृज्यतस्मैअनिवेद्य अश्नंतियेतेवैनरकगामिनः३४३५३६ प्रजांसंतानंहीयतेच्युतोभवति

३७ ३८ ३९ अनन्यशरणाश्चनाः स्त्रियस्तासांस्वकीयानांवैरेणऋतुदानंनददंतिये ४० ४१ ४२ ४३ क्रे

ननमस्कारयोग्योहिसकदापिद्विजाधमः नपूजयंतियेमूढास्तेवैनरकगामिनः ३८ ब्राह्मणानांचकलहंगोषु
द्वंकलहप्रियाः नवर्जंत्यनुमोदंतेतेवैन० ३९ अनन्यशरणस्त्रीणांऋतुकालव्यतिक्रमम् येप्रकुर्वंतिविद्वे
षात्तेवैनरक० ४० येपिगच्छंतिरागांधानरानारींरजस्वलाम् पर्वस्वप्स्तदिवाश्राद्धेने० ४१ येशारीरंमलंव
न्हौप्रक्षिपंतिजलेपिच आरामेपथिगोष्ठेवातेवै० ४२ शस्त्राणांयेचकर्त्तारःशराणांधनुषांतथा विक्रेतार
श्चयेतेषांतेवै० ४३ चर्मविक्रयिणोवेश्याःकेशविक्रेयकास्त्रियः विषविक्रयिणःसर्वेते० ४४ अनाथंनानु
कंपंतियेसतांद्वेषकारकाः विनापराधंदंडंतितेवै० ४५ आशयासमनुप्राप्तान्ब्राह्मणानर्थिनोगृहे न
भोजयंतिपाकेपितेवै० ४६ सर्वभूतेष्वविश्वस्तास्तथातेष्वपिनिर्दयाः सर्वभूतेषुजिह्मायेतेवैनरकगामिनः ४७

शोभगस्तंवि क्रीणंतिताः व्यभिचारोपजीविन्यइत्यर्थः ४४ ४५ पाकेसत्यपीतिशेषः केपिविश्वासंनकुर्वंतीत्यविश्वस्ताः जिह्माः कुटिलाः ४६ ४७

नियमान्संध्यावंदनकृच्छ्रचांद्रायणादीन्समुपादायप्रतिज्ञयास्वीकृत्ययेअजितेंद्रियाअदांतमनसस्त्यजंतितेते ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३

नियमान्समुपादाययेपश्चादजितेंद्रियाः विलोपयंतितान्भूयस्ते० ४८ अध्यात्मविद्यादातारंनैवमन्यं
तियेगुरुम् तथापुराणवक्तारंते० ४९ मित्रद्रोहकरायेचप्रीतिच्छेदकराश्चये आशाच्छेदकरायेच-
ते० ५० विवाहंदेवयात्रांचतीर्थसार्थान्विलुंपति सवसेन्नरकेघोरेतस्मान्नावर्तनंपुनः ५१ अग्निंद
द्यान्महापापीगृहेग्रामेतथावने सनीतोयमदूतैश्चवन्हिकुंडेषुपच्यते ५२ अग्निनादग्धगात्रोसौयदा
छायांप्रयाचते नीयतेचनदादूतैरसिपत्रवनांतरे ५३ खड्गतीक्ष्णैश्चतत्पत्रैर्गात्रच्छेदोयदाभवेत् त
दोचुःशीतलच्छायेसुखंनिद्रांकुरुष्वभो ५४ पानीयंपातुमिच्छन्वैतृषार्तोयदियाचते पानार्थंतैल
मत्युष्णंनदादूतैःप्रदीयते ५५ पीयतांभुज्यतांपानमन्नमूचुस्तदेतितेते पीतमात्रेणतेनैवदग्धगात्राणि
पतंतिते ५६ कथंचित्पुनरुत्थायप्रलपंतिस्फदीनवत् विवशाउच्छ्वसंतश्चतेवक्तुमपिनाशकन् ५७

शीतलाछायायस्मिन्नितिशीतलच्छायंवनंतस्मिन्नितिकटाक्षः ५४ ५५ ५६ ५७ ७ ७

अतिरक्तांगः कुष्ठविशेषः श्यावदंतः स्वभावतः कृष्णादंतः शावदंतइतिपाठेतु शावाअतिसूक्ष्माभोजनेबहुदुःखदादंतायस्येतिशावदंतःश्यावदं तैस्तुकिंचिद्दुःखानुभवोनास्ति अतःपाप चिन्हानामतिदुःखप्रदत्वाच्छावदंतइत्येवयुक्तम् लौल्यादजितेंद्रियत्वात् महोदरःजलोदररोगी

मांसभोक्तातिरक्तांगःश्यावदंतस्तुमद्यपः अभक्ष्यभक्षकोलौल्याद्ब्राह्मणःस्यान्महोदरः ५ अदत्वामिष्टमश्नातिसभवे द्गलगंडवान् श्राद्धेऽन्नमशुचिंदत्वाश्वित्रकुष्ठीप्रजायते ६ गुरोर्गर्वेणावमानादपस्मारीभवेन्नरः निंदकोवेदशास्त्रा णांपांडुरोगीभवेत्ध्रुवम् ७ कूटसाक्षीभवेन्मूकःकाणःस्यात्पंक्तिभेदकः अनोष्ठःस्याद्विवाहभोजन्मांधःपुस्तकं हरेत् ८ गोब्राह्मणपदाघातान्खंजःपंगुश्चजायते गद्गदोनृतवादीस्यात्तच्छ्रोताबधिरोभवेत् ९ गरदःस्याज्जडो न्मत्तोखल्वाटोग्निप्रदायकः दुर्भगःपलविक्रेतारोगवान्परमांसभुक् १० हीनजातौप्रजायेतरत्नानामपहारकः कुन खीस्वर्णहर्तास्याद्धातुमात्रहृदोधनः ११

५ ६ अपस्मारीमृगीरोगी ७ ८ पादेनताडनात् खंजः पद्भ्यामाघातात्पंगुःग- द्गदःअस्फुटवक्तातस्यानृतवादस्यश्रोता ९ पलविक्रेतामांसविक्रयी १० कुनखीनिसर्गतःकुत्सितनखःकुष्ठीसदृशः ११ ७ ७

आखुर्मूषकः धान्यंसतुषान्नम् १२ शाकंलता शिखीमयूरःस्यात्तद्धंतैतस्यसर्पत्रसंबंधः शुभान् मृगमदादीन् गंधान्हृत्वाछुछुंदरीस्यात्
भाषायांच्यामचेडइतिमधुहृत्वादंशः मधुमक्षिकास्यात् १३ १४ रौद्रेणहिंस्रकर्मणाउपजीविकाकर्तासार्थान्याभिकजनसमूहान् १५ १६

अन्नहर्त्ताभवेदाखुःशलभोधान्यहारकः चातकोजलहर्त्तास्याद्विषहर्त्ताचवृश्चिकः १२ शाकंपत्रंशिखीहृत्वागंधान्छुछुंदरीशु
भान् मधुदंशःपलंगृध्रोलवणंचपिपीलिका १३ तांबूलफलपुष्पादिहर्त्तास्याद्वानरोवने उपानत्तृणकार्पासहर्त्तास्यान्मेषयो
निषु १४ यश्चरौद्रोपजीवीचमार्गेसार्थान्विलुंपति मृगयाव्यसनीयस्तुछागःस्याद्धूधिकगृहे १५ योमृतोविषपानेनकृष्णसर्पो
भवेद्गिरौ निरंकुशस्वभावःस्यात्कुंजरोनिर्जनेवने १६ वैश्वदेवमकर्तारःसर्वभक्षाश्चयेद्विजाः अपरीक्षितभोक्तारोव्याघ्रास्तु
निर्जनेवने १७ गायत्रींनस्मरेद्यस्तुयोनसंध्यामुपासते अंतर्दुष्टोबहिःसाधुःसभवेद्ब्राह्मणोबकः १८ ७ ७

विश्वंसर्वजातीयंप्राणिजातंदेवादेवतायस्मिन् तद्विश्वदेवंस्वार्थेतद्धितः वैश्वदेवंनामकर्मतदकर्तारः सर्वेषांकुलालरजकादीनामप्यन्नंभक्षयंतितेसर्वभक्षाः
गणान्नंगणिकान्नंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेदितिनिषेधात् सर्वभक्षमविभक्षणीमिदमशुचिहेयोपादेयपरीक्षामकृत्वायेभुंजंतितेतथा १७ १८ ७

अयाज्यान् याजकोमनर्हान् पतितपक्षादीन्याजयतीति अयाज्ययाचकइतिपाठेष्ययमेवार्थः बहूनूदक्षिणालोभेनयाजयतीतिबहुयाजी
न्यूनभावस्तत्पीतात् निर्मंत्रं अमृतोपस्तरणादिमंत्रंविना. आमंत्रणरहितंवा १९ २० हुंतुंकृत्यगुरुमवज्ञायेत्यर्थः २१ २२ मित्रध्रुक्

अयाज्ययाजकोविप्रःसभवेत्ग्रामसूकरः खरोवैबहुयाजित्वात्काकोनिर्मंत्रभोजनात् १९ पात्रेविद्यामदानाच्चबली
वर्द्दोभवेद्द्विजः गुरुसेवामकर्त्ताचशिष्यःस्यात्खरपशुः २० गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः अरण्येनिर्जलेदेशे
जायतेब्रह्मराक्षसः २१ प्रतिश्रुतंद्विजेदानमदत्वाजंबुकोभवेत् सतामसत्कारकरःफेत्कारोग्निमुखोभवेत् २२
मित्रध्रुग्गिरिगृध्रस्स्यादुलूकःक्रयवंचनात् वर्णाश्रमपरीवादात्कपोतोजायतेवने २३ आशाच्छेदकरोयस्तु
स्नेहच्छेदकरस्तुयः योद्वेषात्स्त्रीपरित्यागीचक्रवाकश्चिरंभवेत् २४ मातृपितृगुरुद्वेषीभगिनीभ्रातृवैरकृत् ग
र्भेयोनौतुविनष्टःस्याद्यावद्योनिसहस्रशः २५ श्वश्रोर्गालिप्रदानारीनित्यंकलहकारिणी साजलौकाचयूकास्यात्
भर्त्तारंभर्त्सतेचया २६ स्वपतिंचपरित्यज्यपरपुंसानुवर्त्तिनी वल्गुलीगृहगोधास्याद्द्विमुखीवाऽथसर्पिणी २७

मित्रद्रोहीगिरौगृध्रः क्रयेव्यवहारेपरीवादान्निंदनात् २३ २४ २५ भर्त्सतेधिक्करोति २६ २७

२८ अप्राप्तयौवना अजातरजस्कातस्याः संगात् २९'३० वृषलीव्याख्याता ३१ ऐकादशाहं आएकादशाहमितिच्छेदः एकादशा

यःस्वगोत्रोपघातीचस्वगोत्रस्त्रीनिषेवणात् नरक्षशल्लुकोभूत्वाऋक्षयोनिषुजायते २८ तापसीगमनात्कामी भवेन्मरुपिशाचकः अप्राप्तयौवनासंगाद्भवेदजगरोवने २९ गुरुदाराभिलाषीचक्कलासोभवेन्नरः राज्ञींगत्वाभवेद्दुष्टोमित्रपत्नींचगर्दभः ३० गुदगोविड्वराहःस्याद्वृषस्याद्वृषलीपतिः महाकामीभवेद्यस्तुस्यादश्वःकामलंपटः ३१ मृतस्यैकादशाहंतुभुंजानःश्वाभिजायते लभेद्देवलकोविप्रोयोनिंकुक्कुटसंज्ञकाम् ३२ द्रव्यार्थंदेवतापूजांयःकरोतिद्विजाधमः सवैदेवलकोनामहव्यकव्येषुगर्हितः ३३ महापातकजान्घोरान्नरकान्प्राप्यदारुणान् कर्मक्षयेप्रजायंते महापातकिनस्त्विह ३४ खरोष्ट्रमहिषाणांहिब्रह्महायोनिमृच्छति. वृकश्वानशृगालानांसुरापायांतियोनिषु ३५ कृमीकीटकतंगत्वंस्वर्णस्तेयीसमाप्नुयात् तृणगुल्मलतात्वंचक्रमशोगुरुतल्पगः ३६ परस्ययोषितंहृत्वान्यासापहरणेनच ब्रह्मस्वहरणाच्चैवजायतेब्रह्मराक्षसः ३७

हपर्यंतंसूतकान्नमित्यर्थः ३२ देवलकमाहहव्यकव्येषुगर्हितः पितृदेवकार्येषुभोजयितुमनर्हः ३३ महापापिनांयोनिमाहत्रिभिः ३४ ३५' ३६ न्यासस्यस्वगृहेधृतस्यपरधनस्यापहरणेनग्रहणेन ३७

प्रसंगाद्ब्रह्मस्वहरणे ोषमाह ब्रह्मस्वमितिचतुर्भिः प्रणयात्कपटस्नेहात् भुक्तंभक्षितं ब्रह्मस्वंब्राह्मणधनं आसप्तमंसप्तमपुरुषपर्यंतंकुलं
दहतिपुण्यलोकैः स ेदग्धंकरोतिबलाद्भुक्तंसदाचंद्रतारकंचंद्रतारापर्यंतंप्रातिकुलंदहतिविशोच्छेदंकरोतीत्यर्थः ३८ कः नकोपीत्यर्थः ३९ विशीर्यंतेफल

ब्रह्मस्वंप्रणया क्तंदहत्यासप्तमंकुलम् बलात्कारेणचौर्येणदहत्याचंद्रतारकम् ३८ लोहचूर्णाश्मचूर्णेचविषंचजरयेन्नरः
ब्रह्मस्वंत्रिषुलो केषुकःपुमान्जरयिष्यति ३९ ब्रह्मस्वरसपुष्टानिवाहनानिबलानिच युद्धकालेविशीर्यंतेसैकताःसेतवो
यथा ४० देवद्र ापभोगेनब्रह्मस्वहरणेनच कुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणातिक्रमेणच ४१ स्वमाश्रितंपरित्यज्यवेदशास्त्र
परायणम् अन्ये ोदीयतेदानंकथ्यतेयमतिक्रमम् ४२ ब्राह्मणातिक्रमोनास्तिविप्रेवेदविवर्जिते ज्वलंतमग्निमुत्सृज्यनहिभ
स्मनिहूयते ४३ अ तिक्रमेकृतेतार्क्ष्यभुक्त्वाचनरकान्क्रमात् जन्मांधःस्यन्दरिद्रःस्यान्नदाताकिंतुयाचकः ४४ ६

यंते ४० अकुलतामुच्छेद ाम् ४१ अतिक्रमंव्याख्यायते स्वमिति ४२ विप्रेस्वमाश्रितेवेदवर्जितेकुपात्रेसति अतिक्रमदोषोनास्तीत्यर्थः
ज्वलंतंदूरेदीप्यमानंभस्म नेनिकटवर्तिनियथादूरादाहृत्य अग्नावेवहवनमुचितंतथानिकटवर्तिनंमूढंपरित्यज्य विदेशादानीयपात्रेप्रदे
यमितिभावः ४३ पात्रंपरि त्यज्यकुपात्रदानस्यफलमाह अतीति ४४ ७ ७ ७

४५ अपकर्षीति हरति ४६ ४७ ४८ ४९ उपसंहरति एवमिति ५० तिर्यक्शरीरतां पशुपक्षिदेहभावं भारवाहनेन उद्वेगो पेवाला

स्वयमेव च यो दत्वा त्वयं
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत्त्वचसं धराम् षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः ४५
मेवापकर्षति सपापी नरकं याति यावदाभूतसंप्लवम् ४६ दत्वा वृत्तिं भूमिदानं यत्नतः परिपालयेत् नरक्षति
हरेद्यस्तु स पंगुः श्वाभिजायते ४७ विप्रस्य वृत्तिकरणे लक्षधेनुफलं भवेत् विप्रस्य वृत्तिहरणान्मर्कटः श्वा कपि
र्भवेत् ४८ एवमादीनि चिन्ह्यानि योनयश्च खगेश्वर स्वकर्मविहिता लोके दृश्यंते त्र शरीरिणाम् ४९ एवं दुष्क
र्मकर्त्तारो भुक्त्वा निरययातनाम् जायंते पापशेषेण प्रोक्तास्वेतासु योनिषु ५० ततो जन्मसहस्रेषु प्राप्य तिर्यक्श
रीरताम् दुःखानि भारवहनोद्भवादीनि लभंति ते ५१ पक्षिदुःखं ततो भुक्त्वा वृष्टिशीतातपोद्भवम् मानुषं लभते
पश्चात्समीभूते शुभाशुभे ५२ स्त्रीपुंसोस्तु प्रसंगेन भूत्वा गर्भे क्रमादसौ गर्भादिमरणांतं च प्राप्य दुःखं म्रियेत्पु
नः ५३ समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते सर्वदेहिनाम् एवं प्रवर्तितं चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधे ५४

तिर्यग्देहे लभंते ५१ वृष्ट्यादिभवदुःखं पक्षिदेहे इति ५२ ५३ ५४

५५ ५६ ५७ इतिटीकायांपंचमोऽध्यायः ५ पातकानरकंगत्वाजायतेनिर्धनकुले इतिश्रुत्वातुगरुडस्तज्जन्मप्रतिपृच्छति १ भो
कमामुष्मिकंदुःखंयेषामध्यायपंचकैः तेषांपश्चादधुनाप्रत्हजन्मकर्मचकेशव २ कथमिति १ प्रसंगेनसंगमेननिरूद्वेगर्भएवस्थितमिति २ य

घटीयंत्रंयथामर्त्याभ्रमंतिममामायया भूर्मौकदाचिन्नरकेकर्मपाशसमावृताः ५५ अदत्तदानाच्चभवेद्दरिद्रोदरिद्रभावा
च्चकरोतिपापम् पापप्रभावान्नरकंप्रयातिपुनर्दरिद्रीपुनरेवपापी ५६ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् नाभुक्तंक्षी
यतेकर्मकल्पकोटिशतैरपि ५७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेपापचिन्हनिरूपणोनामपंचमोऽध्यायः ५ गरुडउवाच
कथमुत्पद्यतेमातुर्जठरेनरकागतः गर्भादिदुःखंयद्भुंक्तेतन्मेकथयकेशव १ श्रीभगवानुवाच स्त्रीपुंसोस्तुप्रसंगेन
निरुद्धेशुक्रशोणिते यथायंजायतेमर्त्यस्तथावक्ष्याम्यहंतव २ ऋतुमध्येहिपापानांदेहोत्पत्तिःप्रजायते इंद्रस्यब्रह्महत्या
स्त्रियस्मिन्तस्मिन्दिनत्रये ३ प्रथमेहनिचांडालीद्वितीयेब्रह्मघातिनी तृतीयेरजकीत्युक्तानरकागतमातरः ४

स्मिन्नृतुमध्येहयाचतुर्थांशेन अस्तिनस्मिन्नेवदिनत्रयेपापिनांदेहोत्पत्तिरित्यन्वयः ३ ब्रह्मघातिनीमहापातकयुक्तेवास्पर्शाएतास्त्रिमलिनदिनांतर्ग
ताश्चांडाल्यादितमाहिनरकेभ्य आगतानांमातरोभवंति एताश्चनरकागताउत्पद्यंतइत्यर्थः ४

दैवं ईश्वरस्तदेव नेतृ प्रवर्त्तकं यस्य तद्दैवनेत्रं तेन पूर्वकृतेन कर्मणा जंतुर्जीवः देहस्य प्राप्तये पुंसः पुरुषस्य रेतसः शुक्रस्य कणो बिंदुस्तस्याश्रयः सन् स्त्रिया उदरं प्रविष्टो भवति अत्रायं विशेषः शुक्रशोणितसंयोगात् पिंडोत्पत्तिः प्रजायते रक्ताधिक्ये भवेन्नारी शुक्राधिक्ये भवेत् पुमान् स-मानेद्व्यसंयोगे तृतीया प्रकृतिर्भवेत् १ विभक्ते रेतसी प्रायो भवेद्युग्ममपि क्वचिदिति ५ भूत्वा गर्भेक्रमादिति पूर्वसूचितक्रमेणैव

कर्मणा दैवनेत्रेण जंतुर्देहोपपत्तये स्त्रियाः प्रविष्ट उदरं पुंसो रेतःकणाश्रयः ५ कलिलं त्वेकरात्रेण पंचरात्रेण बुद्बुदम् द-शाहेन तु कर्कंधूः पेश्यंडं वा ततः परम् ८ मासेन तु शिरो द्वाभ्यां बाह्वंघ्र्याद्यंगविग्रहः नखलोमास्थिचर्माणि लिंगच्छिद्रोद्भव-स्त्रिभिः ७ चतुर्भिर्धातवः सप्त पंचभिः क्षुत्तृडुद्भवः षड्भिर्जरायुणा वीतः कुक्षौ भ्राम्यति दक्षिणे ८ ७ ७

गर्भोत्पत्तिप्रकारमाह कलिलमिति चतुर्भिः कलिलं शुक्रशोणितमिश्रितं भवति ततो बुद्बुदं वर्तुलं भवति पेशी मांसपिंडाकारं भवति कर्कं-धुः बदरीफलं कठिनं भवति अंडं वा योन्यंतरे ५ बाह्वंघ्र्याद्यंगानां विग्रहो विभागः लिंगच्छिद्रारोपितं चर्ममुद्भवः ७ जरायुणा गर्भवेष्टनेन वीतः प्रवृतः ८ ७ ७ ७

मातुर्जग्धेनभक्षितेनान्नेनपानाद्यैश्चएधमानायातवोयस्यजंतूनासंभवोयस्मिन्तस्मिन्नसंमतेदुर्गंधेगर्त्तेशेतेनतथाचमार्कंडेयपुराणे नाडीना-
प्यायनीनामनाभ्यांतस्यनिबध्यते स्त्रीणांतथांत्रसूत्रेषुसंसानिबद्धोमजायते क्रमेणेभुक्तपानानिस्त्रीणांगर्भोदरेनया तेराप्यायितदेहोसौजंतु-
र्वृद्धिमुपैतिवाइति ९ कथमुत्सर्पतइतिप्रश्नोत्तरमुक्त्वागर्भादिदुःखंयद्दुक्तेएतस्योत्तरमाह तत्रस्थेर्गर्भस्थितैः क्षुधितैः खादद्भिः कृमिभिः सौकु

मातुर्जग्धान्नपानाद्यैरेधद्धातुरसंमते शेतेविण्मूत्रयोर्गर्त्ते सजंतुर्जंतुसंभवे ९ कृमिभिःक्षतसर्वांगःसौकुमार्यात्प्रतिक्ष
णम् मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशस्तत्रत्यैःक्षुधितैर्मुहुः १० कटुतीक्ष्णोष्णलवणरूक्षाम्लादिभिरुल्बणैः मातृभुक्तैरुपस्पृष्टःस
र्वांगोत्थितवेदना ११ उल्बेनसंवृतस्तस्मिन्नंत्रैश्चबहिरावृतः आस्तेकृत्वाशिरःकुक्षौभुग्नपृष्ठशिरोधरः अकल्पःस्वांगचे
ष्टायांशकुंतइवपंजरे १२ तत्रलब्धस्मृतिर्दैवात्कर्मजन्मशतोद्भवम् स्मरन्दीर्घमनुच्छ्वासंशर्मकिंनामविंदते १३

मार्यात् कोमलत्वेनक्षतानिसर्वांगानियस्य १० उल्बणैःदुःसहैःसर्वांगेषुउत्थितावेदनायस्य आस्तेइत्युत्तरेणान्वयः ११ उल्बेनजरायुणा भुग्नंवक्रंपृष्ठं
शिरोधराग्रीवाचयस्य १२ दैवात्पूर्वकर्मवशाल्लब्धास्मृतिर्येनसदीर्घं दुरंतं अनुच्छ्वासंयथाभवति तथातत्रस्थितःसन्सुखंनैवविंदतेइति १३ ७

नाथमानीयाचमानः उपनप्यमानोवांछापि देहात्मदर्शीस एषप्रयोर्वधनमृनाथाम्नवोयस्यसः १४ सूतिहेतुभिर्वातैर्ऽपितः सोदरः समानोदरजन्मा

नाथमानऋषिर्भीतःसप्तवध्रिःकृतांजलिः स्तुवीततंविक्लवया ... यायेनोदरेर्पितः १४ आरभ्यसप्तमान्मासाल्लब्धबोधो पिवेपितः नैकत्रास्तेसूतिवातैर्विष्ठाभूरिवसोदरः १५ जीवउवाच श्रीपतिंजगदाधारमशुभक्षयकारकम् प्र नामितं ... धिष्णुंशरणागतवत्सलम् १६ तन्मायामोहितोदेहेतथापुत्रकलत्रके अहंममाभिमानेनगतोहंनाश्च संसृतिं १७ कुर्वन्परिजनस्यार्थेमपाकर्मशुभाशुभम् एकाकीननदग्धोहंगतास्तेफलभागिनः १८ यदियोन्याःप्रमु ञ्चेहंतत्स्मरिष्येपदंतव ... मुपायंकरिष्यामियेनमुक्तिंव्रजाम्यहम् १९ विण्मूत्रकूपेपतितोदग्धोहंजठराग्निना इच्छ न्नितोविवसितुंकदा ... ष्येबहिः २० येनेदृशंमेविज्ञानंदत्तंदीनदयालुना तमेवशरणंयामिपुनर्मेमास्तुसंसृतिः २१

विष्ठाभूःकृमिरिव १५ अत्रातिदुःखितोजीवोमंदधि ... इवस्तौति निर्विण्णश्रीपतिमित्याद्यष्टभिः १६ १७ परिजनस्यार्थंकुटुंबपालनाय १८ १९ बहुःखविज्ञापयन्नाह इतोगर्भाद्बहिर्विवसितुंनिर्गंतुमिच्छन् असौकदाबहिर्निष्पत्स्यतेनिष्क्रामयते २० तत्कृतमनुस्मरन्नाहयेनेति २१

२२ तस्मादत्रैवस्थितोऽपिविगतक्लमः अव्याकुलः सन् कृतवसाधनसामग्रीतत्राह तेपदाश्रयः सानति २३ दशमास्यः दशमासा गर्भव्यतीतायस्येति ऋषिर्जविः सद्यस्तलक्षणमेव अवाचीनं अवाङ्मुखंसूतिहेतुर्मारुतः प्रसूतेजन्मार्थं नितिनुदति २४ अवसृष्टः अधि

नचनिर्गंतुमिच्छामिबहिर्गर्भात्कदाचन यत्रयातस्यमेपापकर्मणादुर्गतिर्भवेत् २२ तस्मादत्रमहद्दुःखे स्थितोपिविगतक्लमः उद्धरिष्यामिसंसारादात्मानंतेपदाश्रयः २३ श्रीभगवानुवाच एवंकृतमतिर्गर्भेदशमास्यःस्तुवन्नृषिः [illegible]पत्यवाचीनंप्रसूत्यैसूतिमारुतः २४ तेनावसृष्टःसहसाकृत्वावाक्शिरआतुरः विनिष्क्राम[illegible]कृच्छ्रेणनिरुच्छ्वासोहृतस्मृतिः २५ पतितोभुविविण्मूत्रेविष्टाभूरिवचेष्टते रोरूयतिगतेज्ञानेविपरीतांगतिंगतः २६ गर्भेव्याधौश्मशानेचपुराणेयामतिर्भवेत् सायदिस्थिरतांयातिकोनमुच्येतबंधनात् २७ यदागर्भाद्बहिर्यातिकर्मभोगादनंतरम् तदैववैष्णवीमायामोहयत्येवपूरुषम् २८ सतदामायथास्पृष्टोनकिंचिद्वदतेवशः शैशवादिभवंदुःखंपराधीनतयाश्नुते. २९ ७ ७

क्षिप्तः सन् २५ २६ श्मशानेमृतानुगमनेपुराणेतत्श्रवणे २७ किमिति स्थिरतांवयातिइत्यत्राह यदेति २८

गर्भदुःखमुक्त्वा शैशवदुःखमाह पंचभिस्त्रिभिः परस्यछंदं मनोगतमभिप्रायं अविदुषाजनेनपुष्यमाणः पाल्यमानः अनभिप्रेतंप्रतिकूलंआपन्नः प्राप्तः सन्स्तन्यार्थेरोदनेउदरव्यथांप्रकल्प्य निंबरसपानं उदरव्यथयारोदनेस्तनपानमित्यादि ३० आसनोत्थानचेष्टनेचअनीशः सन्रे

परछंदंनविदुषापुष्यमाणोजनेनसः अनभिप्रेतमापन्नः प्रत्याख्यातुमनीश्वरः ३० शायितोऽशुचिपर्यंकेजंतुः स्वेदजदूषिते नेशःकंडूयनेंगानामासनोत्थानचेष्टने ३१ तुदंत्यामत्वचंदंशामशकामत्कुणादयः रुदंतंविगतज्ञानंकृमयःकृमिकंयथा ३२ इत्येवंशैशवंभुक्त्वादुःखंपौगंडमेवच ततोयौवनमासाद्ययातिसंपदमासुरीम् ३३ तदादुर्व्यसनासक्तोनीचसंगपरायणः शास्त्रसत्पुरुषाणांचद्वेष्टास्यात्कामलंपटः ३४ दृष्ट्वा स्त्रियंदेवमायांतद्भावैरजितेंद्रियः प्रलोभितःपतत्यंधेतमस्यग्नौपतंगवत् ३५ ७ ७

रूयतीत्यनुषंगः ३१ आमाकोमलात्वक्यस्यतंगर्भेजातंज्ञानंयस्य ३२ शैशवंपंचवर्षाणि पौगंडंयौवनादर्वाक् तत्रचाध्ययनादिदुःखानि यौवनदुःखमाह आसुरींदंभोदर्पोभिमानश्चेत्यादि ३३ तदायौवनसमये ३४ कामलंपटतामेवाह दृष्ट्वेति देवस्यममनायारूपांतद्भावैस्तस्याः कटाक्षकपटस्नेहवंचनादिभिर्भावैः प्रलोभितःसन्अंधेतमसिमहामोहेपतति ३५ ७ ७

गरुड २८

अन्यपंचेंद्रियप्रधानोनरः पततीति किंवाच्यं एकेंद्रियासक्त्यैवबहवोनष्टाइत्याह कुरंगेति पंचभिः शब्दस्पर्शरूपरसगंधैर्मोहिताः कुरंगादयः पंचहताएव किंच पंचभिः श्रवणादिभिरिंद्रियैः पंचशब्दादिविषयान् यःएकएवप्रमादीअविवेकीसेवते सयुवाकथंनहन्यते अपितुहन्यतेएवेत्यर्थः ३६ हननमेवनिरूपयति अलब्धइतिद्वाभ्याम् नलब्धंअभीप्सितंवांछितंकामिन्यादिरूपंयेनसः अज्ञानादविचारात् इद्धः

कुरंगमातंगपतंगभृंगमीनाहताःपंचभिरेवपंच एकःप्रमादीसकथंनहन्यतेयःसेवतेपंचभिरेवपंच ३६ अलब्धाभीप्सितोज्ञानादिद्धमन्युःशुचार्पितः सहदेहेनमानेनवर्द्धमानेनमन्युना ३७ करोतिविग्रहंकामीकामिष्वंतायचात्मनः बलाधिकैःसहन्येतगजैरन्यैर्गजोयथा ३८ एवंयोविषयासक्त्यानरत्वमतिदुर्लभम् वृथानाशयतेमूढस्तस्मात्पापतरोहिकः ३९

प्रवृद्धोमन्युः कोपोयस्येति यदावांछितलाभोनजातः तदाशुचार्पितः शोकेनयुक्तोभवति यदादेहेनसहैववर्धमानेनमन्युनान्वितः ३७ आत्मनोंतायस्वस्यनाशायकामिषु अन्यजारेषुकामिनीनिमित्तंविग्रहंविरोधंकरोति तदाकामीयुवाबलेनाधिकैर्जारैर्हन्येत यथाप्रबलैर्गजैर्हीनोगजइव ३८ योविषयासक्त्यावृथैवनरत्वंनाशयति तमनुशोचन्नाह एवमितिद्वाभ्याम् ३९

अ० ६

७

जातीशतेष्विति पश्वादिजातीनां शतेषु शतशब्दोत्र आनंत्यवाचकः अनेकजीवजातिष्वित्यर्थः भुवि कर्मभूमौ च मानुषत्वं मनुष्यशरीरं लभते तद्दुर्लभं हि भगवन्नामस्मरणार्हत्वात् अहो बत श्वपचोतो गरीयान् यज्जिह्वाग्रे वर्तते नाम तुभ्यमिति वचनात् तत्रापि नरदेहेपि द्विजत्वं ब्राह्मणत्वं दुर्लभतरं अतिदुर्लभं खलु अतो यो गरुड यो द्विजस्तन्नतान्यपि पालयति देहमिति शेषः इंद्रियाणि लालयति विषयास्वादने लंपटानि करोति तस्य द्विजस्य हस्तगतं अनायासेन करतले प्राप्तं पानेन अजरामरत्वप्रदमप्यमृतं प्रमादात् पानस्यालस्यात् क्षरति नष्टमेव निः स

जातीशतेषु लभते भुवि मानुषत्वं तत्रापि दुर्लभतरं खलु भो द्विजत्वम् यस्तन्न पालयति लालयतींद्रियाणि तस्यामृतं क्षरति हस्तगतं प्रमादात् ४० ततस्तां दुर्गतिं प्राप्य महाव्याधिसमाकुलः मृत्युं प्राप्य महादुःखं नरकं याति पूर्ववत् ४१ एवं गतागतैः कर्मपाशैर्बद्धाश्च पापिनः कदापि न विरज्यंते मम मायाविमोहिताः ४२ ७

रति पतति तथा तपस्तीर्थादिषु समर्थं मुक्तिपदं तारुण्यं क्षुद्रविषयाभिलाषेण वृथैव यातीत्यर्थः ४० ततस्तारुण्यानंतरं तां आस्त्वेव मत्सोपस्यस्तमित्यादिना पूर्वोक्तां दुर्गतिं प्राप्य पूर्ववत् यातनादेह आरब्धेत्यादि पूर्वोक्तप्रकारेण ४१ एवं षष्ठाध्यायोक्तप्रकारेण गतागतैः जना नरके आगता भुवि एतद्रूपैः कर्मणां पाशैर्बद्धा न विरज्यंते विरक्तिं न लभंते अत्र हेतुर्मम मायाविमोहिता इति ४२ ७

पापगतिमुपसंहरतीति ५३ इति टीकायां षष्ठोऽध्यायः ६ गरुडः सप्तिमिश्लोकैः कृत्वापातकयातनाम् अथतन्नाशकोपायमष्टभिः परिपृच्छति १ और्ध्वदैहिकदानेनगतः प्रेतोपिसद्गतिम् इत्याह सप्तमे विष्णुर्बन्धुवाहनसत्कथाम् २ ३ पुराणार्थेषुविशेषेणनिश्चयो

इतितेकथितातार्क्ष्यपापिनांनारकीगतिः अंत्येष्टिकर्महीनानांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ४३ इतिश्रीगरुडपुराणे सारोद्धारेपापिजन्मादिदुःखनिरूपणोनामषष्ठोध्यायः ६ सूतउवाच इतिश्रुत्वातुगरुडःकंपितोऽश्वत्थपत्र वत् जनानामुपकारार्थंपुनःपप्रच्छकेशवम् १ गरुडउवाच कृत्वापापानिमनुजाःप्रमादाद्बुद्धितोपिवा नयांतियातनायाम्याःकेनोपायेनकथ्यताम् २ संसारार्णवमग्नानांनराणांदीनचेतसाम् पापोपहतबुद्धीनां विषयोपहतात्मनाम् ३ उद्धारार्थंवदस्वामिन्पुराणार्थविनिश्चयम् उपायंयेनमनुजाःसद्गतिंयांतिमाधव ४ श्रीभगवानुवाच साधुपृष्टंत्वयातार्क्ष्यमानुषाणांहितायवै शृणुष्वावहितोभूत्वासर्वंतेकथयाम्यहम् ५ दुर्गतिःकथितापूर्वमपुत्राणांचपापिनाम् पुत्रिणांधार्मिकाणांतुनकदाचित्खगेश्वर ६ ७ ७

यस्यतमुपायंवद ४ मृतस्यपुण्यपापाभ्यांद्वेगतीतत्रपापगतिःसंनिरूपिताइदानींपुण्यगतिंश्रीभगवानुवाच साध्विति यावत्ग्रंथसमाप्ति ५ ५

किंच अपुत्राणामेव दुर्गतिर्भवतिनतु पुत्रिणां अतः पुत्रमहिमानं निरूपयति ७ उपायमेवाह हरिवंशेति ८ ९ १० ११ लोकानृणमलो
कादीन् अत्येत् अतिक्रमति पुत्रादिभिः कृत्वादिवः स्वर्गस्यप्राप्तिर्भवति १२ अत्रविशेषमाह ब्राह्म्योढेति ब्राह्म्यविवाहेनऊढाविवाहिताया

पुत्रजन्मावरोधःस्याद्यदिकेनापिकर्मणा तदाकश्चिदुपायेनपुत्रोत्पत्तिंप्रसाधयत् ७ हरिवंशकथांश्रु
त्वाशतचंडीविधानतः भक्त्याश्रीशिवमाराध्यपुत्रमुत्पादयेत्सुधीः ८ पुन्नाम्नोनरकाद्यस्मात्पितरंत्रा
यतेसुतः तस्मात्पुत्रइतिप्रोक्तःस्वयमेवस्वयंभुवा ९ एकोपिपुत्रोधर्मात्मासर्वंतारयतेकुलम् पुत्रेणलो
कान्जयतिश्रुतिरेषासनातनी १० इतिवेदैरपिप्रोक्तंपुत्रमाहात्म्यमुत्तमम् तस्मात्पुत्रमुखंदृष्ट्वामुच्यते
पैतृकादृणात् ११ पौत्रस्यस्पर्शनान्मर्त्योमुच्यतेचऋणत्रयात् लोकानन्त्योदिवःप्राप्तिःपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः
१२ ब्राह्म्योढापुत्रोन्नयतिसंगृहीतस्त्वधोनयेत् एवंज्ञात्वारवगंश्रेष्ठहीनजातिसुतांस्त्यजेत् १३ ७

पत्नीतस्याः पुत्रोब्राह्म्योढापुत्रः सतुउत् ऊर्ध्वंस्वर्गादिलोकंनयति उन्नयतिइत्यत्र संधिरार्षः ब्राह्म्यंतुसवर्णायासवर्णेनवरेणसहजायतेवि
वाहोवेदविधिनाब्राह्म्यइत्यभिधीयते इतिसंगृहीतअविवाहितायापुत्रस्तु अधः अधोगतिंनयति १३ ७ ८

मु०टी०

१४ सवर्णेभ्यः स्वपतिभ्यः सवर्णास्कस्वस्त्रीषु औरसा इतिदत्तक्रीतमदिव्यावृत्तिः स्वरित्यव्ययंस्वर्यातीतिकिंवान्यपरदत्तेनश्राद्धेनेत्यनुषंगः १५

सवर्णेभ्यःसवर्णासुयेपुत्रा औरसाःस्वग । तएवश्राद्धदानेनपितृणांस्वर्गहेतवः १४ श्राद्धेनपुत्रदत्तेनस्वर्यातीतिकिं मुच्यते येनोपिपरदत्तेनगतःस्वर्गंसयाशृणु १५ अत्रैवोदाहरिष्येहमितिहासंपुरातनम् और्ध्वदैहिकदानस्य-परमाहात्म्यसूचकम् १६ पुरात्रेतायुगेतात्स्वराजासीद्भुवाहनः महोदयेपुरेरम्येधर्मनिष्ठोमहाबलः १७ यज्वा दानपतिःश्रीमान्ब्रह्मण्यःसाधुवत्सलः शीलाचारगुणोपेतोदयादाक्षिण्यसंयुतः १८ पालयामासधर्मेणप्रजाः पुत्रानिवौरसान् सप्तधर्मरतोनित्यंसदंड्यान्दंडयन्नृपः १९ सकदाचिन्महाबाहुःससैन्योमृगयांगतः वनं विवेशगहनंनानावृक्षसमन्वितम् २० नानामृगगणाकीर्णंनानापक्षिनिनादितम् वनमध्येतदाराजामृगंदूराद्पश्यत २१ तेनविद्धोमृगोतीवबाणेनसुदृढेनच बाणमादायतंतस्यवनेदर्शनमेयिवान् २२

अ० ७

अत्रपुत्रमाहात्म्यप्रस्तावेनश्राद्धमहिमानमितिहासमुखेनाहअतोति अत्रेति यावदध्यायसमाप्ति १६ १७ १८ १९ २० २१ तेननृपे णदूरात्प्रक्षिप्तेनअतीवसुदृढेनापिबाणेनविद्धएवनतुमृतः एषिवान्प्राप्तः २२

२३ क्षुत्तृड्भ्यांक्षामः शुष्कः कंठोयस्यदूरगमनेनश्रमः स्वेदआतपेनसंतापस्ताभ्यांमूर्च्छितअस्वस्थः सरोवरंप्राप्यअश्वेनसहितएवव्यगाहनत

क्षेणरुधिरार्द्रेणसराजानुजगाममनम् ततोमृगप्रसंगेनवनमन्यद्विवेशसः २३ क्षुत्क्षामकंठोनृपतिःश्रमसंताप
मूर्च्छितः जलाशयंसमासाद्यसाश्वएवव्यगाहत २४ पपौनदुदकंशीतंपद्मगंधाधिवासितम् ततोवतीर्यसलिला
द्विश्रमोबभ्रुवाहनः २५ ददर्शन्यग्रोधतरुंशीतच्छायंमनोहरम् महाविटपविस्तीर्णपक्षिसंघनिनादितम् २६
वनस्यतस्यसर्वस्यमहाकेतुमिवस्थितम् मूलंतस्यसमासाद्यनिषसादमहीपतिः २७ अथप्रेतंददर्शासौक्षुत्तृ
षाव्याकुलेंद्रियम् उत्कचंमलिनंकुब्जंनिर्मांसंभीमदर्शनम् २८ तंदृष्ट्वाविकृतंघोरंविस्मितोबभ्रुवाहनः प्रेतो
पिदृष्ट्वातंघोरामटवीमागतंनृपम् २९ ससुत्सुकमनाभूत्वातस्यांतिकमुपागतः अब्रवीत्सनरव्याघ्रमिदंराजानृपं
वचः ३०

स्मिन्प्रविष्टः २४ ततअश्वादववीर्यतदुदकं पपौसलिलाञ्जलपानाद्विश्रमः विगतश्रमोबभूव २५ २६ न्यग्रोधतरुं
वटवृक्षंमहाकेतुंउच्चतरत्वाद्दूनध्वजमिव २७ २८ २९ सभुत्सुकमनाः प्रसन्नचित्तः ३० ७ ५

३१ ३२ ३३ ३४ नानाजनपदाकीर्णं अनेकदेशोद्भवैर्जनैः परिपूर्णंनानारत्नैश्चजातौजातौयदुत्कृष्टंतद्रत्नमाभिधीयते इतिश्रीगजा

प्रेतभावोमयात्यक्तःप्राप्तोस्मिपरमांगतिम् त्वत्संयोगोन्महाबाहोजातोधन्यतरोस्म्यहम् ३१ राजोवाच कृष्णवर्णक रालास्यप्रेतत्वंघोरदर्शनम् केनकर्मविपाकेनप्राप्तंतेबद्धमंगलम् ३२ प्रेतत्वकारणंतातब्रूहिसर्वमशेषतः कोसित्वंकेन दानेनप्रेतत्वंनेधिनश्यति ३३ प्रेतउवाच कथयामिनृपश्रेष्ठसर्वमेवादितस्तव प्रेतत्वकारणंश्रुत्वादयांकर्तुत्वमर्हसि ३४ वैदर्शंनामनगरंसर्वसंपत्समन्वितम् नानाजनपदाकीर्णंनानारत्नसमाकुलम् ३५ हर्म्यप्रासादशोभाढ्यंनानाधर्म समन्वितम् तत्राहंन्यवसंनानदेवार्चनरतःसदा ३६ वैश्योजात्यास्कदेवोहंनाम्नाविदितमस्तुते हव्येनतर्पितादेवाःक व्येनपितरस्तथा ३७ विविधैर्दानयोगैश्चविप्राःसंतर्पितामया दीनांधकृपणेभ्याश्चदत्तमन्नमनेकधा ३८ ७

भ्वादिश्रेष्ठवस्तुभिः पूर्णम् ३५ हर्म्यसज्जगृहं प्रोक्तं प्रसादोधनिनांगृहंतेषांशोभाभिराढ्यंयुक्तंनानाधर्मैः श्रौतस्मार्तैः ३६ कोसित्वमि तिप्रश्नस्योत्तरमाह वैश्यइति देवार्थमन्नंहव्यंस्यात्पित्र्यंकव्यमेवच ३७ ३८ ७ ७ ७

३९ ननुसुकृतंकथंनिष्फलंजातमहोइत्याशंकायामाह ममेति ४० किंचअपुत्रस्यममैवप्रेतत्वंजातमिति नकिंतुषोडशश्राद्धरहितस्यस पुत्रस्यापिस्यादित्याह यस्येति ४१ विपदिरक्षकत्वाद्बंधुरितिहेतोः पुत्राद्यभावेराजापिक्रियांकारयेदितिभावः तदुक्तंविष्णुपुराणेउच्छिन्नबं

तत्सर्वंनिष्फलंराजन्ममदैवादुपागतम् यथामेनिष्फलंजातंसुकृतंतद्वदामिते ३९ ममवैसंततिर्नास्तिन सुहृन्नचबांधवः नचमित्रंहिमेतादृक्यःकुर्यादूर्ध्वदैहिकम् ४० यस्यनस्यान्महाराजश्राद्धंमासिकषोडशं प्रे तत्वंसुस्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि ४१ त्वमौर्ध्वदैहिकंकृत्वामामुद्धरमहीपते वर्णानांचैवसर्वेषांराजाबंधुरिहो च्यते ४२ तन्मांतारयराजेंद्रमणिरत्नंददामिते यथामेसद्गतिर्भूयात्प्रेतयोनिश्चगच्छति ४३ तथाकार्यंत्वयावी रममचेदिच्छसिप्रियम् क्षुधातृषादिभिर्दुःखैःप्रेतत्वंदुःसहंमम ४४ स्वादूदकंफलंचास्तिवनेस्मिन्शीतलंशि वम् नप्राप्नोमिक्षुधार्त्तोहंतृषार्तोनजलंक्वचित् ४५

धुजातीनांकारयदवनीपतिरिति ४२ पूर्वसुकृतप्रभावान्मणिरत्नलाभः ४३ ४४ सर्वयोनिषुआहारसुखेनदुःखसहिष्णुताभवति ममतुतदलाभाद्दुःखंदुःसहमेवेत्याह स्वाद्विति ४५

यदीति ४६ ४७ सच्छास्त्रश्रवणेन धुंधुकारी विमुक्तः सज्जनानां धर्मदत्तादीनां सं-
केन दानेन नेप्रेतत्वं विनश्यति इति प्रश्नो नरमाह पंचभिः
किंच ममप्रेतत्वं तु विष्णुपूजयैव यास्यति अतस्तां वक्ष्यामी ४८ सुवर्णद्वयमिति पंचगुंजोमाषः स्वर्णंशे-
गाद्गुह्वः कलहादयोविमुक्ताइति ४८

यदि मे हि भवेत् राजन् विधिर्नारायणे महान् तदग्रे वेदमंत्रैश्च क्रियासर्वोर्ध्वदैहिकी ४६ तदानश्यति मे नूनं प्रेतत्वं नात्र
संशयः वेदामंत्रास्तपोदानं दयासर्वत्रजंतुषु ४७ सच्छास्त्रश्रवणं विष्णोः पूजासज्जनसंगतिः प्रेतयोनिविनाशाय भ
वंतीति मया श्रुतम् ४८ अतो वक्ष्यामि ते विष्णुपूजां प्रेतत्वनाशिनीम् स्वर्णद्वयमानीय स्वर्णं न्यायसंचितम्
तस्य नारायणस्यैकां प्रतिमां भूप कल्पयेत् ४९ पीतवस्त्रयुगच्छन्नां सर्वाभरणभूषिताम् स्नापितां विविधैस्तोयै-
रधिवास्य जयेत्ततः ५० पूर्वे तु श्रीधरं तस्या दक्षिणे मधुसूदनम् पश्चिमे वामनं देवमुत्तरे च गदाधरम् ५१ म
ध्ये पितामहं चैव तथा देवं महेश्वरम् पूजयेच्च विधानेन गंधपुष्पादिभिः पृथक् ५२

डशमाषसंख्याकं तस्य द्वयं द्वात्रिंशन्माषकं स्वर्णकांचनं तस्य प्रतिमां प्रकल्पयेत् ४९ विविधैरनेकतीर्थोद्भवैः अलाभे वापीकूपजलैर्वा अधि
वास्य सिंहासने स्थाप्य पूजयेत् ५० पूजनप्रकारमाह पूर्वेत्यादि पंचभिः ५१ ५२

५३ ५४ ५५ निर्वपेत प्रेतघटंदद्यात ५६ ५७ रुद्रढेनत्यक्तुमयोग्येन अवश्यंकर्तव्येनेत्यर्थः ५८ ५९ तदेवाहसंतप्तहाटकमयंशो-

ततःप्रदक्षिणीकृत्यवन्हौसंतर्प्यदेवताः घृतेनदध्नाक्षीरेणविश्वेदेवांश्वतर्पयेत् ५३ ततःस्नातोविनीतात्माप्रयजन्ना नःसमाहितः नारायणाग्रेविधिवत्स्वांक्रियामौर्ध्वदैहिकीम् ५४ आरभेतयथाशास्त्रंक्रोधलोभविवर्जितः कुर्या त्छ्राद्ध.नेसर्वाणिवृषस्योत्सर्जनंतथा ५५ ततःपदानिविप्रेभ्योदद्याच्चैवत्रयोदश शय्यादानंप्रदत्त्वाचघटंप्रेतस्य- निर्वपेत ५६ राजोवाच कथंप्रेतघटंकुर्यात्दद्यात्केनविधानतः ब्रूहिसर्वानुकंपार्थंघटंप्रेतविमुक्तिदम् ५७ प्रेतउवाच साधुपृष्टंमहाराजकथयामिनिबोधते प्रेतत्वंनभवेद्येनदानेनरुद्रढेनच ५८ दानंप्रेतघटंनामसं र्वाशुभविनाशनम् दुर्लभंसर्वलोकानांदुर्गतिक्षयकारकम् ५९ संतप्तहाटकमयंतुघटंविधायब्रह्मेशकेशवयु तंसहलोकपालैः क्षीराज्यपूर्णविवरंप्रणिपत्यभक्त्याविप्रायदेहितवदानशतैःकिमन्यैः ६० ७

धितंसुवर्णरचितंब्रह्मादियुतंब्रह्मादिभिः स्वपूजार्थंस्वस्वस्थानेष्वधिष्ठितंतेषांखनितनमोंननामाक्षरैर्युक्त[illegible]र्थः दुग्धघृतपूर्णंचक्षाअन- सीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणम्यप्रदेहीति ६० ७ ७ ७

६१ ६२ ६३ तस्यभू[illegible]:पदंपदन्यासं अनुलक्षीकृत्यसेना आजगाम ६४ ममकृत्यंनविस्मरणीयमितिसंप्रार्थ्य अंतर्धानंगतः ६५ ६६

ब्रह्मामध्येतथाविष्णुःशंकरःशंकरोव्यय. प्राच्यादिषुचतत्कंठेलोकपालान्क्रमेणतु ६१ संपूज्यविधिवत्राजन् धूपैःकुसुमचंदनैः ततोदुग्धाज्यसहितं घटंदेयंहिरण्मयम् ६२ सर्वदानाधिकंचैतन्महापातकनाशनम् कर्त्तव्यं श्रद्धयाराजन्प्रेतत्वविनिवृत्तये ६३ श्रीभगवानुवाच एवंसंजल्पतस्तस्यप्रेतेनसहकाश्यप सेनाजगामानुप दंहस्त्यश्वरथसंकुला ६४ ततोबलेसमायातेदत्वाराज्ञेमहामणिम् नमस्कृत्यपुनःप्रार्थ्यप्रेतोदर्शनमेयिवान् ६५ त स्माद्वनाद्विनिष्क्रम्यराजापिस्वपुरंययौ स्वपुरंचसमासाद्यतत्सर्वंप्रेतभाषितम् ६६ चकारविधिवत्पक्षिन्नौर्ध्वदैहिकं जंविधिम् तस्यपुण्यप्रदानेनप्रेतोमुक्तोदिवंययौ ६७ श्राद्धेनपरदत्तेनगतःप्रेतोपिसद्गतिम् किंपुनःपुत्रदत्तेनपि तायातीतिचाद्भुतम् ६८ इतिहासमिमंपुण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः नतौप्रेतत्वमायातःपापाचारयुतावपि ६९ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेबभ्रुवाहनप्रेतसंस्कारोनामसप्तमोऽध्यायः ७ ७ ७ ७

६७ विधिंकृत्वाप्रेतायददौ इतिहासकथनस्याभिप्रायमाह श्राद्धेनेति ६८ ६९ इतिटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७ ७

कर्मणामुष्मिके नैवसद्गतिंलभतेनरः तद्विनानेतिगरुडस्तदेवपरिपृच्छति १ आमुष्मिकीमिति अष्टमेनामहात्म्यंदानंचातुरकालिकम् धर्मप्रशंसांमोवाचभगवान्धर्मवत्सलः आमुष्मिकींपरलोकोपयोगिनींसर्वांआतुरकृत्यादिकांसत्क्रियाम् १ प्रश्नमभिनंद्यधार्मिकार्हंस्कृतिजनो

गरुडउवाच आमुष्मिकींक्रियांसर्वांवदस्कृतिनांमम कर्त्तव्यासायथापुत्रैस्तथाचकथयप्रभो १ श्रीभगवानुवाच
साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्र्यमानुषाणांहितायवै धार्मिकार्हंचयत्कृत्यंतत्सर्वंकथयामिते २ स्कृतीवार्धकेदृष्ट्वाशरीरंव्याधिसं
युतम् प्रतिकूलान्ग्रहांश्चैवप्राणघोषस्यचाश्रुतिम् ३ तदास्वमरणंज्ञात्वानिर्भयःस्यादतंद्रितः अज्ञातज्ञातपापानां
प्रायश्चित्तंसमाचरेत् ४ यदास्यादातुरःकालस्तदास्नानंसमारभेत् पूजनंकारयेद्विष्णोःशालिग्रामस्वरूपिणः ५
अर्चयेद्गंधपुष्पैश्चकुंकुमैस्तुलसीदलैः धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैर्बहुभिर्मोदकादिभिः ६ दत्वाचदक्षिणांविप्रान्नैवेद्या-
देवभोजयेत् अष्टाक्षरंजपेन्मंत्रंद्वादशाक्षरमेवच ७ ८ ८ ८

चितंकृत्यं श्रीभगवानुवाच सुकृतीत्यादि २ अश्रुतिं कर्णौरुद्धेसति अतःशब्दस्य अश्रवणंचदृष्ट्वातदितिद्वितीयेनसंबंधः ३ निर्भयः मृत्यु-
भयशून्यःस्यादपरिहार्यत्वात् अतंद्रितः आतुरकृत्येनिरालस्यः स्याच्चेति ४ आतुरकालोंतसमयः ५ ६ ७

अत्रगुरुर्यथागुरुमहिमानंशास्त्रेणशिष्यायोपदिशति तथैवहरिरपिहरिनाममहिमास्वमुखेनाह संस्मरेदित्यादिविंशद्भिः ८ ९ १० ११

संस्मरेत्शृणुयाच्चैवविष्णोर्नामशिवस्यच हरेर्नामहरेत्तापंनृणांश्रवणगोचरम् ८ रोगिणोंतकमासाद्यशोचनी
यंनबांधवैः स्मारणीयंपवित्रंमेनामधेयंमुहुर्मुहुः ९ मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनारसिंहश्चवामनःरामोरामश्चकृष्णा
श्चबुद्धःकल्कीतथैवच एतानिदशनामानिस्मर्त्तव्यानिसदाबुधैः समीपेरोगिणोब्रूयुर्बांधवास्तेप्रकीर्तिताः ११
कृष्णेतिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्त्तते तस्यभस्मीभवंत्याशुमहापातककोटयः १२ म्रियमाणोहरेर्नामगृणन्पु
त्रोपचारितम् अजामिलोप्यगाद्धामकिंपुनःश्रद्धयागृणन् १३ हरिर्हरतिपापानिदुष्टचित्तैरपिस्मृतः अनिच्छया
पिसंस्पृष्टोदहत्येवहिपावकः १४ हरेर्नाम्नश्चयाशक्तिःपापनिर्हरणेद्विज तावत्कर्त्तुंसमर्थोनपातकंपातकीजनः १५
किंकरेभ्योयमःप्राहानयध्वंनास्तिकंजनम् नैवानयतभोदूताहरिनामस्मरन्नरम् १६ ६७ ६८

१२ १३ ननुअजामिलस्तुबहुपापकृत्कथंधाम अगादिति इमांमाशंकांपरिहरन्नाह हरिरितिद्वाभ्याम् १४ १५ अत्रनाममाहात्म्यंनसांपरायंप्रतिभाति
बालंप्रमाद्यंतंधनलोभेनमूढंअयंलोकोनास्ति परश्चनास्तीतिपुनःपुनर्वशमापद्यतेमेइतिश्रुत्युक्तेनयमदूतसंवादेनाह किंकरेभ्यइत्यादि १६

हरिनामान्येवाह अच्युतमित्यादि १७ येअच्युतादिनामकदंबंस्मरंतितान् अपापान्पुण्यरूपान्दूरतरेणत्यजतेषांसमीपेविभागच्छेत्यर्थः १८ केन हिदंडार्थमानेयाइत्यत्राह तानिति द्वाभ्याम् असतःदुष्टान् तानेवाहमुकुंदपादारविंदयोर्योमकरंदरूपोरसस्तत्र ... विमुखान् हरिभक्तिरहितानित्यर्थः कीह शात् निष्किंचनैरजस्रंजुष्टात् तेषांज्ञापकमाह निरयवर्त्मनिस्वधर्मशून्येगृहेबद्धानृष्णायैस्तान् १९ किंच यद्धंजिह्वाइत्याद्यन्वयःनकृतंविष्णोःकृत्यम

अच्युतंकेशवंरामनारायणंकृष्णदामोदरंवासुदेवंहरिम् श्रीधरंमाधवंगोपिकावल्लभंजानकीनायकंरामचंद्रंभजे १७
कमलनयनवासुदेवविष्णोधरणिधराच्युतशंखचक्रपाणे भवशरणमितीरयंतियेवैत्यजभटदूरतरेणतानपापान् १८
तानानयध्वमसतोविमुखान्मुकुंदपादारविंदमकरंदरसादजस्रम् निष्किंचनैःपरमहंसकुलैरसंगैर्जुष्टात्गृहेनिरयवर्त्म
निबद्धतृष्णान् १९ जिह्वानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतश्चनस्मरतितच्चरणारविंदम् कृष्णायनोनमतियच्छिरएकदापितानानयध्वमसतोकृतविष्णुकृत्यान् २० तस्मात्संकीर्तनंविष्णोर्जगन्मंगलमंहसाम् महतामपिकौरव्यविद्ध्यैकांतिकनिष्कृतिम् २१

राधनंयैस्तानानयध्वमिति २० अतोहरिविमुखानेवानयतेति यस्मादृतानाज्ञापयत्तस्माज्जगतोपिमंगलरूपं महतांबहूनामप्यंहसांपापानांएकांतिकनिष्कृतिंपरमप्रायश्चित्तरूपंविद्धि २१ ७ ७ ७

किंच चीर्णानि कृतान्यपि नानि हरिविमुखं नपुनंति किंतु अक्कंतानरकेष्वेवपतंतीत्यर्थः २२ नर्हिकेनपतंतीत्यतआह कृष्णनाम्नैवगतंकि-
ल्बिषंपापंयेषांतेस्वप्नेपिनयमंपश्यंतीत्यन्वयः २३ मांसास्थिरक्तमिनिविग्रंतेयस्यांसामांसास्थिरक्तवती साचासौकायाएववैतरणीचअस्मिन्नपिसा
अस्थिवृंदनटादुर्गमामांसशोणितकर्दमाश्रयाति अतः तत्माद्दृश्यात् कायापिवैतरणीएवतस्यांयथायः द्विजेभ्योगांदद्यात् सनपतेत् तथैवा

प्रायश्चित्तानिचीर्णानिनारायणपराङ्मुखम् ननिष्पुनंतिदुर्बुद्धिंसुराकुंभमिवापगाः २२ कृष्णनाम्नानरकंपश्यं
तिगतकिल्बिषाः यमंचतद्भटांश्चैवस्वप्नेपिनकदाचन २३ मांसास्थिरक्तवत्कायवैतरण्यांपतेन्नसः योनेदद्याद्द्वि
जेभ्यश्चनंदनंदनगामिति २४ अतःस्मरेन्महाविष्णोर्नामपापौघनाशनम् गीतासहस्रनामानिपठेद्वाश्रृणुया
दपि २५ एकादशीव्रतंगीतागंगांबुतुलसीदलम् विष्णोःपादांबुनामानिमरणेमुक्तिदानिच २६ ७

स्यापियः अंतसमयेनंदनंदनइतिगांवाणींद्विजेभ्योदंते योदद्यात् तवर्गस्यदंतस्थानीयत्वात् सोपिकायवैतरण्यांनपतेत्किंतुमुक्तो
भवतीत्यर्थः तत्रयथाएका एकस्यदानव्याबहूनांनकदाचनइतिनिषेधात् तथात्रापिद्विजेभ्यश्चेतिचकारः पौनः पुन्यविधानार्थः अतोनंदनंद
नइति वाणींबहुवारमावर्तयेदित्यविरोधः २४ २५ २६

एवंनाममाहात्म्यं निरूप्य इदानीं अवश्यदातव्यातुरदानेन पुत्रं मोत्साहयति ततइत्यादि २७ अनुमोदते यन्मनसि चिंतयतिवाचावदति-

ततःसंकल्पयेदन्नं सघृतंच सकांचनम् सवत्साधेनवोदेया श्रोत्रियाय द्विजानये २७ अंतेजनोयद्ददातिस्वल्पं
वायदिवाबहु तदक्षयंभवेत्तास्यर्ययत्पुत्रश्चानुमोदते २८ अंतकालेतुसत्पुत्रःसर्वदानानिदापयेत् एतदर्थं
सूनोलोके प्रार्थ्यंतेधर्मकोविदैः २९ भूमिस्थंपितरंदृष्ट्वा अर्धोन्मीलितलोचनम् पुत्रैस्तृष्णानकर्तव्यातद्धनेपू
र्वसंचिते ३० सतद्ददातिसत्पुत्रोयावज्जीवत्यसौचिरम् अतिवाहस्तुतन्मार्गेदुःखंनलभतेयतः ३१ आतुरे
चोपरागेचदत्तंदानंविशिष्यते अतोवश्यंप्रदातव्यमष्टदानंतिलादिकम् ३२ तिलालोहंहिरण्यंचकार्पा
सोलवणंतथा सप्तधान्यंक्षितिर्गावएकैकंपावनंस्मृतम् ३३ एतदष्टमहादानंमहापातकनाशनम् अंत
कालेप्रदातव्यंशृणुतस्यचयत्फलम् ३४ ७ ७ ७ ७ ७ ७

वातदप्यक्षयंभवेदिति २८ एतदर्थं आतुरदानदापनार्थम २९ पूर्वंपित्रैवसंचिते अतस्तस्यैवधने ३० अतिवाहःपरलोकगामीतन्मार्गेयतः
आतुरदानात् ३१ अष्टमहादानंफलसहितमाह आतेइति ३२ . ३३ ३४ ७ ७ ७

३५ तिलदानात् फलमाह असुरा इति सार्द्धेन ३६ भूमियुक्तेन [illegible] धृतेनेत्यर्थः ३७ लोहदानफलमाह यम इति सार्द्धत्रिभिः ३८

मम स्वेदसमुद्भूताः पवित्रास्त्रिविधास्तिलाः असुरा दानवा दैत्यास्तृप्यंति तिलदानतः ३५ तिलाः श्वेतास्तथा कृ-
ष्णा दानेन कपिलास्तिलाः संहरंति त्रिधा पापं वाङ्मनःकायसंचितम् ३६ लोहदानं च दातव्यं भूमियुक्तेन पा-
णिना यमसीमां न चाप्नोति न गच्छेन्नरस्य वर्त्मनि ३७ कुठारो मुशलो दंडः खड्गश्च छुरिका तथा शस्त्राण्येव
महस्ते च निग्रहे पापकर्मणाम् ३८ यमायुधानां संतुष्ट्यै दानमेतदुदाहृतम् तस्माद्धि लोहदानं यमलोके
सुखावहम् ३९ उरणः श्यामसूत्रश्च शंडामर्कोऽप्युदुंबरः शीर्षवलोमहा दूता लोहदानात्सुखप्रदाः ४०
शृणु तार्क्ष्य परं गुह्यं दानानां दानमुत्तमम् दत्तेन येन तुष्यंति भूर्भुवःस्वर्गवासिनः ४१ ब्रह्माद्या ऋष-
यो देवा धर्मराजसभासदः स्वर्णदानेन संतुष्टा भवंति वरदायकाः ४२ तस्माद्देयं स्वर्णदानं प्रेतोद्धरणहेतवे
न पाति यमलोकं स स्वर्गतिं तात गच्छति ४३ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

३९ ४० स्वर्णदानफलमाह शृण्विति चतुर्भिः ४१ ४२ ४३

४४ ४५ लोहादिपंचदानेनतु शाभवंति [illegible]विशेषः ४६ त्रिषुवंश्यमाणे [illegible] ४७ ४८ भूमिदानफलमाह गोचर्म [illegible] माणंयथा गोमातं रूपसंयुक्तं

चिरंवसेत्सत्यलोके ततोराजाभवेदिह रूपवान्धार्मिकोवा [illegible] श्रीमानतुलविक्रमः ४४ [illegible] स्वतुदानेन [illegible] ष्योनभयंभवेत् लवणंदीयतेयच्चनेननैवभ [illegible] मात् ४५ [illegible] लवणकार्पासतिलकांचनदानतः चित्रगु [illegible] तुष्टायमस्यपुरवासिनः ४६ सप्तधान्यप्रदानेनधर्म [illegible] धर्मध्वजो भवेत् तुष्टाभवंतियेन्येपिपत्रिषुद्वारेव्यधि ष्ठिताः ४७ व्रीहयोयवगोधूमामुद्गामाषाःप्रियंगवः [illegible] काःसप्तमाज्ञेयाःसप्तधान्यमुदाहृतम् ४८ गोच र्ममात्रंवसुधादत्तापात्रेविधानतः पुनातिब्रह्महत्यां [illegible] मेतन्मुनीश्वरैः ४९ [illegible] तेभ्योनतीर्थेभ्योनान्यदा नाद्विनश्यति राज्येकृतंमहापापंभूमिदा [illegible] लोयते ५० पृथिवीं [illegible] सस्यसंपूर्णां [illegible] तिद्विजातये सप्रयातीं द्रभुवनेपूज्यमानःसुरा [illegible] ५१

यद्योपविशतेभुवि तद्भूरिमितंह्येयगोचर्ममानमुत्तमामिति ४९ ५० [illegible] भूमिदानेनतु [illegible] पंनपयाति किंच सस्यपूर्णायाःप्रदा नेनतुइंद्रभुवनंप्रयातीत्याह पृथिवीमिति ५१

५२ अ॰ ॰नेदोषमाह पश्चतिद्वाभ्याम् कुटींस्वकीयांपर्णशालामपिना प्नोतिईदृशोदरिद्रीस्यात् ५३ तावन्निवमेदिनिसंबंधः ५४ भूमेरपिगो

अत्यल्पफलदानिस्युरन्यदानानिकाश्यप पृथिवीदानजंत्सुण्यमहन्यहनि ते ५२ योभूत्वाभूमिपोभूमिंनोददातिद्विजात यं सनाप्नोतिकुटींग्रामेदरिद्रीस्यात्भवेभवे ५३ अदानात्भूमिदानस्यभूपतित्वाभिमानतः निवसेन्नरकेयावत्शेषोधारय न्धराम ५४ तस्मात्भूमीश्वरोभूमिदानमेवप्रदापयेत् अन्येषांभूमिदानार्थंगोदानंकथितंमया ५५ ततोंतधेनुर्दातव्या ॰॰ धेनु ॰॰पयेत् ऋणधेनुंततोदत्वामोक्षधेनुंप्रदापयेत् ५६ दद्याद्वैतरणींधेनुंविशेषविधिनाखग तारयंतिनरंगावस्त्रि विधाश्चैव ॰नकात् ५७ बालत्वे ॰॰ कौमारेयत्पापंयौवनेकृतम् वयःपरिणतौयच्चयच्चजन्मांतरेष्वपि ५८ यन्निशायां- तथाप्रातर्यन्मध्यान्हपराण्हयोः ॰॰ ध्ययोर्यत्कृतंपापंकायेनमनसागिरा ५९ ७ ७ ७

॰त्वात्गोदानमेव ५५ अंतधेनुःअष्टदा॰॰कारुद्रधेनुंश्रीरुद्रस्यमृत्युंजपत्वात्मृत्युदुःखनिवृत्त्यर्थंऋणधेनुः ज्ञाताज्ञातऋणविमुक्त्यर्थंमोक्ष धेनुः मोक्षार्थंवैतरणीतारणार्थं ॰ मीचति ५६ ५७ बालत्वादिषु यत्पापंकृतंतस्मात्तारयंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ५८ ५९

सकृत् सर्वजन्मनि एकवारमेकापि ६० ६१ स्वस्थचित्तस्य सावधानस्य तु एषैव गौः आतुरस्य सन्निहितमरणस्य तु गोशतं भवति म्रियमाणेनेरिष्यतीति म्रियमाणस्य तु चित्तविवर्जितं दानानुसंधानरहितं दत्तं गोसहस्रं च मृतस्य मरणानंतरं च गवां लक्षं एतत् सर्वं समं तुल्यफलदं भवति अतः स्वस्थाव-

दत्वा धेनुं सकृद्वापि कपिलां क्षीरसंयुताम् सोपस्करां सवत्सां च तपोवृत्तसमन्विते ६० ब्राह्मणे वेदविदुषे सर्वपापैः प्रमुच्यते उद्धरेद्दंतफले सा दातारं पापसंचयात् ६१ एका गौः स्वस्थचित्तस्य ह्यातुरस्य च गोशतम् सहस्रं म्रियमाणस्य दत्तं चित्तविवर्जितम् ६२ मृतस्यैव तु नर्लक्षं [illegible] पूतं च तत्समम् तीर्थयात्रासमोपेतं दानमेकं च लक्षधा ६३ पात्रे दत्तं च यद्दानं तल्लक्षगुणितं भवेत् दातुः फलमनंतं स्यादपात्रस्य प्रतिग्रहः ६४ स्वाध्यायहोमसंयुक्तः परपाकविवर्जितः रत्नपूर्णामपि महीं प्रतिगृह्णन्न लिप्यते ६५ विषशीतापहौ मंत्रवह्नी किं दोषभागिनौ अपात्रे सा च गौर्दत्ता दातारं नरकं नयेत् ६६ कुलैकशतसंयुक्तं गृहीतारं तु पातयेत् नापात्रे विदुषा देया आत्मनः श्रेय इच्छता ६७

स्थायामेव देयमित्यभावः एवं च अपि एकं गोदानं सम्यक् तीर्थयात्राभ्यां सम्यग् उपेतं युक्तं तत् लक्षधा भवति सत्पात्रे दानेन तु महती [illegible] इत्याह अपात्र इति सार्धेन ६७

६३ ६४ ६५ ६६

पात्राणामपि बहूनामेकानदेयेत्याह ६८ ६९ दद्याद्वैतरणीं धेनुं विशेषविधिनाखग इति पूर्वंसूचितविशेषविधिमेवाह कृष्णामिति

एकात्वेकस्य दातव्या बहूनां न कदाचन सा विक्रीता विभक्ता वा दहत्यासप्तमं कुलम् ६८ कथितायामयापूर्वंत
ववैतरणीनदी तस्या उद्धरणोपायं गोदानं कथयामि ते ६९ कृष्णां वा पाटलां वापि धेनुं कुर्यादलंकृताम् स्वर्ण-
शृंगीं रौप्यखुरां कांस्यपात्रोपदोहिनीम् ७० कृष्णावस्त्रयुगच्छन्नां कंठघंटासमन्विताम् कार्पासोपरि सं
स्थाप्य ताम्रपात्रं सचैलकम् ७१ यमं हैमं न्यसेत्तत्र लोहदंडसमन्वितम् कांस्यपात्रे घृतं कृत्वा सर्वं तस्योपरिन्य
सेत् ७२ नावमिक्षुमयीं कृत्वा पट्टसूत्रेण वेष्टयेत् गर्त्तं विधाय सजलं कृत्वा तस्मिन् क्षिपेत्तरिम् ७३ तस्यां
परिस्थितां कृत्वा सूर्यदेहसमुद्भवाम् धेनुं संकल्पयेत्तत्र यथाशास्त्रविधानतः ७४ सालंकाराणि वस्त्राणि ब्रा
ह्मणाय प्रकल्पयेत् पूजां कुर्याद्विधानेन गंधपुष्पाक्षतादिभिः ७५ पुच्छं संगृह्य धेनोस्तु नावमाश्रित्य पादतः
पुरस्कृत्य ततो विप्रमिमं मंत्रमुदीरयेत् ७६

७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७

७१ ७८ वैतरणींवितरणंदानंतद्रूपिणीमेनांधेनुम् ७९ मांप्रतीक्षस्ववैतरण्याः सकाशादुत्तारणार्थंत्वंमांप्रतीक्षस्वदृष्टिंकुरुष्व ८० यममा

भवसागरमग्नानांशोकतापोर्मिदुःखिनाम् त्राताित्वंहिजगन्नाथःशरणागतवत्सलः ७७ विष्णुरूपद्विजश्रेष्ठ
मामुद्धरमहीसुर सदक्षिणामयादत्तातुभ्यंवैतरणीनमः ७८ यममार्गेमहाघोरेतांनदींशतयोजनाम् नर्तु
कामःदास्येतांतुभ्यंवैतरणींनमः ७९ धेनुकेमांप्रतीक्षस्वयमद्वारेमहापथे उत्तारणार्थंदेवेशिवैतरण्येनमो
स्तुते ८० गावोमेअग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् ८१ यालक्ष्मीः
सर्वभूतानांयाचदेवेप्रतिष्ठिता धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्यपोहतु ८२ इतिमंत्रैश्चसंप्रार्थ्यसांजलिर्धेनु
कांयमम् सर्वप्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणायनिवेदयेत् ८३ एवंदद्याद्विधानेनयोगांवैतरणींखग सयातिध-
र्ममार्गेणधर्मराजसभांतरे ८४

र्गभयभीतस्य वाक्यमिदंगावोमइति ८१ भूतानांनरेंद्रादीनांदेवेंद्रादिषुप्रतिष्ठितास्थितायालक्ष्मीःअस्तीसाएवत्वंधेनुरूपेणासि अतो
व्यपोहतु दूरीकरोतु ८२ सर्वंउपस्करम् ८३ ८४.

ग्रतुं अवश्यं धेनुदास्यामीति निश्चयं कुर्यात ८५ अवसर्थं पुण्यदेषु ८६ ८७ अयने विषुवे मकरकर्कमेषतुलासंक्रांति दिने युगादिषु अक्षय्य तृतीया

स्वस्थावस्थशरीरेतुधेनुरण्यादितंनवेत् देयात्तविदुषाधेनुस्तांनदींततुमिच्छता ८५ स्नानायातिमहामार्गेगोदा

नेननदीस्वग तस्मादवश्यंदातव्यंपुण्यकालेषुसर्वदा ८६ गंगादिसर्वतीर्थेषुब्राह्मणावसथेषुच चंद्रसूर्यो

परागेषुसंक्रांतौदर्शवासरे ८७ अयनेविषुवेचैवव्यतीपातेयुगादिषु अन्येषुपुण्यकालेषुदद्यात्गोदान

मुत्तमम् ८८ यदैवजायतेश्रद्धापात्रंसंप्राप्यतेयदा सएवपुण्यकालस्याद्यतःसंपत्तिरस्थिरा ८९ अ

स्थिराणिशरीराणिविभवोनैवशाश्वतः नित्यंसन्निहितोमृत्युःकर्तव्योधर्मसंचयः ९० आत्मवित्तानुसा

रेणतत्रदानमनंतकम् देयंविप्रायविदुषेस्वात्मनःश्रेयइच्छता ९१ अल्पेनापिहिवित्तेनस्वहस्तेनात्मनेकृत

म् तदक्षयंभवेद्दानंतत्कालंचोपतिष्ठति ९२ ७ ७ ७ ७

दिषु ८८ सएवश्रद्धापात्रयोःसंयोगएव अनोऽन्यत्पुण्यकालापेक्षानकर्तव्येत्यर्थः ८९ इदंधेन्वादिदानंस्वहस्तदत्तंसत्स्वर्गस्थिरत्वप्रदंभवति अनो वैराग्यमुत्पादयन्स्वहस्तदानेश्रद्धामुत्पादयति अस्थिराणीत्यादि ९० तत्रपात्रे आत्मवित्तानुसारेणबहुवित्तेसतिस्वल्पं नदेयंइतिभावः ९१ ९२

गृहीतंदानपाथेयंपरलोकभोग्यंयेन अन्यथापाथेयंविनापथि 'अस्मिल्लोकमार्गेयथाशक्तिःक्लिश्यते तथैवामुत्रापि ९३ ९४ ९५ अविज्ञाय

गृहीतदानपाथेयःसुखंयातिमहाध्वनि अन्यथाक्लिश्यतेजंतुःपाथेयरहितःपथि ९३ यानियानिचदानानिदत्ता
निभुविमानवैः यमलोकपथेतानित्युपतिष्ठंतिचाग्रतः ९४ महापुण्यप्रभावेनमानुषंजन्मलभ्यते यस्तत्प्राप्य
चरेद्धर्मंसयातिपरमांगतिम् ९५ अविज्ञायनरोधर्मंदुःखमायातियातिच मनुष्यजन्मसाफल्यंकेवलंधर्मसेव
नम् ९६ धनपुत्रकलत्रादिशरीरमपिबांधवाः अनित्यंसर्वमेवेदंतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९७ तावद्बंधुःपि
तातावद्यावज्जीवतिमानवः मृतानामंतरंज्ञात्वाक्षणात्स्नेहोनिवर्त्तते ९८ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिवि
द्यान्मुहुर्मुहुः जीवन्नपीतिसंचिंत्यमृतानांकःप्रदास्यति ९९ एवंजानन्निदंसर्वंस्वहस्तेनैवदीयताम् अनित्यं
जीवितंयस्मात्पश्चात्कोपिनदास्यति १०० मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्ठसमंक्षितौ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति १

अज्ञात्वाकृत्वेत्यर्थः ९६ ९७ ९८ जीवन्नप्यात्मैवबंधुःस्वस्याहितकर्ताजीवतामपिनोदत्तं तर्हिमृतानांकः नकोपिदास्यतीत्यर्थः अतएवं
जानन्नितिद्वितीयेनसंबंधः ९९ सर्वंइदं आतुरदानम् १०० १ ६ ७ ७

२ ३ ४ ५ ६ धनंयावत् आत्मायत्तं आत्मनः स्वस्य अध्यत्तं आधीनंभवति मन्यंकिंचिद्देयमरेइतिवक्तुमपिनोत्सहते उत्साहेनवक्तु

गृहादर्थानिवर्त्तंतेश्मशानात्सर्वबांधवाः शुभाशुभंकृतंकर्मगच्छंतमनुगच्छति २ शरीरंवन्हिनादग्धंकृतंकर्मसहास्थितम् पुण्यंवायदिवापापंभुंक्तेसर्वत्रमानवः ३ नकोपिकस्यचिद्बंधुःसंसारेदुःखसागरे आयातिकर्मसंबंधाद्याति कर्मक्षयेपुनः ४ मातृपितृसुतभ्रातृबंधुदारादिसंगमः प्रपायामिवजंतूनांनद्यांकाष्ठौघवच्चलः ५ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंक्वा संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयताम् ६ आत्मायत्तंधनंयावत्तावद्विप्रेसमर्पयेत् पराधीनेधनेजातेनकिंचिद्वक्तुमुत्सहेत् ७ पूर्वजन्मकृताद्दानादत्रलब्धंधनंबहु तस्मादेवंपरिज्ञायधर्मार्थंदीयतांधनम् ८ धर्मात्संजायतेर्थश्चधर्मात्कामोभिजायते धर्मएवापवर्गायतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ९

मपियोग्योनभवति नार्हदातुंयोग्यःकुतइत्यर्थः ७ निदर्शनमाह पूर्वइति धनंच धर्मैकफलमिति धर्मार्थमेवदीयताम् ८ चतुर्वर्गफलदात्रपिधनमेवेत्याह धर्मादिति ९ ७

७ ७

श्रद्धापूतधर्मएवसद्गतिप्रदोभवतीत्याह श्रद्धयाइतिद्वाभ्याम् १० भक्त्याउपहृतंसमर्पितंतस्मादिप्रयतात्मनः श्रद्धापूतचित्तस्याहमश्नामी
ति ११ स्वहस्तदानंसंश्लाघ्यपुत्रदत्तंस्तौति १२ देवानांसमूहोदैवतं तैर्दैवसमूहैरपि १३ तेनैवचित्तेनपुत्रादिभिः सहस्त्रयमपितिः पापोभव

श्रद्धयाधार्यतेधर्मोबहुभिर्नार्थराशिभिः निष्किंचनाहिमुनयःश्रद्धावंतोदिवंगताः १० पत्रंपुष्पंफलंतोयंयोमेभक्त्या
प्रयच्छति तदहंभक्त्युपहृतमश्नामिप्रयतात्मनः ११ तस्मादस्वयंदानश्यंतदादानंविधानतः अल्पंवाबहुवेतीयं
गणनांनैवकारयेत् १२ धर्मात्माचसपुत्रोवैदैवतैरपिपूज्यते दापयेद्वस्तुदानानिपितरंत्वातुरंक्षुधि १३ पित्रोर्नि
मित्तंयद्वित्तंपुत्रैःपात्रेसमर्पितम् आत्मापिपावितस्तेनपुत्रपौत्रप्रपौत्रकैः १४ पितुःशतगुणंपुण्यंसहस्त्रंमातु
रेवच भगिनीदशसाहस्त्रंसोदरेदत्तमक्षयं १५

नीत्यर्थः १४ पितुर्निमित्तमित्यनुवृत्तमेवास्याप्यर्थः गर्भधारणपोषाभ्यांपितुर्मातागरीयसीतिहेतोः सहस्त्रंदयायाभगिनीमूर्तिरितिहेतोर्दश
साहस्त्रंनदयासदृशंदानमितिवचनाद्योतिसोदरस्यापिसमानोदरजन्मत्वादात्मतुल्यत्वंअतस्तद्दत्तमक्षयंभवति तदक्षयंभवेद्दानंस्वहस्तेना
त्मनेकृतमितिपूर्वोक्तवचनादिति १५

दानदातुःपुत्रस्यापिइहनुउपद्रवामार्यादयोनपरत्रनचेत्यादि अत्रापितेनैवविन्नेनेति पूर्वस्यैवानुवृत्तिः १६ अदत्वेदोषमाहद्वाभ्यां तिद्वाभ्या
म् १७ १८ इतिटीकायामष्टमोऽध्यायः ८ तुलस्यादिकमाहात्म्यंसंन्यासविधिपूर्वकम् उवाचनवमेध्यायेम्रियमाणानांहरिः

नचैवोपद्रवादातुर्नवानरकयातनाः मृत्युकालेचनभयंयमदूतसमुद्भवम् १६ यदिलोभान्नयच्छंति
कालेत्यातुरसंज्ञके मृताःशोचंतितेसर्वेकदर्याःपापिनःखग १७ पुत्राःपौत्राःसहभ्रात्रासगोत्राःसुहृदस्तुये
ददंतिनातुरेदानंब्रह्मघ्नास्तेनसंशयः १८ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेआतुरदाननिरूपणोनामअष्टमो
ऽध्यायः ८ गरुडउवाच कथितंभवतासम्यक्दानमातुरकालिकम् म्रियमाणस्ययत्कृत्यंतदिदानींवदप्रभो १
श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदेहत्यागस्ययद्विधिम् मृतायेनविधानेनसद्गतिंयांतिमानवाः २ क
र्मयोगाद्यदादेहीमुंचत्यत्रनिजंवपुः तुलसीसंनिधौकुर्यान्मंडलंगोमयेनतु ३ ७ ७ ७

गरुडःपृच्छति अग्रिमक्षणेमरिष्यतीतिम्रियमाणस्तस्ययत्कृत्यंतद्वद १ येनमृतःसद्गतिंयातितद्विधिंशृणु २ कर्मयोगात्प्रारब्धकर्मोदयात्
देहीजीवः निजंआत्मत्वेनस्वीकृतंवपुः अत्रयदात्यजयति तदामंडलंकुर्यादित्यन्वयः ३ ७ ७

४ ५ ६ ७ ८ ९ ननुअपुत्रस्यगतिर्नास्तीतिपूर्वोक्तविरोधात् पुत्रहीनः कथंविष्णुपुरंयातिसतुदुर्गतिमेवयाति इतिचेत्तत्राह एते

तिलांश्चैवविकीर्याथदर्भांश्चैवविनिक्षिपेत् स्थापयेदासनेशुभ्रेशालिग्रामशिलांतदा ४ शालिग्रामशिलायत्रपाप
दोषभयापहा तत्संनिधानमरणान्मुक्तिर्जंतोःस्तनिश्चिता ५ तुलसीविटपच्छायायत्रास्तिभवतापहा तत्रैवमर
णान्मुक्तिःसर्वदादानदुर्लभा ६ तुलसीविटपस्थानंगृहेयस्यावतिष्ठते तत्गृहंतीर्थरूपंहिनयांतियमकिंकराः
७ तुलसीमंजरीयुक्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति यमस्तंनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि ८ तस्यादलंमुखेकृत्वा-
तिलदर्भासनेमृतः नरोविष्णुपुरंयातिपुत्रहीनोप्यसंशयः ९ तिलाःपवित्रास्त्रिविधादर्भाश्चतुलसीरपि
नरंनिवारयंत्येतेदुर्गतिंयांतमातुरम् १० ममस्वेदसमुद्भूतायतस्तेपावनास्तिलाः असुरादानवादैत्याविद्रवंति
तिलैस्ततः ११ दर्भाविभूतिर्मेताक्ष्यर्मम रोमसमुद्भवाः अतस्तत्स्पर्शनादेवस्वर्गंगच्छंतिमानवाः १२ ७

तिलादयोदुर्गतिंयांतंनिवारयंति १० ननुतिलादीनांईदृशामहिमाकुतइतिचेत्तत्राह ममेति ११ दर्भेति कुशोस्मित्तृणजातीनांरोमाण्यु
द्भिज्जजातीनांउसति स्थानानि भगवद्वचनादिति १२ ७ ७ ७

कुशस्यातिपावनतामाह कुशइति १२ क्रियमाणाः कर्मणिप्रयुज्यमाना अपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति १४ सामान्यशास्त्राद्विशेष-

कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाःकुशेस्थिताः १३ अतःकुशावन्हिमंत्र
तुलसीविप्रधेनवः नैतेनिर्माल्यतांयांति यमस्तेन... तिलाः... ताःपिंडेषुनिर्माल्याब्राह्मणाःप्रेतभोजने
मंत्रागौस्तुलसीनीचेचितायांचहुताशनः १५ गोमयेन... १७ ...कृते भूतलेत्वातुरंकुर्यादंतरिक्षं
विवर्जयेत् १६ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्च... इतिश्रुतिः मंडलोपरिशमस्तितस्मात्कुर्वीतमंडलम् १७
सर्वत्रवस्तुधापूतालेपोमत्रनविद्यते यत्रलेपःकृतस्तत्रपुनर्लेपेनशुद्ध्यति १८ राक्षसाश्चपिशाचाश्चभूताः
प्रेतायमानुगाः अलिप्तदेशेखट्वायामंतरिक्षेविशंतिच १९ अतोग्निहोत्रंश्राद्धंचब्रह्मभोज्यंसुरार्चनम्
मंडलेन... भूम्यामातुरंनैवकारयेत् २०

शास्त्रस्यबलवत्तामाह दर्भेति निचेनीचजातिभुक्तशेषाः गौःतुलसीचनत्गृहेभिर्माल्याअग्राह्याः १५ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृत
मनुसरतिगोमयेनेति १६ १७ १८ १९ सुरार्चनंदेवपूजाम् २०

इतरा अन्यानद्यः अवगाहेन स्नानेन गंगानुदर्शनादिभिरपुनाति [illegible]

२१ २२ २३ २४ २५ २६

लिंगमृत्स्नामतःकृत्वा [illegible] विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः २१ शालिग्रा
मशिलातोयंयःपिबेत्[illegible]सर्वपापविनिर्मुक्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् २२ ततोगंगाजलंदद्यात्
महापातकनाशनम् सर्वतीर्थकृतस्नानदान[illegible]फलमव[illegible] २३ चांद्रायणंचरे[illegible]सहस्रंकायशो[illegible]
धनम् पिबेद्यश्चैवगंगांभःसमो[illegible] २४ [illegible]तथा
गंगा[illegible]नेनपातक[illegible] २५ [illegible]समव[illegible]
मुक्तिं[illegible]सतर्वैहरेः २६ [illegible]
तिर्कीर्तनात् २७ पुनात्य[illegible]पुरुषान्शतशोथसहस्रशः गंगातस्मा[illegible] २८

२७ २८

कुशस्यातिपावनतामाह कुशइति १२ क्रियमाणाः कर्मणिप्रयुज्यमाना अपिनिर्माल्यतांअयोग्यतांनयांति १४ सामान्यशास्त्राद्विशेष-

कुशमूलेस्थितोब्रह्माकुशमध्येजनार्दनः कुशाग्रेशंकरोदेवस्त्रयोदेवाःकुशेस्थिताः १३ अतःकुशावन्हिमंत्र
तुलसीविप्रधेनवः नैतेनिर्माल्यतांयांतिक्रियमाणाःपुनःपुनः १४ दर्भाःपिंडेषुनिर्माल्याब्राह्मणाःप्रेतभोजने
मंत्रागोस्तुलसीनीचेचितायांचहुताशनः १५ गोमूत्रेणशनैः मंडलोपरिलेपनंकृते भूतलेस्थातुरंकुर्यादंतरिक्षं
विवर्जयेत् १६ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेदेवाःकृतेस्तत्रपुनर्लेपेनशुद्धास्तितस्मात्कुर्वीतमंडलम् १७
सर्वत्रवस्तथापतालेपोमुक्तिः आलेतदंशरविद्वायामंतरिक्षेविशंतिच १९ अतोऽति १८ राक्षसाश्चपिशाचाश्चभूताः
प्रेतायमानु ... दनहोत्रंश्राद्धंचब्रह्मभोज्यंसुरार्चनम्
मंडलेनाद्भूम्यामातुरंनैवकारयेत् २० ७ ७ ७
गोःतुलसीचनतृगृहे

शास्त्रस्यबलवत्तामाह दर्भेति निचेनीचजानिसुखमांत्राः गौःतुलसीचनतृगृहे निर्माल्याअयोग्याः १५ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृत
मनुसरतिगोमयेनेति १६ १७ १८ १९ सुरार्चनंदेवपूजाम् २० पलिसैतदर्भाः ७ ७ ७

इतरा अन्यानद्यः अवगाहेन स्नानेन गंगातुदर्शनादिभिरेवपुनाति इतिाहृत्तार्यनान्वयः

२१ २२ २३ २४ २५ २६

विष्णोःपादोदकंदद्याच्छालिग्रामस्वरूपिणः २१ शालिग्रा

निभभृत्यामतःकृत्वाल्लौरस्तुर्वाक्षिपेन

सर्वपापनिर्मुक्तोवैकुंठभुवनंव्रजेत् २२ ततोगंगाजलंदद्यात्

मशिलातोयंयःपिबेत्बिंदुमात्रकम् २३ चांद्रायणंचरेयस्तुसहस्रंकायशो-

महापातकनाशनम् सर्व... तथा

धनम् पिबेद्यश्चैवगंगांभःसमोस्यात... २४ ... समसंख्यानिर्माल

गंगा... २५ ... गंगा

मुक्तिःप्रयातिसदनंहरेः २६ ... २८

निर्कोर्तनात् २७ पुनात्यपुण्यान्पुरुषान्शतशोथसहस्रशः गंगातसानि...

२७ २८

जलपानमहिमातु किं वर्ण्यते तत्स्मरणचिंतनादपि मुक्तोभवतीत्याह गंगेतिद्वाभ्याम् २९ ३० ३१ ३२ ३३ अनशनं जलान्न परित्यागः अनाशनेकाश्यपय[illegible]सागति[illegible]हेतो[illegible]कुर्व[illegible]ति अथातुरसंन्यासंनिर्धारयतिदद्यादिति सार्द्धेन अत्रयद्यपि ब्राह्मणाःप्रव्रजेति इतिश्रुतेमुखजानामयंधर्मोयाह[illegible] बाहुजातोरुजातानामयंधर्मोनविद्यते इतिस्मृतिनिषेधात् [illegible]न्येवप्रव्रज्या

गंगागंगेतियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयाति नपुनर्जायतेभुवि २९ [illegible] पुरुषःश्रद्धयान्वितः चिंतयेन्मनसागंगांसोपियाति[illegible]गतिम् ३० अतो[illegible] गंगासंस्मर[illegible] पिबंत नतो भागवतं किंचित्[illegible] ३१ श्लोकंश्लोकार्द्धपादंवा[illegible]भागवतंपठेत न तस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ३२ वेदोपनिषदांपाठात्शिवविष्णुस्तवादपि ब्राह्मणक्षत्रियविशांमरणंमुक्तिदायकम् ३३ प्राणप्रयाणसमयेकुर्यादनशनंत्वरा। नतुसन्निपातादौइत्याहुः तथापियदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदित्यादिश्रुतेस्त्रैवर्णिकसाधारणत्वात् त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्याश्रमाचरणमितिसूत्रकारवचनाच्च मुखजानामयं धर्मोवैष्णवंलिंगधारणम् बाहुजातोरुजातानांत्रिदंडंनविधीयते इतिदंडविषयेनिषेधदर्शनाच्च सोपवीतयोर्वेदमधीतयोर्विरक्तयोः

क्षत्रियवैश्ययोरपिदंडधारणमंतरेणकेवलंप्रैषमंत्रोच्चारणमात्रएवातुरसंन्यासाधिकारः नत्वनुपर्वात्तयोर्गृहेहारूढभूदयोरित्याहुः किं
च द्विजन्मनइत्युक्तवताश्रीभागवतोप्ययमेवपक्षःस्वीकृतः क्षत्रियवैश्ययोरपिद्विजन्मनत्वादातुरसंन्यासाधिकारः सूचितः इतिप्र-
तीमः तथापिविरक्तस्यैवकिमर्थयदिसंन्यासोत्तरंप्रारब्धवशात्जीवतोपिपुनर्भोगभुक्त्या वांताशित्वंस्यात किंतु गृहात्प्रव्रजेदेवेति तदु
क्तंमनुना आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणः प्रव्रजेतगृहात् ब्राह्मणः क्षत्रियोवापिवैश्योवाप्रव्रजेत् गृहादीदनिस्मरणाच्चेति अत्रायंविशेषः
ब्राह्मणस्तुदंडधारणंकृत्वाक्षत्रियोवैश्यश्चउपशमादिसंन्यासधर्मान्स्वीकृत्यप्रव्रजेदिति अलंप्रासंगिकेन ३४ एतदेवस्पष्टयति संन्य

दद्यादातुरसंन्यासंविरक्तस्यद्विजन्मनः ३४ संन्यस्तमितियोब्रूयात्प्राणैःकंठगतैरपि मृतोविष्णुपुरंयातिनपु

नर्जायतेभुवि ३५ स्तमिति ॐभूः संन्यस्तंमया ॐभुवः संन्यस्तंमया ॐस्वः संन्यस्तंमया ॐभूर्भुवःस्वः संन्यस्तंमयास्वाहा गा
यत्री ॐ पुत्रैषणायावित्तैषणायालोकैषणायाश्चव्युत्थितोहंस्वाहाप्रशिरस्व ॐ अभयंसर्वभूतेभ्योमत्तः स्वाहेत्यादिप्रैषमंत्रानुच्चार्य अहंब्र
ह्मास्मीत्यनुभववाक्यार्थविचारेणब्रह्मपरोभूयादित्यातुरविधिः अत्रदंडधारणेतुदाहः तिलोदकपिंडदानादिकंचनस्यात्तस्यवाहिसंन्यस्तस्य
तुरीयाश्रमत्वात् अस्याहंब्रह्मास्मीत्यंतः संन्यस्तस्यतुपारलौकिकमपिसर्वंवक्ष्यमाणंकर्मकुर्यादितिविशेषः किंच सांप्रदायिकानांतुइदमप्य
नभिमतंभवतंतुब्राह्मणस्यापिदंडधारणंविनातुरसंन्यासोनास्तिक्षत्रियवैश्ययोश्चसर्वथैवानधिकारइत्येवंवदंतीति ३५

एवंउक्तप्रकारेणजातंविधानंआतुरकृत्यंयस्यतस्य ३६ ऊर्ध्वच्छिद्राण्येवाह मुखमिति ३७ प्राणोत्क्रमणेनशरीरत्यागप्रकारमाह अ
पानादिति नाभिस्थानेमिलितयोः प्राणापानयोर्यदाविश्लेषोभवति तदासूक्ष्मीभूत्वानीन्द्रियैःसहवायुःप्राणः [illegible] शरीरान्निःसरति

एवंजातविधानस्यधार्मिकस्यनदारवश ऊर्ध्वच्छिद्रैर्गच्छंतिप्राणास्तस्यसुखेनहि ३६ [illegible]
कर्णौद्वाराणिनासिके [illegible] योगिनस्त्वातुरप्रतः ३७ अपानान्मिलितःप्राणो [illegible]
कुः सूक्ष्मीभूत्वातदावायुर्विनिःक्रामतिपुत्तलात् ३८ शरीरंपततेपश्चात् [illegible]
त्येवंनिराधारोयथाद्रुमः ३९ निर्विचेष्टंशरीरंतुप्राणैर्मुक्तंजुगुप्सितम् अस्पृश्यं [illegible]
निंदितम् ४० त्रिधावस्थाशरीरस्य [illegible] क्रियते देहे [illegible] ४१
पृथिव्यांलीयतेपृथ्वी आपश्चैवतथाप्सु [illegible] तेजस्तेजसिलीयेत [illegible] ४२ ३८ [illegible]

धारभूतं प्राणंयथानिराधारोद्रुमःपतति एवंपतति ३९ गतप्राणस्यशरीरस्यावस्थामाह निर्विचेष्टमिति द्वाभ्याम् ४० [illegible]
देहे ४१ पृथिव्यादीनांस्वस्वरूपेलयमाह सपादेन ४२

आत्मा तु जायते अस्ति वर्धते विपरिणमते अपक्षीयते नश्यतीत्येवं भाष्यकारादिभिरुक्तषड्भावविकाररहित एवास्ति ४३ ननु पृथिव्यादयस्तु स्वस्वसूक्ष्मस्वरूपे लीना भवंति आत्मा च नित्यमुक्तो जगत्साक्षी भवति तर्हि कर्मफलभोक्ता कः इत्याशंकायां जीव एव

आकाशश्च तथाकाशे सर्वव्यापी च शंकरः नित्यमुक्तो जगत्साक्षी आत्मा देहेषु जोमरः ४३ सर्वेंद्रिययुतो जीवः शब्दादिविषयैर्वृतः कामरागादिभिर्युक्तः कर्मकोशसमन्वितः ४४ पुण्यवासनया युक्तो निर्मिते स्वेन कर्मणा सप्रविश्य नवे देहे गृहे दग्धे यथा गृही ४५ तदा विमानमादाय किंकिणीजालमालियत् आयांति देवदूताश्चलसच्चामरशोभिताः ४६ धर्मतत्त्वविदः प्राज्ञाः सदा धार्मिकवल्लभाः तदैनं कृतकृत्यं स्वविमानेन नयंति ते ४७ सुदिव्यदेहो विरजांबरस्रग्वी सुवर्णरत्नाभरणेरुपेतः दानप्रभावात्सुमहानुभावः प्राप्नोति नाकं सुरपूज्यमानः ४८ इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे सुकृतिस्थितिकथनं नाम नवमोऽध्यायः ९

पुण्यापुण्यवासनानुसारेण शुभाशुभकर्मफलभोक्तास्तीति इति श्यावद्धर्मकर्मणां वस्त्वरूपं निरूपयन्नाह सर्वेंद्रेति ४४ ४५ ४६ धार्मिका वल्लभा येषां ते देवदूताः कृतं आदरकृत्यं येन तं एनं धार्मिकं स्वः स्वर्गलोकं नयंति ४७ सुवर्णाभरणादिव्यस्तं जा मरांदेहो यस्य स देवरूपः सन्नाकं स्वर्गादिलोकं तत्क्षणं मे वप्राप्नोति तिर्नहि सुकृतिनां वर्षपर्यंतं यममार्गगमनं भवतीति भावः ४८ इति टीकायां नवमोऽध्यायः ९

स्वर्गंगतस्यजीवस्यदेहदाहविधिंखग सत्याविधानमहिमाहरिंचपरिपृच्छति १ दाहतृतीयदिनयोःपंचकस्यविधिंतथा सतीगंगाम्
वाहंचदशमेग्राहमाधवः २ देहइति १ और्ध्वदैहिकंलोकांतरोपयोगिकर्म २ अंत्येष्टिंदाहादिकर्म ३ पापानांअपनुत्तिर्नाशस्तद्धे

गरुडउवाच देहदाहविधानंचवदस्वकृतिनांविभो सतीयदिभवेत्पत्नी तस्याश्चमहिमांवद १ श्रीभगवा
नुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् यत्कृत्वापुत्रपौत्राश्चमुच्यंतेपैतृकादृणात् २ किंदत्तै
र्बहुभिर्दानैःपित्रोरंत्येष्टिमाचरेत् तेनाग्निष्टोमसदृशंपुत्रःफलमवाप्नुयात् ३ तदाशोकंपरित्यज्यकारये
न्मुंडनंसुतः समस्तबांधवैर्युक्तःसर्वपापापनुत्तये ४ मातापित्रोर्मृतौयेननकारितंमुंडनंनहि आत्मजः
सकथंज्ञेयःसंसारार्णवतारकः ५ अतोमुंडनमावश्यंनखकक्षाविवर्जितम् ततःसबांधवःस्नात्वाधौ
तवस्त्राणिधारयेत् ६

भितिहेतुरुक्तः ४ मृतौमरणेसति ५ ६ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

स्रग्भिः पुष्पमालादिभिर्मंडयन् शवंभूषयेत् तदुक्तंविष्णुपुराणे प्रेतदेहंशुभैः स्नानैःस्नापितंस्रग्विभूषितम् दग्ध्वाग्रामाद्बहि
स्नायादिति ७ संकल्पेन असुकगोत्राय असुकनाम्नेशवायब्रह्मदैवत्यस्थानपिंडोयंमयादीयतेतवोपतिष्ठतामिति ८ एवंहि

सद्योजलंसमानीययतस्तंस्नापयेत्शवम् मंत्रपूतैश्चंदनैर्स्रग्भिर्गंगामृत्तिकयाथवा ७ नवीनवस्त्रैः
संच्छाद्यतदापिंडंसदक्षिणम् नामगोत्रंसमुच्चार्यसंकल्पेनापसव्यतः ८ मृत्युस्थानेशवोनामतस्यना-
म्नाप्रदापयेत् तेनभूमिर्भवेत्तुष्टातदधिष्ठातृदेवता ९ द्वारदेशेभवेत्पांथस्तस्यनाम्नाप्रदापयेत् तेननैवो
पघातायभूतकोटिषुदुर्गताः १० ततःप्रदक्षिणांकृत्वापूजनीयःस्नुषादिभिः स्कंधःपुत्रेणदातव्यस्तदा
न्यैर्बांधवैःसह ११ धृत्वास्कंधेस्वपितरंयःस्मशानायगच्छति सोश्वमेधफलंपुत्रोलभतेचपदेपदे १२

द्वारिविश्रामंपांथःभूतनाम्नाविष्णुरुद्रदैवत्यंपिंडंदद्यादिति. तेनस्थानपिंडेनतस्यशवस्य अधिष्ठातृदेवता आधारभूताभूमिस्तुष्टास
वेदितिकारणमुक्तम् ९ तेनद्वारपिंडेनभूतकोटिषुभूतानांगणनासुयेदुर्गताः दुष्टअशक्तादिस्थानंप्राप्तास्ते उपघातायविघ्नायनविघ्नोत्रस
न्नतिमवरुध्यस्यसमानंकारणंतत्वत्तुंनैवप्रभवंतीति १० ११ १२

१३ तेनभूतनाम्नातस्मैप्रेतायपिंडइत्यनुवर्तते संमार्जेभूमिं अभ्युक्ष्यजलेनसंस्थाप्यशवम् १४ तस्यप्रेतस्यहोतव्यस्य होतुंदग्धुंयोग्यस्यदेहस्य अयोग्यत्वकारकाः अत्रपिंडदानंविनातन्मांसभक्षणमयोग्यत्वं यथोच्छिष्टंहविर्हवनायोग्यंभवति तद्वद्देहोपीत्यर्थः अतः पिशाचादयः पिंडंभुक्त्वा तन्मांसभक्षणंनकुर्वंतीतिकारणमुक्तम् इदमेवचिताद्रौ १५ १६ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्यगोमयेनवेदिकांलभभूमिंउल्लिख्यतस्यां

नीत्वास्कंधेस्वपृष्टेंकेसदातातेनलालितः तदेवतदृणान्मुच्येत्मृतंस्वपितरंवहेत् १३ ततोर्ध्वमार्गेविश्रामंसं-
मार्ज्याभ्युक्ष्यकारयेत् संस्थाप्यभूतसंज्ञायतस्मैतेनप्रदापयेत् १४ पिशाचाराक्षसायक्षायेचान्येदिक्षुसंस्थिताः
तस्यहोतव्यदेहस्यनैवायोग्यत्वकारकाः १५ ततोनीत्वाश्मशानेषुस्थापयेदुत्तरामुखम् तत्रदेहस्यदाहार्थंस्थ
लंसंशोधयेद्यथ १६ संमार्ज्यभूमिंसंलिप्योल्लिख्योद्धृत्यचवेदिकाम् अभ्युक्ष्योपसमाधायवन्हिंतत्रविधानतः
१७ पुष्पाक्षतैरथाभ्यर्च्यदेवंक्रव्यादसंज्ञकम् लोमभ्यस्त्वनुवाक्येनहोमंकुर्याद्यथाविधि १८ दर्भेणोर्ध्वरेखांकृत्वारेखाम

ध्येनामिकांगुष्ठेनोत्धृत्यजलेनाभ्युक्ष्यउपसमाधतत्रवन्हिंसंस्थाप्यक्रव्यंमृतकस्यमांसं आत्तभक्षतीति क्रव्यादस्तदेवसंज्ञानामयस्यतंदेवंवन्हिंपुष्पादिभिःसंपूज्यलोमभ्यःस्वाहा१ त्वग्भ्यःस्वाहा२ मांसेभ्यःस्वाहाइत्याद्यनुवाक्येनवेदमंत्रेणविधिमनतिक्रम्येतियथाविधिहोमंकुर्यात् १८

हेऽग्नेव्यात् देवत्वमेवांते भूतानिपंचभूतात्मकशरीराणिबिभर्षि स्वस्मिन्धारयसि इतिभूतभृदसि किंच त्वमेवजगतांयोनिः कारणंचासि पंचमहाभूतांतर्गत्वात्त्वमेवलोकस्यसर्वप्राणिजातस्यक्षुधासंदीपनेन भुक्तान्नपरिपाकेनपरिपालकोसितस्माद्धेतोः संसारिकः संसारेभवमृत श्चायंपुरुषस्तमेनंस्वर्गतिंनय प्रापयेतिप्रार्थना १९ २० चितायांमोक्षस्थापनंतत्प्रभृतिकंतदारभ्यसपिंडनात् प्राक्प्रेतत्वंभवति अत-

लंभूतभृज्जगद्योनिस्त्वंभूतपरिपालकः मृतःसंसारिकस्तस्मादेनंत्वंस्वर्गतिंनय १९ इतिसंप्रार्थयित्वाग्निंचि तांतत्रैवकारयेत् श्रीखंडतुलसीकाष्ठैःपलाशाश्वत्थदारुभिः २० चितामारोप्यतंप्रेतंपिंडोहस्तेप्रदापयेत् चितायांशवहस्तेचप्रेतनाम्नाखगेश्वर चितामोक्षप्रभृतिकंप्रेतत्वमुपजायते २१ केपितंसाधकंप्राहुःप्रेतकल्प विदोजनाः चितायांतेननाम्नावाप्रेतनाम्नाथवाकरे २२ इत्येवंपंचभिःपिंडैःशवस्याहुतियोग्यता अन्यथाचो पघातायपूर्वोक्तास्तेभवंतिहि २३ श्चितायांशवहस्तेच सपिंडीपर्यंतंचप्रेतनाम्नैवप्रदातव्यंस्थानादिषुशवपांथभूतनामभिरि ति २१ पक्षांतरमाह केपीति प्रेतकल्पं अंत्येष्टिविधानंतद्विदः साधकमप्याहुः अतस्तेनसाधकनाम्नावाकरेएवप्रेतनाम्नेति २२ यथादिक्पाला दिबलिभिर्हविराहुतियोग्यंभवति तद्वत्पंचपिंडैःशवस्याहुतियोग्यतेति अन्यथपंचपिंडदानंविनातुउपघातायस्वकुलनाशायपूर्वोक्ताभूतनपि शाचादयोभवंतीति २३

पूर्वलोमेभ्यस्वाहेत्यनुवाक्येन हुतंतमेवाग्निंतृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निंनिरग्निकानांसाग्निकानांतु अग्निहोत्रादादायदद्यातिविशेषः २४ यदिप
पूर्वलोमेभ्यस्वाहेत्यनुवाक्येन हुतंतमेवाग्निंतृणैरादायपुत्रोदद्यादग्निंनिरग्निकानांसाग्निकानांतुअग्निहोत्रादादायदद्यातिविशेषः २४ यदिप
चकस्यात्तदादाहोनवासवोत्तरदलादिपंचकेप्रेतदाहतृणकाष्ठसंग्रहंनकारयेदितिनिषेधात् २५ रेवती अंतेयस्यतदेततपंचकंदाहेअ

प्रेतांदत्वापंचपिंडान्हुतमादायतंतृणैः अग्निंपुत्रस्तदादद्यानभवेत्पंचकंयदि २४ पंचकेषुमृतोयस्तुनगतिंलभ
तेनरः दाहस्तत्रनकर्तव्यःकृतेन्यमरणंभवेत् २५ आदौकृत्वाधनिष्ठार्द्धमेतन्नक्षत्रपंचकम् रेवत्यंतंनदाहेर्हदा
हेचनशुभंभवेत् २६ गृहेहानिर्भवेत्तस्यऋक्षेष्वेषुमृतोहियः पुत्राणांगोत्रिणांचापिकश्चिद्विघ्नःप्रजायते २७
अथवाऋक्षमध्येहिदाहस्याद्विधिपूर्वकः तद्विधिंतेप्रवक्ष्यामिसर्वदोषप्रशांतये २८ शवस्यनिकटेतार्क्ष्यनि
क्षिपेत्पुत्तलास्तदा दर्भमयाश्चचत्वारऋक्षमंत्राभिमंत्रिताः २९ सप्तहेमप्रकर्तव्यंवहंतिऋक्षनामभिः प्रेताज
यतमंत्रेणपुनर्होमस्तुसंपुटैः ३० ततोदाहःप्रकर्तव्यस्तैश्चपुत्तलकैःसह सपिंडनदिनेकुर्यात्तस्यशांतिविधिंसुतः

३१ र्हेयोग्यंन २६ दाहेसतिशुभाभावएवाह गृहेति २७ विधिनातुपंचकेपिदाहस्यादित्याह अथेति २८ विधिमेवाह शवेतिमंत्राः
संहितायांज्ञातव्याः २९ प्रेताजयतानरइंद्रोवः शर्मयच्छतु इतिमंत्रेणसंपुटैःऋक्षनामभिः होमःकार्यः ३० ३१ ॐ ॐ

३२ ३३ ३४ प्रसंगात्सतीकृत्यंतन्महिमांचाह. पतिव्रताद्येकोनविंशतिभिः ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

तिलपात्रंहिरण्यंचरूप्यंरत्नंयथाक्रमम् घृतपूर्णकांस्यपात्रंदद्योद्दोषप्रशांतये ३२ एवंशांतिविधानंतुकृ
त्वादाहंकरोतियः नतस्यविघ्नोजायेतप्रेतोयातिपरांगतिम् ३३ एवंपंचकदाहःस्यात्तद्विनाकेवलंदहेत्
मतीयदिभवेत्पत्नीतयासहविनिर्दहेत् ३४ पतिव्रतायदानारीभर्त्तुःप्रियहितेरता इच्छेत्सहैवगमनंतदा
स्नानंसमाचरेत् ३५ कुंकुमांजनसद्वस्त्रभूषणैर्भूषितांतनुम् दानंदद्याद्द्विजातिभ्योबंधुवर्गेभ्यएवच ३६
गुरुंनमस्कृत्यतदानिर्गच्छेन्मंदिराद्बहिः ततोदेवालयंगत्वाभक्त्यातंप्रणमेद्धरिम् ३७ समर्प्याभरणंतत्र
श्रीफलंपरिगृह्यच लज्जांमोहंपरित्यज्यश्मशानभवनंव्रजेत् ३८ तत्रसूर्यंनमस्कृत्यपरिक्रम्यचितां
तदा पुष्पशय्यांतदारोहेन्निजांकेस्वापयत्पतिम् ३९ सखिभ्यःश्रीफलंदद्याद्दाहमाज्ञापयेत्ततः गंगा
स्नानसमंज्ञात्वाशरीरंपरिदाहयेत् ४० नदहेद्गर्भिणीनारीशरीरंपतिनासह जनयित्वाप्रसूतिंचबालपो
ष्यसतीभवेत् ४१ ४१

अपीडनमेवदृष्टांतेनस्पष्टयति दत्त्यतेइतिद्वाभ्याम् ४२ ४३ दिव्यादौविवादेशपथादौ ४४ किंच अंतरात्मासतीजीवः मृतेनदे हरूपेणतुमरणंगतेन आत्मना अव्ययात्मस्वरूपेणचभर्त्रासहएकतांप्राप्ताधुनर्नारीशरीरंनप्राप्नोतीत्यर्थः ४५ इममेवार्थंव्य

नारीभर्त्तारमासाद्यशरीरंदहतेयदि अग्निर्दहतिगात्राणिनैवात्मानंप्रपीडयेत् ४२ दत्त्यतेध्मायमानानांधातूनां चयथामलः तथानारीदहेत्याशुहुताशेत्वमृतोपमे ४३ दिव्यादौसत्ययुक्तश्चशुद्धोधर्मयुतोनरः यथानदत्त्यते तप्तलोहेपिंडेनकर्हिचित् ४४ तथासापतिसंयुक्तादत्त्यतेनकदाकच अंतरात्मात्मनाभर्त्रामृतेनैकत्वमागता ४५ यावच्चाग्नौमृतेपत्यौस्त्रीनात्मानंप्रदाहयेत् तावन्नमुच्यतेसाहिस्त्रीशरीरात्कथंचन ४६ तस्मात्सर्वप्रयत्ने नस्वपतिंसेवयेत्सदा कर्मणामनसावाचामृतेजीवतितद्गता ४७ मृतेभर्त्तरियानारीसमारोहेद्धुताशनम् सारुंध तीसमाभूत्वास्वर्गलोकेमहीयते ४८ तत्रसाभर्तृपरमास्तूयमानाप्सरोगणैः रमतेपत्निनासार्द्धंयावदिंद्राश्चतुर्दश ४९

तिरस्कुरुतेनदहतीति यावदिति यावत्सतीनस्यात्तावत्स्त्रीत्वान्नमुच्यते किंतुसतीएवमुच्येत इत्यर्थः ४६ भर्त्तरिमृते जीव तिचसतितद्गतातदनुगताश्चयेन ४७ महीयते पूज्याभवति ४८ भर्तृपरमाभर्तुरपिशोभनरूपा ४९ छ छ छ

अत्र अस्मिन् लोके ५० तिस्रः कोट्य इति अगणितानि यावत्यः सिकताभूमेस्तावतीरब्दंदस्मगा इति वत् ५१ रमणेन सह हे कल्याङ्ग तापितेन क्रीड
ते इत्यत्र अद्वैतेच स्मितंस्फीतं नस्यादन्योन्यमीक्षणमिति वचनाद द्वैतानंदादपि स्नेहानंदे अधिक सुखानुभावात्पृथक् भूत्वा रमते इति भावः भ
र्तृलोके स्वर्गे ५२ किंच मुक्तापि लीलाविग्रहं कृत्वा भजंते तत्र भजनानंदस्याधिक्यं तथात्रापि स्नेहानंदस्याधिकत्वात् रमणाय स्वेच्छयैव विमलेकु

मातृकं पैतृकं चैव यत्र सा च प्रदीयते कुलत्रयं पुनात्यत्र भर्तारं यानुगच्छति ५० तिस्रः कोट्योर्द्धकोटी च यानि रोे-
माणि मानुषे तावत्कालं वसेत् स्वर्गे पतिना सह मोदते ५१ विमाने सूर्यसंकाशे क्रीडते रमणेन सा यावदादित्यचंद्रौ
च भर्तृलोके चिरं वसेत् ५२ पुनश्चिरायुः सा भूत्वा जायते विमले कुले पतिव्रता तु या नारी तमेव लभते पतिम् ५३
याः क्षणं दाहदुःखेन सुखमेतादृशं त्यजेत् सा मूढ जन्मपर्यंतं दह्यते विरहाग्निना ५४

लेजायते न तु क्रमेणा इति अन्यथा
सती एव स्त्रीशरीरमुच्यते नान्या इति पूर्वोक्त वचन विरोधः स्यात् तं स्वपतिमेव लभते तदुक्तं माघे अतीय योषित्प्रकृतिः सुनिश्चला पुमांसमन्वे
ति भवांतरेष्वपीति ५३ अनुतप्याह या इति ५४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ग्रामंगंगकं पंचकं सतीकृत्यं परिसमाप्य प्रस्तुतदाहमेवानुसरतियदीति तंनरं एवंवक्ष्यमाणप्रकारेण ५५ स्फोटयेदत्रायमभिप्रायः हठयो-
गिनस्तुस्वेच्छया ब्रह्मरंध्रंभित्वा ब्रह्मलोकंयांतिकर्मयोगिनांतु परतोभेदनेनपितृदेवलोकप्राप्तिर्भवति संन्यासिनांतु पूर्वंभित्वापश्चात् गंगा
यांतदलाभेभूमौवानिक्षिपेदिति ५६ ५७ मंत्रमेवाह अस्मात् अकारात् अकारोवासुदेवःस्यात् इतिमंत्रकोशः अक्षराणामकारोस्मीतिश्री

तस्मात्पतिंशिवंज्ञात्वासहतेनदहेत्तनुम् यदिनस्यात्सतीतास्यंतमेवंग्रदहेत्तदा ५५ अथेदंधश्चवापूर्णेस्फोट
येत्तस्यमस्तकम् गृहस्थानांतुकाष्ठेनयतीनांश्रीफलेनच ५६ प्राप्तयेपितृलोकानांभित्वानद्ब्रह्मरंध्रकम्
आज्याहुतिंततोदद्यान्मंत्रेणानेनतत्क्षणात् ५७ अस्मात्त्वमभिजातोसित्वदयंजायतांपुनः असौस्वर्गायलोकाय
स्वाहाज्वलतुपावक ५८

भगवद्वचनाच्च हेपावक त्वंश्रीवासुदेवाज्जातोसि वाचांवन्हेमुखंक्षेत्रमितिस्मृत्युक्तेः किंच
त्वत्त्वत्तः सकाशात् अयंजनः स्वर्गाय लोकायस्वर्गलोकंप्रतिगंतुंपुनर्जायतां तेजोमयदिव्यशरीरेणउत्पन्नोभवतु किंच असौ अस्यस्थू
लदेहः स्वाहात्वयिहविरस्तु किंचज्वालायामेवहविर्हूयते अतस्त्वंज्वलतुप्रज्वलितोभवेतिमंत्रार्थः ५८ ७ ७

एवमिति अर्धदग्धंतुमस्तकंस्फोटयेत पूर्णदग्धेसत्याज्याहुतिंदद्याच्चेति तेनरोदनेनगुणगणांकुलव्यवहारपरमेतत् ५९ पूर्वस्त्रीभिःततस्त्री
भ्यः पश्चात्कृतादिभिरितिनामगोत्राभ्यांउपकल्पितंसंकल्पितम् अमुकगोत्रायाऽमुकप्रेतायेदंतिलोदकंमद्दत्तंनवोपतिष्ठतामिति ६० प्राशयेत

एवमाज्याहुतिंदत्वातिलमिश्रांसमंत्रकाम रोदितव्यंततोगादंतेनतस्यसुखंभवेत ५९ दाहादनंतरंकार्यंस्त्रीभिः
स्नानंततःसुतैः तिलोदकंततोदद्यान्नामगोत्रोपकल्पितम् ६० प्राशयेन्निंबपत्राणिमृतकस्यगुणान्वदेत स्त्री
जनोग्रेगृहंगच्छेतपृष्ठतोनरसंचयः ६१ गृहेस्नानंपुनःकृत्वागोग्रासंचप्रदापयेत पत्रावल्यांचभुंजीयातगृहा
न्नंनैवभक्षयेत ६२ मृतकस्थानमालिप्यदक्षिणाभिमुखंततः द्वादशाहकपर्यंतंदीपंकुर्यादहर्निशम् ६३ स्त्रमेमा
गतेनाश्यश्मशानेवाचतुष्पथे दुग्धंचमृन्मयेपात्रेतनोदद्यादिनत्रयम् ६४ अपक्वमृन्मयेपात्रेक्षीरंनीरप्रपूरित
म् काष्ठत्रयेगुणेर्बद्धेधृत्वामंत्रंपठेदिमम् ६५ श्मशानानलदग्धोसिपरित्यक्तोसिबांधवैः इदंनीरमिदंक्षीरमत्र
स्नाहिमितंपिब ६६ चर्वयेत शोकादिनेमिष्टभोजनपरिहारायपूर्वं कटुसुखंकुर्यादित्यभिप्रायः गुणान् कीर्तिकरान् यावत्कीर्तिर्मनु
ष्यस्यपुण्यालोकेषुगीयते तावत्कालंवसेत्स्वर्गेपूज्यमानःसुरासुरैरित्यभिप्रायः ६१ ६२ ६३ ६४ अत्रआस्मन्पात्रेस्थितंस्वस्थाहिइदंक्षीरं
ऽतुष्माहिमुंक्ष्व इदंनीरंचपिब ६५

चतुर्थदिनेनदृक्तं विष्णुपुराणे चतुर्थेन्हिचकर्त्तव्यंभस्मास्थिचयनंनृप इतिअवरोधतः चतुर्थदिनेपंचकशनिवारादियोगात् ६७ सं-
चयविधानमेवाह गत्वेत्याद्येकादशभिः ६८ परिक्रमावामावर्त्तेनकुर्यात् ६९ संप्रुक्ष्यपूर्वंतु किंचिद्दुग्धेनसंप्रोक्ष्यउद्धरेत्. चि[illegible]स्थाना

चतुर्थसंचयःकार्यःसाग्निकैश्चनिरग्निकैः तृतीयेन्हिद्वितीयेवाकर्त्तव्यश्चावरोधतः ६७ गत्वास्मशानभूमिंचस्नात्वा
कृत्वाशुचिर्भवेत् ऊर्णासूत्रंवेष्टयित्वापवित्रींपरिधायच ६८ दद्यात्स्मशानवासिभ्यस्ततोमाषबलिंस्ततः यमाय
त्वेतिमंत्रेणत्रिस्त्रःकुर्यात्परिक्रमाः ६९ ततोदुग्धेनसंप्रुक्ष्यचितास्थानंखगेश्वर. जलेनसमयेपश्चादुद्धरेदस्थिवृंद
कम् ७० कृत्वापलाशपत्रेषुक्षालयेदुग्धवारिभिः संस्थाप्यमृन्मयेपात्रेश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ७१ त्रिकोणंस्थं
डिलंकृत्वागोमयेनोपलेपितम् दक्षिणाभिमुखोदिक्षुदद्यात्पिंडत्रयंत्रिषु ७२ पुंजीकृत्यचिताभस्मतत्रधृत्वा
त्रिपादुकाम् स्थापयेत्तत्रसजलमनाच्छाद्यमुखंघटम् ७३ ततस्तंडुलपाकेनदधिघृतसमन्वितम् बलिंप्रे-
ताय सजलंदद्यान्मिष्टंयथाविधि ७४ न्निष्काशयेत् ७० उपलेपितस्थलमेवस्थंडिलंभवति तत्त्रिकोणंकृत्वा तत्र
त्रिषुदक्षिणपश्चिमोत्तरासुदिक्षु ७१ ७२ ७३ ७४ ७ ७ ७ ७

अ०
१०

५१

७५ गर्त्तपिंडाद्दाहस्यार्त्तिर्नश्यतिमलिनषोडस्यांगमृतोभवति ७६ ७७ ७८ गंगायांअस्थिपतनस्यमहिमानमाह अंतरित्यष्टभिः द
शदिनमध्येएवमहीयते पूज्योभवति ७९ तस्यामस्थिपतनप्रभावंतु किंवर्ण्यते तज्जलकृतसंगपवनस्पर्शादपिकृतार्थोभवतिइत्याह गं

पदानिदशपंचैववचोनरस्यांदिशिव्रजेत गर्त्तंविधायतत्रास्थिपात्रंसंस्थापयेत्खग ७५ तस्योपरिततोदद्यात
पिंडंदाहार्त्तिनाशनम् गर्त्तादुद्धृत्यतत्पात्रंनीत्वागच्छेज्जलाशयम् ७६ तत्रप्रक्षालयेद्दुग्धंजलादस्थिपुनःपुनः च
र्चयेच्चंदनेनाथकुंकुमेर्नाशेषतः ७७ धृत्वासंपुटकेतानिकृत्वाचत्हृदिमस्तके परिक्रम्यनमस्कृत्यगंगामध्ये
विनिक्षिपेत ७८ अंतर्दशाहंयस्यास्थिगंगातोयेनिमज्जति नतस्यपुनरावृत्तिर्ब्रह्मलोकात्कदाचन ७९ या
वदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेषुतिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ८० गंगाजलोर्मिसंस्पृश्यमृत
कंपवनोयदा स्पृशतेपातकंतस्यसद्यएवविनश्यति ८१ आराध्यतपसोग्रेणगंगांदेवींभगीरथः उद्धारार्थंपू
र्वजानामानयत्ब्रह्मलोकतः ८२ त्रिषुलोकेषुविख्यातंगंगायांभवनंयशः यापुत्रान्सगरस्यैतान्भस्माख्याननयद्दिवं

गेति ८० गंगाजलस्य असाधारणतामाह ८१ ८२ यशएवाह याइति एतान्षष्ठिसहस्रान्भस्माख्यानपिभस्मएवाख्यानामानियेषांतस्थावशेषानित्य
र्थः ८३

पतनात्पतनमात्रादेव ८४ अत्रइतिहासंकथयति कश्चिदितिद्वाभ्याम् ८५ अयंभावः अजामिलोयथा अविदितहरिना महिमापिसुतमत
हरिनामोच्चारणान्मुक्तः तथैवायमपिनच्चरणादकादिति ८६ अतःगंगाएवमुक्तिप्रदाइतिहेतोः ८७ अथशब्दोविधानांतरे अत्रपुनरुक्तिहि दर्सिं
हावलोकनेनाह यत्रयस्मिन्दिनेशृणुयात् तदातस्मिन्नेवदिने पूर्ववत्पूर्वोक्तविधानेनपुत्तलंकेवलमेवदहेन्नतुकाष्ठैः सम[illegible]यसम्यगस्थिसं
चयनविधानेनादाय कश्चित्पिष्टपुत्तलकंकृत्वेतिपाठः तत्रायंविधिः यवपिष्टस्यसांगहस्तमात्रंपुत्तलंविधायतन्नाभौ[illegible]दीपं[illegible]

पूर्वंवयसिपापानियेकृत्वामानवामृताः गंगायामस्थिपतनात्स्वर्गलोकंप्रयांतिते ८४ कश्चिद्व्याधोमहारण्ये
सर्वप्राणिविहिंसकः सिंहेननिहितोयावत्सयातिनरकालये ८५ तावत्काकेनतस्यास्थि गंगायां[illegible]नितंत
दा दिव्यंविमानमारुह्यसगतोदेवमंदिरम् ८६ अतःस्वमेवसत्पुत्रोगंगायामस्थिपातयेत् अस्थि[illegible]
दशगात्रंसमाचरेत् ८७ अथकश्चिद्विदेशेवावनेचोरभयेमृतः नलब्धस्तस्यदेहश्चेतच्छृणुयाद्दिनेतदा ८८

प्राणप्रतिष्ठांकुर्यात् यथाअमुकगोत्रस्यप्राणइहप्राणाः हंसः जीवइहस्थितोजीवः सर्वेंद्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिह्वा[illegible]
यूपस्थानिइहागत्यसुखंतिष्ठंतुस्वाहेति लेलिहानमुद्रयाहृदयेविन्यसेत् ततोयावद्दीपःप्रज्वलतितावत्पूर्ववद्धि[illegible]
रदानंचदद्यात् ततोदीपनिर्वाणेसतितंकाष्ठै[illegible]दहे[illegible] ८८

९ १० ११ प्रसंगाद्बालादीनांकृत्यमाह गंगेति १२ अतःपरं सप्तविंशतिमासात्परम् १३ गर्भेएवनष्टेमृतेरातिक्रियादुग्धदानादिर्नास्ति

दर्भपुत्तलकंकृत्वापूर्ववत्केवलंदहेत् तस्यभस्मसमादायगंगातोयेविनिक्षिपेत् ९ दशगात्रादिकंकर्मतद्दिनादेवका रयेत् सपिंडदिवसोप्यत्रश्राद्धंसांवत्सरादिकं १० पूर्णेगर्भेमृतानारीविदार्यजठरंतदा बालंनिष्कास्यनिक्षिप्यभूमौतामेवदाहयेत् ११ गंगातीरेमृतंबालंगंगायामेवपातयेत् अन्यदेशेक्षिपेद्भूमौसप्तविंशतिमासकम् १२ अतःपरंदहेत्तस्यगंगायामस्थिनिक्षिपेत् जलकुंभंचदातव्यंबालानामेवभोजनम् १३ गर्भेनष्टेक्रियानास्तिदुग्धं देयंमृतेशिशौ घटंचपायसंभोज्यंदद्याद्बालविपत्तिषु १४ कुमारेचमृतेबालान्कुमारानेवभोजयेत् बालान् भोजयेद्विप्रान्पौगंडेसव्रतेमृते १५।

तस्यकिंचिदपिनदातव्यमित्यर्थः शिशुरादंतजननादितिस्मृतेः दंतोत्पत्तिपर्यंतंशिशु रितिसंज्ञाबालस्याद्यावदाशिखं आशिखंचूडाकर्मतृतीयवर्षपर्यंतंबालइतिसंज्ञाविपत्तिषुमरणेषुघटादिकंदेयंबालेनानरुणोदयंदद्यो वर्तिज्ञास्यइतिवचनात् १४ आपंचवर्षात्कौमारःपौगंडोदशहायनः अव्रतेबालान्सव्रतेविप्रान् १५ ७ ७ ५

पंचमाद्वर्षानरूर्ध्वंपोगंडावस्थायांअव्रतः उपवीतसंस्काररहितः सव्रतः सोपवीतः ९६ महादानेशय्यादिकम् ९७ एकस्यतस्यैवोद्दे-
शेनकृतंएकोद्दिष्टम् ९८ ९९ व्रतस्थानेव्रतबंधस्थानेउपवीतसंस्कारस्यअनधिकारात् देहेचापिस्वल्पेसतिक्रियामपिस्वल्पांकुर्यात्

मृतश्चपंचमादूर्ध्वमव्रतःसव्रतोपिवा पायसेनगुडेनापिपिंडान्दशक्रमात् ९६ एकादशंद्वादशंचवृषोत्सर्ग
विधिंविना महादानविहीनंचपोगंडकृत्यमाचरेत् ९७ जीवमानेचपितरिनपोगंडेसपिंडनम् अतस्तस्यद्वा
दशाहन्येकोद्दिष्टंसमाचरेत् ९८ स्त्रीशूद्राणांविवाहस्तुव्रतस्थानेप्रकीर्तितः व्रतात्प्राक्सर्ववर्णानांवय-
स्कल्प्याक्रियाभवेत् ९९ स्वल्पात्कर्मप्रसंगाच्चस्वल्पाद्विषयबाधवात् स्वल्पेवयसिदेहेचक्रियांस्वल्पामपी-
च्छति १०० किशोरेतरुणेकुर्यात्शय्यावृषमखादिकम् पददानंमहादानेगोदानमपिदापयेत् १

१०० किशोतरुणावस्था

यांतुमृतेसतिसर्वमेवकृत्यंकरणीयमित्याह किशोरमितिकिशोरः षोडशसमस्ततोयौवनमादिशेत् १ ७ ७

संन्यासिनां तु दाहादिकं किमपि कृत्यं न करणीयमित्याह यतीनामिति सर्वेषां हंसादिचतुर्विधानां तेषां स्वपितॄणामपि गृहस्थैरपि सुतादिभि
दाहादिकं न कर्तव्यं कुटीचकं तु प्रदहेदिति प्राचीनैर्यदुक्तं तदयुक्तमित्याक्षिपन्नाह नदाहमिति येः प्रैषमंत्रोच्चारणपूर्वकं संन्यस्तं तेषां दाह

यतीनां चैव सर्वेषां न दाहो नोदकक्रिया दशगात्रादिकं तेषां न कर्तव्यं सुतादिभिः २ दंडग्रहणमात्रेण नरो नारायणो भवेत् त्रिदंडग्रहणात्तेषां प्रेतत्वं नैव जायते ३ ज्ञानिनस्तु सदा मुक्ताः स्वरूपानुभवेन हि अतस्तु पुत्रदत्तानां पिंडानां नैव कांक्षिणः ४ तस्मात्पिंडादिकं तेषां न तु नोदनया चरेत् तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं पितृभक्त्या समाचरेत् ५

दिकं सर्वैः शास्त्रैर्यवहितमेव २ ननु दशगात्रविना प्रेतत्वं स्यादिति चेन्नैवं मात्रेणेति ज्ञानेशून्येनापि संन्यासिनां प्रेतत्वं नैवेति ३ किंच ज्ञानयुक्तेन संन्यासेन तु जीवन्मुक्तविदेहत्वमेव भवतीत्याह ज्ञानीति ४ अवश्यकर्तव्यतया तु नाचरेत् किंतु पितृभक्त्यैव ५ .८ ७ ८ ८ ८

संन्यासिनांकृत्यमाह संन्यासस्तु स्वमित्रपुत्रकलत्रबंध्वादीन्शिखायज्ञोपवीतस्वाध्यायगायत्रीजपाद्यशेषकर्माणिसंन्यस्यदंडमा
च्छादनकौपीनंचप्रैषमंत्रोच्चारणपूर्वकंपरिग्रहेदितिसंन्यासोयस्यास्तीतिसंन्यासी अस्यावस्थाभेदेनचातुर्विध्यंदर्शयति हंसमिति
हंसस्तु यथाजातस्तथारूपधरोनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहोब्रह्ममार्गेसम्यक्संपन्नः शुद्धमानसः प्राणसंधारणार्थंपरेच्छयाभैक्ष्यमाहरन्नुदर
पात्रेणलाभालाभसमः शुक्लध्यानपराध्यात्मनिष्ठश्चतुर्थभूमिकारूढः शुभाशुभकर्मनिर्मूलनपरः शून्यागारदेवतागृहतृणकूटव
ल्मीकवृक्षमूलकुलालशालाग्निहोत्रनदीपुलिनगिरिकुहरकंदरकोटरनिर्झरस्थंडिलेष्वनिकेतवासप्रयत्नोनिर्ममः सन्निवसनीति हं

हंसंपरमहंसंच कुटीचकबहूदकान् एतान्संन्यासिनस्तार्क्ष्यपृथिव्यास्थापयेन्मृतान् ६

सोनामेति १ परमहंसस्तु नदंडंकौपीनंनचाच्छादनमाचरति विधिनिषेधातीतोऽयद्वयंवेदांतप्रपूर्णानंदैकबोधः परमात्मनिनिरूपित
स्तद्ब्रह्माहमस्मीत्येवंचतुर्थादिभूमिकासु सर्वदाभवन्नेवसप्तमभूमिकारूढोध्यातृध्येयविभागरहितोब्रह्मानंदविलीनवृत्तित्वाच्छरीरम
पिनानुसंधत्ते एतदेवोक्तंश्रीभागवते देहंविनश्वरमवस्थितमुत्थितंवासिद्धोनपश्यतियतोध्यगमत्स्वरूपम् दैवादपेतमथदैववशा
दुपेतं वासोयथापरिकृतंमदिरामदांधः इत्ययंयोगीशीतोष्णसुखदुःखमानापमानप्रभृत्यादिभिर्विवर्जितोभवतिनिरुद्धाशेषचि

तद्वृत्तेर्योगिनः शीतादिकंनास्ति तत्प्रत्ययाभावात् यथालग्नायामासक्तस्य बालकस्याच्छादनादिरहितस्यापि हेमंतशिशिरयोः प्रातः
कालेशीतंनास्ति तथापरमात्मन्यासक्तस्ययोगिनः शीताद्यभावः अतः कृतकृत्योभवति इतिचस्मर्यते ज्ञानामृतेन तृप्तस्य कृत
कृत्यस्ययोगिनः नैवास्तिकिंचित्कर्तव्यमस्तिचेन्नसतत्ववित् इतिपरमहंसः २ अथकुटीचकबहूदकौविरक्तिभेदेनयथा अत्र
विरक्तिस्त्रिधा तीव्रातीव्रतरामंदाचेति तीव्रायथा अस्मिन्जन्मनिमाभूवन्पुत्रदारादयोममइतियास्थिराबुद्धिः मावैराग्यस्यतीव्र
व्रताइतिअस्मिन्वैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः तथाचोक्तम् यात्राद्यशक्तिशक्तिभ्यांतीव्रेन्यासद्वयंभवेत् कुटीचकोब
हूदश्चैद्भावेतौत्रिदंडिनौ १ कुटीचकस्तुयात्राद्यशक्ताः एकस्मिन्नेवतीर्थेसंवसन् प्रत्यहंद्वादशसहस्रप्रणवजपंकुर्वन् यथोक्तका
लभैक्ष्यमाहरन् महावाक्यार्थमवलोकयन्नात्मानुसंधानेचित्तवृत्तिमवरोधयन् कुट्यांपर्णशालायांचकालिब्रह्मध्यानेनप्रकाशते
इतिकुटीचकः कुट्यामेवचरति यात्राद्यशक्तिनयाविचरतीति यद्वाचरगतिभक्षणयोरितिधातोः कुट्यांचरतीतिभक्षयति भिक्षा
न्नमितिकुटीचरोवा ३ बहूदकश्चतीर्थयात्रासुशक्तोग्रामेत्वेकरात्रंनगरेत्रिरात्रंतीर्थेसप्तरात्रंनिवसन् त्रिकालस्नानपरोमाधुकरी
वृत्तिमाश्रितोनिवासस्थानाशक्तिरहितोनिजाश्रमधर्मरतोप्रणवमनुस्मरन् दंडादिकंपरिगृह्यपुनस्तीर्थांतरंव्रजतीति बहून्युदका
नितीर्थजलानियस्यंति बहूदकइति ४ तीव्रतरवैराग्येतुहंसपरमहंससंन्यासाधिकारः तीव्रतरंयथापुनरावृत्तिसहितोलोकोमे

शक्तोश्रास्तकश्चन इतितीव्रतरत्वंस्यात् मंदेन्यासोनकोपिहीति १ मंदवैराग्येतुसंन्यासाधिकारएवनास्तिमंदायथा पुत्रदाराधनादीनांना-
शनात्कालिकीमतिः धिक्संसारमितीदृक्स्याद्विरक्तेमंदतादृसेति एतेषांविशेषलक्षणानिविश्वेश्वरीपद्धतोपरमहंसोपनिषद्जीव
न्मुक्तेश्चविशेषतोनिरूपितानि अत्रतुविस्तरभयान्नलिखितानिश्लोकार्थस्तुस्पष्टएव १०७ इतिटीकायांदशमोऽध्यायः१०

गंगादीनामभावेहिपृथिव्यांस्थापनंस्मृतम् यत्रसंतिमहानद्यस्तदातास्वेवनिक्षिपेत् १०७ इतिश्रीगरुडपुरा
णेसारोद्धारेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणोनामदशमोऽध्यायः१० गरुडउवाच दशगात्रविधिंब्रूहिकृतेकिं
सुकृतंभवेत् पुत्राभावेतुयःकुर्यादितिमेवदकेशव १ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामिदशगात्र
विधिंतव यद्विधायचसत्पुत्रोमुच्यतेपैतृकादृणात् २ पुत्रःशोकंपरित्यज्यधृतिमास्थायसात्विकीम् पितुःपिं
डादिकंकुर्यादश्रुपातंनकारयेत् ३

अस्थिसंचयनादूर्ध्वंदशगात्रंसमाचरेत् इतिश्रुत्वाखगःपूर्वंतदेवपरिपृच्छति १ एकादशेस्थि
न्योत्वाचशोकापनयनंवचः अप्रजेपिंडदातारंदशगात्रविधिंहरिः २ सात्विकीधृतिर्गीतायांप्रोक्ता धृत्यायया धारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रि
याः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिःसापार्थसात्विकीति३

क्रियायामश्रुपातस्यनिषेधमाह श्लोकेति निरर्थकाद्यथोत. ४ तदेवाह यदीतिसमभिः निधनंगतः मृत्युंप्राप्तः ५ अपरिहार्यंदूरीकर्तुंम शक्यं ६ उपायाभावादपिशोकोनोचितइत्याह नहीति ७ भावानांदुःखादीनांप्रतीकारः दूरीकरणोपायः ८ संयोगोविप्रयोगांतो

श्लोमाश्रुघांधर्वंमुक्तंप्रेतानुमुक्त्यनोयतः अतोनराीदनर्थाहतदाशोकान्निरर्थकात ४ यदिवर्षसहस्राणि शांचतेहानिशंनरः तथापिनवानिधनंगतोदृश्येतकर्हिचित ५ जातस्यहिध्रुवामृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच तस्मा दपरिहार्येर्थेनशोकंकारयेद्बुधः ६ नहिकश्चिदुपायोस्तिदैवोवामानुषोपिवा योहिमृत्युवशंप्राप्तोजंतुःपुन रिहाव्रजेत ७ अविरूपमाविभावानांप्रतीकारोनविद्यते तदादुःखेननश्यन्नरुरास्युधिष्ठिरः ८ नायम त्यंतसंवासःकस्यचित्केनचित्सह अपिस्वेनशरीरेणकिमुतान्यैःपृथक्जनैः ९ यथाहिपथिकःकश्चिच्छाया माश्रित्यविश्रमेत विश्राम्यचपुनर्गच्छेत्तद्वद्भूतसमागमः १० यंस्मातःसंस्कृतोगोन्यसायंतत्रविनश्यति तदन्नरस्यरान्नुर्क्रायकानामभिन्यता ११ मरणानंतरहिजीवितमितिन्यायमाह नार्हसीति ९ एकत्रवार्थहरयांतेनद्रद्रयति

यथेति १० गृहस्थाणांभवांतं [illegible] यंहाह यदिति स हतांगुं [illegible] भवति ११

भैषज्यं औषधं दुःखरोगनिवर्तकमित्यर्थः १२ शोकापनोदनोपायं निरूप्य पुत्राभावे तु कः कुर्यादिति प्रश्नस्योत्तरमाह पुत्रेति पंचभिः वधूः पत्नी पुत्रवध्वा भावे सोदरः कनिष्ठभ्राता १३ भ्रातुः पुत्रेण सर्वभ्रातॄणां पुत्रवत्त्वं स्यादित्याह ज्येष्ठस्येति १४ एकजातानामेक

भैषज्यमेतद्दुःखस्य विचारं परिचिंत्य च अज्ञानप्रभवं शोकं त्यक्त्वा कुर्यात्क्रियां सुतः १२ पुत्राभावे वधूः कुर्याद्भार्याभावे च सोदरः शिष्यो वा ब्राह्मणस्यैव सपिंडो वा समाचरेत् १३ ज्येष्ठस्य वा कनिष्ठस्य भ्रातुः पुत्रैश्च पौत्रकैः दशाहाद्यादिकं कार्यं पुत्रहीने नरे खग १४ भ्रातॄणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् सर्वे ते तेन पुत्रेण पुत्रिणो मनुरब्रवीत् १५ पत्न्यश्चैकस्य चेत्काश्चिदेका पुत्रवती भवेत् सर्वाः स्ताः पुत्रवत्यः स्युस्तेनैकेन सुतेन हि १६ सर्वेषां पुत्रहीनानां मित्रः पिंडं प्रदापयेत् क्रियालोपो न कर्तव्यः सर्वाभावे पुरोहितः १७ स्त्री वाथ पुरुषः कश्चिदिष्टस्य कुरुते क्रियाम् अनाथप्रेतसंस्कारात्कोटियज्ञफलं लभेत् १८

स्यात्पितुः सकाशात् उत्पन्नानां मध्ये

१५ सापत्नपुत्रेण स्त्रीणां पुत्रितास्यादित्याह पत्न्य इति १६ १७ इष्टस्य मित्रस्य १८

१९ २० २१ २२ कृतेकिंसकृतंभवेदितिप्रश्नस्योत्तरमाह मतेतिद्वाभ्याम् २३ २४ दशगात्रंविधिंब्रूहिइतिप्रश्नस्योत्तरमाह

पितुःपुत्रेणकर्त्तव्यंदशगात्रादिकंखग मृतेज्येष्ठेप्यतिक्लेशात्नकुर्वंतिपिताम्हते १९ बहवोपियदापुत्राविधिमेकःसमाचरेत् दशगात्रंसपिंडत्वंश्राद्धान्यन्यानिषोडश २० एकेनैवतुकार्याणिसंविभक्तधनेष्वपि विभक्तैस्तुपृथक्कार्यंश्राद्धंसंवत्सरादिकम् २१ तस्माज्ज्येष्ठःसुतोभक्त्यादशगात्रंसमाचरेत् एकभोजीभूमिशायीभूत्वाब्रह्मपरःशुचिः २२ सप्तवारंपरिक्रम्यधरणींयत्फलंलभेत् क्रियांकृत्वापितुर्मातुस्तत्फलंलभतेसुतः २३ आरभ्यदशगात्रंचयावद्वैवार्षिकंभवेत् तावत्पुत्रःक्रियांकुर्वन्गयाश्राद्धफलंलभेत् २४ कूपेनद्यांगयागमेतीर्थेदेवालयेपिवा गत्वाग्रामाद्बहिःस्नानंकुर्यादमंत्रकम् २५ शुचिर्भूत्वावृक्षमूलेदक्षिणाभिमुखस्थितः कुर्याच्चवेदिकांतत्रगोमयेनोपलिप्यताम् २६ तस्यांपर्णेदर्भमयंस्थापयेत्कौशिकंद्विजम तंपाद्यादिभिरभ्यर्च्यप्रणमेद्दत्तरीतिच २७

कूपइत्यादियावदध्यायसमाप्ति मध्यमयामेद्वितीयप्रहरेप्रथमयाममध्ययोर्देवपितृसमयत्वात् अमंत्रकंसंकल्परहितम् २५ २६ पर्णेपलाशपत्रे अतसीपुष्पसंकाशमितिमंत्रेणप्रणमेत् २७ ७

कौशं दर्भासनम् २८ २९ पयश्च पयश्च पयसी तयोर्निर्गर्दारयोः पात्रे ३० आनंत्यदायकम् अनंतफलदं भवतीत्यर्थः ३१ आदिदिना त प्रथमदिनात् ३२ तेनैवान्नेन चरुपाकसाधितेनान्नेन नवदिनेषु नवपिंडान् ३३ नवमदिनस्याहृत्यं कथयति नवमेऽह्नि त्रिभिः ३४

तदग्रे च ततो दत्त्वा पिंडार्थं कौशमासनम् तस्योपरि ततः पिंडं नामगोत्रोपकल्पितम् २८ दद्यात्तंडुलपाकेन यव पिष्टेन वा सकृत् उशीरं चंदनं भृंगराजं पुष्पं निवेदयेत् धूपं दीपं च नैवेद्यं मुखवासं च दक्षिणाम् २९ काकान्नं प यसः पात्रं वर्धमानजलान्वितम् प्रेतायामुकनाम्ने च मद्दत्तमुपतिष्ठतु ३० अन्नं वस्त्रं जलं द्रव्यमन्यद्वा दीयते च यत् प्रेतशब्देन यद्दत्तं मृतस्यानंत्यदायकम् ३१ तस्मादादिदिनादूर्ध्वमासपिंडाविधानतः योपितः पु रुषस्यापि प्रेतशब्दं समुच्चरेत् ३२ प्रथमेऽह्नि यः पिंडो दीयते विधिपूर्वकम् तेनैव विधिनान्नेन नव पिंडान्प्र दापयेत् ३३ नवमे दिवसे चैव सपिंडैः सकलैर्जनैः तैलाभ्यंगः प्रकर्तव्यो मृतकस्वर्गकाम्यया ३४ बहिः स्ना त्वा गृहीत्वा च दूर्वां लाजसमन्वितः अग्रतः प्रमदां कृत्वा समागच्छेन्मृतालयम् ३५

३६ दशमदिनेविशेषमाह दशमइतिवाव्यथवाकलौकलियुगेपलेनमांसेननपैतृकंपितृश्राद्धंनभवतीतितस्यमांसपिंडस्यनिषेधान्मा
षेणैवदद्यादित्यर्थः अत्रअतोन्यान्मिषवर्ज्यंक्षुधातस्यनशाम्यतीति प्राचीनैस्त्वावश्यकत्वेनैवोक्तंतदन्ययुगाभिप्रायेणेति ३७ दशमे

दूर्वावत्कुलवृद्धिस्तेलाजाइवविकाशता एवमुक्त्वात्यजेद्देहेलाजान्दूर्वासमन्वितान् ३६ दशमेहनिमांसे
नपिंडदद्यात्खगेश्वर माषेनतन्निषेधाद्वाकलौनपलोत्तृकम् ३७ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांप्रकीर्तितन
म् क्रियाकर्तुःकृतस्यैवसपिंडीकरणात्परम् ३८ दशमेदिवसेक्षौरंबांधवानांसमुंडनम् क्रियाकर्तुःसुतस्या
पिपुनर्मुंडनमाचरेत् ३९ मिष्टान्नैर्भोजयेदेकंदिनेषुदशसुद्विजम् प्रार्थयेत्सेतमुक्तिंचहरिंध्यात्वोकृतांज
लिः ४० अतसीपुष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतम् येनमस्यंतिगोविंदंनतेषांविद्यतेभयम् ४१ अनादिनि
धनोदेवःशंखचक्रगदाधरः अक्षय्यःपुंडरीकाक्षप्रेतमोक्षप्रदोभव ४२

दिवसेक्षौरमिति द्वितीयश्लोकःस्मृत्यंतरदेशांतर
धर्मानुसारेण ३८ ३९ ४० अतसीति सुस्निग्धसुकोमलश्यामसुंदरम् ४१ हेपुंडरीकाक्षदेवः त्वंअनादिनिधनोसि अतोमोक्षप्रदोभवेति
४२

इतिसंप्रार्थ्य नामंत्रं श्राद्धं तं प्रत्यहं पठेत् स्नात्वा गत्वा गृहे दत्वा गोग्रासं भोजनं चरेत् ४३ इतिश्रीगरुडपुराणे सा
रोद्धारे दशगात्रविधिनिरूपणो नामैकादशोऽध्यायः ११ गरुड उवाच एकादशदिनस्यापि विधिं ब्रूहि सुरेश्वर
वृषोत्सर्गविधानं च वद मे जगदीश्वर १ श्रीभगवानुवाच एकादशेऽह्नि गंतव्यं प्रातरेव जलाशये और्ध्वदैहि
क्रियाः सर्वाः करणीयाः प्रयत्नतः २ निमंत्रयेद्ब्राह्मणांश्च वेदशास्त्रपरायणान् प्रार्थयेत्प्रेतमुक्तिं च नमस्कृत्य कृ
तांजलिः ३ स्नानसंध्यादिकं कृत्वाऽन्याचार्या अपि शुचिर्भवेत् विधानं विधिवत्कुर्यादेकादशदिनोचितम् ४ अस्मं
त्रं कारयेच्छ्राद्धं दशाहं नामगोत्रतः एकादशेऽह्नि प्रेतस्य दद्यात्पिंडं समंत्रकम् ५ सौवर्णं कारयेद्विष्णुं ब्रह्माणं रा
प्यकं तथा रुद्रं ताम्रमयं कार्यं यमं लोहमयं खग ६ पश्चिमे विष्णुकलशं गंगोदकसमन्वितम् तस्योपरि न्यसे
द्विष्णुं पीतवस्त्रेण वेष्टितम् ७ पूर्वे तु ब्रह्मकलशं क्षीरोदकसमन्वितम् ब्रह्माणं स्थापयेत्तत्र श्वेतवस्त्रेण वेष्टितम् ८

९ १० ११ १२ १३ उपभुक्तंतस्यशरीरलग्नंनदीपितंतस्यवांछितंच एतद्वस्त्रादिसर्वं १४ १५ प्रेतस्यशय्यायादानविधि

उत्तरस्यांरुद्रकुंभंपूरितंमधुसर्पिषा अरुद्रंस्थापयेत्तत्ररक्तवस्त्रेणवेष्टितम् ९ दक्षिणस्यांयमघटमिंद्रोदकस
मन्वितम् कृष्णवस्त्रेणसंवेष्ट्यतस्योपरियमंन्यसेत् १० मध्येतुमंडलंकृत्वास्थापयेत्कौशिकंसुतः दक्षिणाभि
मुखोभूत्वाऽपसव्येनचतर्पयेत् ११ विष्णुंविधिंशिवंधर्मंवेदमंत्रैश्चतर्पयेत् होमंकृत्वाचरेत्पश्चात्श्राद्धंदशाह
दादिकम् १२ गोदानंचततोदद्यात्पितॄणांतारणायवै गोरर्याहिमयादत्तार्पीतयेतस्तुमाधव १३ उपभुक्तंतु
स्यासीद्वस्त्रभूषणवाहनम् घृतपूर्णकांस्यपात्रंसप्तधान्यंनदीपितम् १४ तिलाद्यष्टमहादानमंतकालेनचैव
कृतम् शय्यासर्वोपस्करयुतेनहृतंतस्याःप्रदापयेत् १५ प्रक्षाल्यांघ्रिप्रचरणौपूजयेद्वरादिभिः सिद्धान्नंतस्य
दातव्यंमोदकाज्यपयः पयः १६ स्थापयेत्प्रतिमांहैमींशय्योपरितदाततः पूजयित्वाप्रदातव्यामृतशय्यायथो
दिता १७ प्रेतस्यप्रतिमायुक्तासर्वोपकरणैर्युता प्रेतशय्यामयादत्ताद्विजातुभ्यंविप्रनिवेदिता १८

माह प्रक्षाल्यंतिचतुर्भिः १६ १७ १८ ७. ७. ७. ७. ७. ७.

१९ २० २१ ब्राह्मणादिवर्णानामसाधारणवृषस्यलक्षणान्याह रक्ताक्षइतिद्वाभ्याम् २२ शस्येतेविहितोभवति २३ सर्ववर्णसा

इत्याचार्यायदत्तस्त्वाब्राह्मणायकुटुंबिने ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् १९ एवंशय्याप्रदानेनश्रा
द्धेनवकादिना वृषोत्सर्गविधानेनप्रेतोयातिपरांगतिम् २० एकादशेन्हिविधिनावृषोत्सर्गसमाचरेत् ही
नांगरोगिणंवापिनत्यक्त्वाकुर्यात्सलक्षणम् २१ रक्ताक्षःपिंगलोयस्तुरक्तशृंगगलेखुरे श्वेतोदरःकृष्णपृष्ठोब्रा
ह्मणस्यविधीयते २२ सुस्निग्धवर्णोयोरक्तःक्षत्रियस्यविधीयते पीतवर्णश्चवैश्यस्यकृष्णःशूद्रस्यशस्यते
२३ यस्तुसर्वांगपिंगःस्यात्श्वेतःपुच्छपदेषुच सपिंगोवृषइत्याहुःपितॄणांप्रीतिवर्धनः २४ चरणास्तुमु
खंपुच्छंयस्यश्वेतानिगोपतेः लाक्षारससवर्णोयस्तंनीलमितिकीर्तितम् २५ लोहितोयस्तुवर्णेनमुखंपु
च्छंचपांडुरः पिंगःखुरविषाणाभ्यांरक्तनीलोनिगद्यते २६ सर्वांगेष्वेकवर्णोयःपिंगःपुच्छेखुरेषुयः तंनील
पिंगमित्याहुःपूर्वजोद्धारकारकम् २७

धारणवृषंकथयति यइत्यादिषड्भिः २४ पंचमप्रकारंनीलवृषंदर्शयति किंतु
कलक्षणस्यैवेत्याह चरणाइति गोपतेःवृषस्य २५ २६ २७

२८ २९ उक्तलक्षणो वृषोगृहे नधार्यः तंभारवाहकंनकुर्यादित्यर्थः यथाकपिलागोर्ब्राह्मणातिरिक्तवर्णैर्गृहे धार्यानभवति किंतु
दातव्याएव तथैवायमप्यवश्यंमोक्तव्यएवेति तदर्थंएतस्मिन्नेवार्थेपुरातनीसर्वशास्त्रप्रसिद्धागाथास्मृतिश्चरति लोकेविख्यातिंया

पारावतसवर्णस्तुललाटेतिलकान्वितः तंबभ्रुनीलमित्याहुःपूर्णंसर्वांगशोभनम् २८ नीलःसर्वशरीरेषुर
क्तश्चनयनद्वये तमप्याहुर्महानीलंनीलःपंचविधःस्मृतः २९ अवश्यमेवमोक्तव्योनसधार्योगृहेभवेत् तदर्थ
मेषाचरतिलोकेगाथापुरातनी ३० इष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् गौरींविवाहयेत्कन्यांनीलंवावृ
षमुत्सृजेत् ३१ सएवपुत्रोमंतव्योवृषोत्सर्गंतुयश्चरेत् गयायांश्राद्धदाताचयोन्योविष्ठासमःकिल ३२ रौ
रवादिषुयंकेचित्पच्यंतेयस्यपूर्वजाः वृषोत्सर्गेणतान्सर्वान्तारयेदेकविंशतिः ३३

ति ३० तामेवाह इष्टव्यावांछितव्याः ममबहवःपुत्राःसंत्वितीच्छाकर्तव्येत्यर्थः तत्किमर्थमितिचेत्तत्राह यदीतिबहुष्वेकोपिगयांगच्छेत्
एकःगौरीमष्टवर्षांकन्यांच नीलमुक्तलक्षणंमोचयेदितिहेतोः एकएवचेत्तदागृहकार्येएवव्यग्रोभवेत् नत्वगयादिपितृमुक्तिकृत्येवत्सरा
भवादितिभावः ३१ अन्यःवृषोत्सर्गाद्यकर्ताइत्यकरणेऽपमानोक्तिः ३२ करणेतुकेवलंपितुरेवमुक्तिर्नकिंतुसर्वपितृणामेवेत्याह रौरवादि
ष्विति ३३

स्वर्गताः स्वर्गेस्थिता अपि दृच्छंति परमगतिप्राप्त्यर्थम् ३४ ३५ सर्वप्रयत्नतः यदि देशेनास्ति नदा देशांतरादप्यानीय कर्तव्य एवेत्यर्थः

वृषोत्सर्गं किलेच्छंति पितरः स्वर्गता अपि [illegible] स्मद्वंशे संततः कोपि वृषोत्सर्गं करिष्यति ३४ तदुत्सर्गाद्वयं सर्वे यास्या मः परमां गतिम् सर्वयज्ञेषु चास्माकं वृष [illegible] ह मुक्तिदः ३५ तस्मात्पितृविमुक्त्यर्थं वृषयज्ञं समाचरेत् यथोक्तेन विधानेन कुर्यात्सर्वप्रयत्नतः ३६ ग्रहाणां स्थापनं कृत्वा तत्तन्मंत्रैश्च पूजनम् होमं कुर्यात् यथाशास्त्रं पूजयेद्वृषमातरः ३७ वत्सवत्सी समानाय्य बध्नीयात्कंकणं तयोः वैवाह्येन विधानेन स्तंभमारोपयेत्तदा ३८ स्थापयेच्च वृषं वत्सीं रुद्रकुंभोदकेन च गंधमाल्यैश्च संपूज्य कारयेच्च प्रदक्षिणाम् ३९ त्रिशूलं दक्षिणे पार्श्वे वामे चक्रं प्रदापयेत् तं विमुच्यांजलिं बद्ध्वा पठेन्मंत्रमिमं स्फुतः ४० धर्मस्त्वं वृषरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा तवोत्सर्गप्रदानेन तारयस्व भवार्णवात् ४१ इति मंत्रान्नमस्कृत्य वत्सं वत्सीं समुत्सृजेत् वरदोहं सदा तस्य प्रेतमोक्षं ददामि च ४२

३६ विधानमाह ग्रहाणामिति सप्तभिः ३७ ३८ ३९ ४० धर्म इति चतुष्पाद्धर्मो वृषरूपी [illegible] भवतीति उत्सर्गस्त्याग एव प्रदानं मया दत्तं तवाभयदानं तेन तारयस्व मम पितॄनिति शेषः ४१ ४२ ७ ७

तस्यपुत्रहस्तेनयत्फलंभवति तदेवजीवतस्यस्वहस्तकृतेनाप्यस्ति ४३ अतस्तद्विधानमप्याह कार्तिकादाविति पंचभिः विष्णुर्द्व

तस्माद्देयप्रकर्तव्यस्तत्फलंजीवतोभवेत् अपुत्रस्तुस्वयंकृत्वासुखंयाति परांगतिम् ४३ कार्तिकादौशुभे
मासेचोत्तरायणगेरवौ शुक्लपक्षेथवाकृष्णेद्वादश्यादितिथौतथा ४४ ग्रहणद्वितयेचैवपुण्यतीर्थेयनद्व-
येविषुवद्वितयेचापिवृषोत्सर्गंसमाचरेत् ४५ शुभलग्नेमुहूर्तेचशुचौदेशेसमाहितः ब्राह्मणांस्तुसमाहूय
विधिज्ञशुभलक्षणम् ४६ जपैर्होमैस्तथादानैःप्रकुर्याद्देहशोधनम् पूर्ववत्सकलंकृत्यंकुर्याद्धोमादिल-
क्षणम् ४७ शालिग्रामंचसंस्थाप्यवैष्णवंश्राद्धमाचरेत् आत्मश्राद्धंततःकुर्यात् [illegible] ४८
वेयःकुरुतेपक्षिन्नपुत्रश्चापिपुत्रवान् सर्वकामफलंतस्यवृषोत्सर्गात्प्रजायते ४९ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञै
र्दानैश्चविविधैरपि नतांगतिमवाप्नोतिवृषोत्सर्गेणयांलभेत् ५० बाल्यकौमारपौगंडयौवनेवार्द्धकेकृतम्
यत्पापंतद्विनश्येतवृषोत्सर्गान्नसंशयः ५१

तीर्थेमेषतुलासंक्रांतिदिने ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०

[illegible]पापानांप्रायश्चित्तरूपमप्येतदेवेत्याह बाल्येतिद्वाभ्याम् ५१

५२ ५३ बहुनरस्कृतश्च रणोत्सृकतयासौभाग्यवत्याः सपुत्रायाः स्त्रियश्च नकुर्यादित्याह पतीति किंच पतिपुत्रवतीत्यनेनैवविधवा
याश्च कुर्यादित्यवगम्यते तथापित्र्ययज्ञंसमाचरेदित्यादिवचनाद्वृषोत्सर्गस्यापियज्ञमयत्वात्तस्मिन्स्त्रीशूद्राणामधिकारएवेति

मित्रद्रोहीकृतघ्नश्चस्करापेगुरुतल्पगः ब्रह्महाहेममहारीचवृषोत्सर्गात्प्रमुच्यते ५२ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवृ
षयज्ञंसमाचरेत् वृषोत्सर्गसमंपुण्यंनास्तिताक्ष्यंजगत्त्रये ५३ पतिपुत्रवतीनारीद्वयोरग्रेमृतायदि वृषोत्स
र्गनैवकुर्याद्द्याद्गांचपयस्विनीम् ५४ वृषभंवाहयेद्यस्तुस्कंधेपृष्ठेचरवचर सपतेन्नरकेघोरेयावदाभूत
संप्लवम् ५५ वृषभंताडयेद्यस्तुनिर्दयंमुष्टियष्टिभिः सनरःकल्पपर्यंतंभुंजतेयमयातनाम् ५६ एवंकृत्वा
वृषोत्सर्गंकुर्यात्श्राद्धानिषोडश सपिंडीकरणादर्वाक्तदहंकथयामिते ५७ स्थानेद्वारेर्धमार्गेचचितायां
शवहस्तके अस्थिसंचयनेषष्ठोदशपिंडादशान्हिकाः ५८ मलिनंषोडशंचैतत्प्रथमंपरिकीर्तितम् अन्य
च्चषोडशंमध्येद्वितीयंकथयामिते ५९

क्वचित् अतोत्रदेशकुलपरंपरागतधर्मानुसारणंकर्त्तव्यम् ५४ एवंवृषोत्सर्गेनि
रूप्यमलिनादिषोडशत्रयमाह स्थानेइत्यादियावदध्यायसमाप्ति ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ७ ७

६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० संपरेतस्यमृतस्य और्ध्वदेहिकंलोकांतरोपयोगीपिंडदानादिकंक्षयाहंया

प्रथमंविष्णवेदद्याद्द्वितीयंश्रीशिवायच याम्यायपरिवारायतृतीयंपिंडमुत्सृजेत् ६० चतुर्थंसोमराजायहव्य
वाहायपंचमम् कव्यवाहायषष्ठंचदद्यात्कालायसप्तमम् ६१ रुद्रायचाष्टमंदद्यान्नवमंपुरुषायच प्रेतायदश
मंचवैकादशंविष्णवेनमः ६२ द्वादशंब्रह्मणेदद्याद्विष्णवेचत्रयोदशम् चतुर्दशंशिवायैवयमायदशपंचकम्
६३ दद्यात्तत्पुरुषायैवपिंडंषोडशकंखग मध्यंषोडशकंप्राहुरेतत्तत्त्वविदोजनाः ६४ द्वादशप्रतिमासेषुपाक्षि
कंचत्रिपाक्षिकम् न्यूनषाण्मासिकंपिंडंदद्यान्न्यूनाब्दिकंतथा ६५ उत्तमंषोडशंचैतन्मयातेपरिकीर्तितम् श्रप
यित्वाचरुंतार्क्ष्यकुर्यादेकादशेऽहनि ६६ चत्वारिंशत्तथैवाष्टौश्राद्धंप्रेतत्वनाशनम् यस्यजातंविधानेनसभवेत्पितृ
पंक्तिभाक् ६७ पितृपंक्तिप्रवेशार्थंकारयेत्सोडशत्रयम् एतच्छ्राद्धविहीनश्चेत्प्रेतोभवतिसुस्थिरम् ६८ यावन्नदीयते
श्राद्धंषोडशत्रयसंज्ञकम् स्वदत्तंपरदत्तंचतावन्नैवोपतिष्ठते ६९ तस्मात्पुत्रेणकर्तव्यंविधिनाषोडशत्रयम् भर्तुर्वाकु
रुतेपत्नीनस्यश्रेयोत्थनंतकम् ७० षिकं तथाचस्मृतिः मासपक्षतिथिस्पष्टेयोयस्मिन्म्रियतेहनि प्रत्यब्दंतुतथाभूतंक्षयाहंतस्यतं

विदुः पाक्षिकंतु आश्विनेमासिकन्यायांगतेवानगतेरवौ कृष्णपक्षेकृतंश्राद्धंपाक्षिकंनाहूधीपते इतियापत्नीकुरुतेसापिसतीएव

संपरेतस्ययापत्युःकुरुतेचौर्ध्वदैहिकम् क्षयाहंपाक्षिकश्राद्धंसासतीत्युच्यतमया ७१ उपकारायसाभर्त्तुर्जीवत्येवापतिव्रता जीवितंसफलंतस्यायामृतंस्वामिनंभजेत् ७२ अथकश्चित्प्रमादेनम्रियतेवन्हिवारिभिः संस्कारप्रमुखंकर्मसर्वंकुर्याद्यथाविधि ७३ प्रमादादिच्छयावापिनागाद्वाम्रियतेयदि पक्षयोरुभयोर्नागंपंचमीषुप्रपूजयेत् ७४ कुर्यात्पिष्टमयींलेखांनागभोगाकृतिंभुवि अर्चयेत्तांसितैःपुष्पैःस्रग्गंधैश्चंदनेनच ७५ प्रदद्याद्धूपदीपौचतंडुलांश्चतिलान्क्षिपेत् आमपिष्टंचनैवेद्यंक्षीरंचविनिवेदयेत् ७६ सौवर्णंशक्तितोनागंगांचदद्याद्द्विजन्मने कृतांजलिस्ततोब्रूयात्प्रीयतांनागराडिति ७७ पुनस्तेषांप्रकुर्वीतनारायणबलिक्रियाम् तयालभंतेस्वर्वासंमुच्यंतेसर्वपातकैः ७८

७१ ७२ ननुप्रारब्धवशेन[illegible]द्यादिभिर्मृतानांनारायणबलिविधिक्रियामोक्षदाभवति अतस्तामेवकुर्यात् सर्पान्मृतानांचसर्पपूजनंकर्त्तव्यमित्याह अथेत्या[illegible]दषड्भिः अथशब्दोविधानांतरे प्रमादेन अनवधानेनसंस्कारप्रमुखंदाहादिकंसर्वंपूर्वोक्तंकर्म ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८

एवमिति आब्दं आ अब्दं इति च्छेद अब्दपर्यंतमित्यर्थः प्रत्यहं घटं दद्यादिति वा अथवा यथासंख्यानुषष्ठ्युत्तरशतत्रयसंख्याकान्स
जलान्नलांजलिसहितान् क्रमान्याक्षिकस्य पंचदश मासिकस्य त्रिंशत् पुनः सार्द्धमासिकस्य पंचदश इत्यादिक्रमेणैवैकादशेऽन्हि पिंडा

एवं सर्वक्रियां कृत्वा घटं सान्नजलान्वितम्‌ दद्यादाब्दं यथासंख्यान्पिंडान्वा सजलान्क्रमात्‌ ७९ एवमेकादशे
कृत्वा कुर्यात्सापिंडनं ततः शय्याप्रदानं दानं च कारयेत्सूतकं गते ८० इति श्रीगरुडपुराणे सारोद्धारे ए
कादशविधिनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः १२ गरुड उवाच सपिंडनविधिं ब्रूहि मृतकस्य चानि
र्णयम्‌ शय्याप्रदानसामग्रीं तेषां च महिमां प्रभो १ श्रीभगवानुवाच शृणु तार्क्ष्य प्रवक्ष्यामि सपि
ण्ड्याद्यखिलां क्रियाम्‌ प्रेतनाम परित्यज्य यथा पितृगणे विशेत्‌ २ सपिंडो मिलितो येषां पितामहशिवादिषु
गोपतिष्ठति दानानि पु[illegible]त्तान्यनेकधा ३ अशक्तः स्यात्सदा पुत्रो न शक्नोति कदाचन मृतकैर्नानवर्तेन सपिंडी
करणं विना ४ नैव दद्यादित्यर्थः ७९ ८० इति टीकायां द्वादशोऽध्यायः १२ सपिंडी सुखशय्यायाः प्रदानं दानमेव च
तत्सामग्री फलं तेषां हरिः प्राह त्रयोदशे १ तेषां शय्यादानां महिमां दानफलं गृह्णाति १ यथा सपिंडनादिक्रियया २ पितामहाए व शिवाद
यः वसुरुद्रादित्यस्वरूपास्तेषु ३ ४

५ विप्रस्यैतद्द्वादशाहं राजन्यस्याप्यशौचकम् इतिविष्णुपुराणवचनाद्ब्राह्मणस्यापि द्वादशाहंसूतकम् ६ सपिंडाश्चतुःपुरुषाव
धयः सकुल्याः सप्तपुरुषावधयः गोत्रजाः दशपुरुषावधयः ७ एतदेवविशेषेणनिरूपयति चतुर्थेपुंसिवृद्धप्रपितामहकुलोत्पन्ने सपि

तस्मात्पुत्रेणकर्त्तव्यंसूतकांतेसपिंडनम् सूतकंतंप्रवक्ष्यामिसर्वेषांचयथोचितम् ५ ब्राह्मणस्तुदशाहेन
क्षत्रियोद्वादशेहनि वैश्यःपंचदशाहेनशूद्रोमासेनशुद्ध्यति ६ दशाहेनसपिंडास्तुशुद्ध्यंतिप्रेतसूतके त्रि
रात्रेणसकुल्यास्तुस्नात्वाशुद्ध्यंतिगोत्रजाः ७ चतुर्थेदशरात्रंस्यात्षण्णिशाःपुंसिपंचमे षष्ठेचतुरहःप्रोक्तंस
प्तमेचदिनत्रयम ८ अष्टमेदिनमेकंतुनवमेप्रहरद्वयम् दशमेस्नानमात्रंहिमृतकंजन्मसूतकम् ९ देशांत
रगतःकश्चित्शृणुयाद्योह्यनिर्दिशम् यच्छेषंदशरात्रस्यतावदेवाशुचिर्भवेत् १० अतिक्रांतेदशाहेतु
त्रिरात्रमशुचिर्भवेत संवत्सरेव्यतीतेतुस्नानमात्राद्विशुद्ध्यति ११

डेपुरुषेदशरात्रंसूतकम् पुंसिसूतकंचेति स
र्वत्रेवंयोज्यम् ९ अहर्निशंदशदिनमध्येएव १० दशाहेअतिक्रांतेव्यतीतेनसति संवत्सरात्प्राक्त्रिरात्रंसूतकम् दशाहमितिसपिं
डीपर्यंतंज्ञातव्यतांविनासंध्यावंदनादीनामनधिकारात् ११

ननु प्रथममृतके दशाहे वा द्वितीये आगते सति किं कर्त्तव्यमित्यत आह आद्येति तत्तु भोगस्य त्रिभिर्दिनैरंशैर्विभागः षड्भिर्द्वाद्य भागद्वयं तत्र प्रथ
मृतस्य षड्दिनमध्ये द्वितीये मृते सति आद्येन सहैव द्वितीयस्यापि दशगात्रादिकर्मपिण्डदानं च कर्त्तव्यं षड्दिनादूर्ध्वं मृतेन सहाद्यस्य सपिण्ड
नादिकर्मणि तत्स्यार्थः १२ आदन्तजननादन्तोद्गमात्प्राक् मृत्युः स्नानमात्राच्छुद्धिः चूडाकरणादा चूडात्प्राक् नैशिकी एकरात्रेण शुद्धिः

आद्यभागद्वयं यावन्मृतकस्य च सूतके। द्वितीये पतिते चाद्यात्सूतकाच्छुद्धिरिष्यते १२ आदन्तजननात्सद्य

आचूलान्नैशिकी स्मृता। त्रिरात्रमाव्रतादेशाद्दशरात्रमतः परम् १३ आजन्मनस्तु चौलान्तं यत्र कन्या विप

द्यते सद्यःशौचं भवेत्तत्र सर्ववर्णेषु नित्यशः १४ ततो वाग्दानपर्यन्तं यावदेकाहमेव हि अतः परं प्रवृद्धानां

त्रिरात्रमिति नित्यशः १५ वाक्प्रदाने कृते तत्र ज्ञेयं चोभयतस्त्र्यहम्। पितुर्वरस्य च ततो दत्तानां भर्त्तुरेव हि १६

आव्रतादेशाद्व्रतबन्धनात्प्राक् त्रिरात्रं मृतकम् अतः परं उपनयनसंस्कारादनन्तरम् १३ कन्यानां सूतकमाह चौलान्तं सप्तविंशतिमासपर्यन्तं य

त्र यदा विपद्यते म्रियते १४ वाग्दानात्प्रागेकाहं सूतकं अतः परं वाक्प्रदानादनन्तरं प्रवृद्धानां वयसाधिकानां च त्रिरात्रं चेति वाक्प्रदानं नाम

भाषा गांठ गाठं न्युच्यते १५ एतदर्वाक् विवाहात् वाग्गिति उभयतः पितुर्वरस्यापि त्रिदिनं दत्तानां विवाहितानां भर्त्तुर्गृह एव न तु पितुः १६

तःसंश्मा तृणानव वावन्यातान्वेतामभोस्तानीहन्याजिसूतकमितिवचनात् १७ नामगोत्रपूर्वेवननुपूर्व्यादिषु १८ सामान्यमुक्त्वाविशेषशास्त्रमा
ह सर्वेषामिति सामान्यशास्त्रतो नूनंविशेषाथलवान्तवेदितिविष्णस्थैवप्रामाण्यात् १९ सूतकमयोजनमाह संध्यमितित्रिभिः २० २१ २२ ब्र
तिनः ब्रह्मचारिणः तेनगुरुशुश्रूषानत्याज्याइति यद्वा चांद्रायणादिमहाव्रतयुक्तस्यानेनापिव्रतभंगोनकर्तव्यश्चेतिभावः मंत्रपूतस्यम

षण्मासाभ्यंतरं यावद्गर्भस्रावोभवेद्यदि तदा माससमैस्तासांदिवसैःशुद्धिरिष्यते १७ अतऊर्ध्वंस्वजात्युक्त
माशौचंतासांविधीयते सद्यःशौचंसपिंडानांगर्भस्यपतनेसति १८ सर्वेषामेववर्णानांसूतकेमृतकेपिवा दशा
हाच्छुद्धिरित्येषकलौशास्त्रस्यनिश्चयः १९ आशीर्वादंदेवपूजांप्रत्युत्थानाभिवंदनम् पर्यंकेशयनंस्पर्शन
कुर्यान्मृतसूतके २० संध्यांदानंजपंहोमंस्वाध्यायंपितृतर्पणम् ब्रह्मभोज्यंव्रतंनैवकर्तव्यंमृतसूतके २१
नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंसूतकेयःसमाचरेत् तस्यपूर्वकृतंनित्यादिकंकर्मविनश्यति २२ व्रतिनोमंत्रपूतस्यसाग्नि
कस्यद्विजस्यच ब्रह्मनिष्ठस्ययतिनोनहिराज्ञांचसूतकम् २३

त्रामंत्रजपःसदापवित्रस्यजपत्यागोनोचितइति साग्निकस्यह
वनस्यावश्यकत्वात् ब्रह्मनिष्ठस्यगृहस्थस्यापितस्यातिवर्णाश्रमित्वाद्वर्णाश्रमोचितंसूतकंनास्त्येव जन्ममरणयोरवास्तवत्वाच्चेति यति
नःमन्यासिनस्तस्यापिलोकेषणाद्युत्थितत्वात् राज्ञांमूर्धाभिषिक्तानांदानंग्राह्यमेवेतिभावः २३

तस्यसूतकस्यप्राक् पूर्वंकृतंमिष्टान्नंपक्वान्नंतुभोज्यम् भोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति २४ तदज्ञानात्तग्यसूतकस्य अज्ञानाद्गृह्णातिम
तस्यसूतकस्यप्राक् पूर्वंकृतंमिष्टान्नंपक्वान्नंतुभोज्यम् भोजनार्हमेवपश्चात्कृतंनेति २४ तदज्ञानात्तस्यसूतकस्य अज्ञानाद्गृह्णातिम् ... प्रच्छाद्यसंगोप्य २६ तस्मात्
..केकथितेपियोयाचते तस्मैददन्सन्दाता दोषभाक् नभवतीत्यर्थः २५ दातादोषमवाप्नोत्येवविवृणोति

विवाहोत्सवयज्ञेषुजातेचमृतसूतके तस्यपूर्वंकृतंचान्नंभोज्यंतन्मनुरब्रवीत् २४ सूतकंयस्तुगृह्णातिनदज्ञा
नान्नदोषभाक् दातादोषमवाप्नोतियाचकायददन्नपि २५ प्रच्छाद्यसूतकंयस्तु ददत्यन्नंद्विजायच ज्ञात्वागृ
ह्णातियेविप्रादोषभाजस्तएवहि २६ तस्मात्सूतकशुद्ध्यर्थंपितुःकुर्यात्सपिंडनम् ततःपितृगणैःसार्धंपितृलो
कंसगच्छति २७ द्वादशाहेत्रिपक्षेवाषण्मासेवत्सरेपिवा सपिंडीकरणंप्रोक्तंमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः २८ मयातु
प्रोच्यतेतार्क्ष्यशास्त्रधर्मानुसारतः चतुर्णामेववर्णानां द्वादशाहेसपिंडनम् २९ अनित्यात्कलिधर्माणांपुंसां
चैवायुषःक्षयात् अस्थिरत्वाच्छरीरस्यद्वादशाहेप्रशस्यते ३०

सूतकंसपिंडनंविनानापयाति नदपसरणंविनाचदाना
दानयोरनधिकारादितिहेतोः सपिंडनंकुर्यादिति सपिंडनात्प्राक्प्रेतेः पिता २७ मुनिमतेनोक्तसपिंडनंकालंप्रदर्शयति द्वादशाहइति
२८ मुनिमतंनिराकृत्ययुगानुरूपं स्वमतंकथयति मयेति २९ मुनिमतेबहून्दोषान्प्रदर्श्यस्वमतंद्रढयति अनित्यादितिपंचभिः कलिध
र्माणामनित्यत्वमेवाह पुंसामित्यादि ३०

व्रतबंधः उपवीतसंस्कारः उत्सवः यज्ञादीनां आदिशब्देन होलिकादीनामपि व्रतस्य कार्त्तिकादेर्व्रतमात्रस्य आदीनि द्विरागमनादीन्यपि
गृहमेधिनि वृद्धे मृते सति ३१ भिक्षुः संन्यासी हंतकारः वैश्वदेवमकुर्वतां पंचसूनानिवर्त्तकान्नविभागः ३२ प्रत्यवायी दोषभाग्भवेत् ३३

व्रतबंधोत्सवादीनि व्रतस्योद्यापनानि च। विवाहादि भवेन्नैव मृते च गृहमेधिनि ३१ भिक्षुर्भिक्षान्न गृण्हाति हंत
कारो न गृह्यते। नित्यं नैमित्तिकं लुप्येद्यावत्पिंडं न मेलितम् ३२ कर्मलोपात्प्रत्यवायी भवेत्तस्मात्सपिंडनम्। नि
रग्निकः साग्निको वा द्वादशाहे समाचरेत् ३३ यत्फलं सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञेषु यत्फलम्। तत्फलं समवाप्नोति-
द्वादशाहे सपिंडनात् ३४ अतः स्नात्वा मृतस्थाने गोमयेनोपलेपिते। शास्त्रोक्तेन विधानेन सपिंडीकारयेत्सुतः
३५ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैर्विश्वेदेवांश्च पूजयेत्। कुशपत्रैर्विकिरं दत्वा पुनरापउपस्पृशेत् ३६ दद्यात्पितामहा
दीनां त्रीन्पिंडांश्च यथाक्रमम्। वसुरुद्रार्करूपाणां चतुर्थं मृतकस्य च ३७ चंदनैस्तुलसीपत्रैर्धूपैर्दीपैः सुभो
जनैः। मुखवासैः सुवस्त्रैश्च दक्षिणाभिश्च पूजयेत् ३८

३४ अतः द्वादशाहस्यावश्यकत्वाद्धेतोः मृतस्थानं गोमयेनो
पलिप्य सपिंडनं कारयेत् ३५ आपः उपस्पृशेत् हस्तौ प्रक्षाल्याचमेत् ३६ ३७ ३८ ६७ ६८ ६९

पितुः पिंडस्य पितामहादिपिंडैः सह एकीकरं सपिंडीकरणमिति ४० अथशब्दो विधानांतरे पूर्वं सुवर्णशलाकया त्रिधा कृतं तं पैतृकं पि
३९ पितुः पिंडस्य पितामहादिपिंडैः सह एकीकरं सपिंडीकरणमिति ४१ अग्रे पितामह्या पूर्वं मातरि प्रशांतायां सत्यां पैतृकवत्प्रपितामह्यादीनां अ
तृपिंडं तेभ्यः प्रपितामहादित्रिभिः पिंडैः सह मेलयेदिति ४१ अग्रे पितामह्या पूर्वं मातरि प्रशांतायां सत्यां पैतृकवत्प्रपितामह्यादीनां
तृपिंडं तेभ्यः प्रपितामहादित्रिभिः पिंडैः सह मेलयेदिति पितामहादिपिंडेषु मेलयेत्तं पृथक्पृथक् ३९ पितामह्यास मं मा

प्रेतपिंडं त्रिधा कृत्वा सुवर्णस्य शलाकया पितामहादिपिंडेषु मेलयेत्तं पृथक्पृथक् ३९ पितामह्यास मं मा
तुः पितामहसमं पितुः सपिंडीकरणं कुर्यादिति तं तार्क्ष्य मतं मम ४० मृते पितरि यस्याथ विद्यते च पितामहः
तेन देयास्त्रयः पिंडाः प्रपितामहपूर्वकाः ४१ मातर्यग्रे प्रशांतायां विद्यते च पितामही तदा मातृकश्राद्धे पिकु
र्यात्पैतृकवद्विधिः ४२ यद्वा मयि महालक्ष्म्यां तयोः पिंडं च मेलयेत् ४३ अपुत्राया स्त्रियः कुर्यात्पतिः सापिंड
नादिकम् श्वश्र्वादिभिः सहैवास्याः सपिंडीकरणं भवेत् ४४ भर्त्रादिभिस्त्रिभिः कार्यं सपिंडीकरणं स्त्रियः नैत
न्मम मतं तार्क्ष्य पत्या सापिंड्यमर्हति ४५

यः पिंडान्दत्वा तैः सह मातुः पिंडं मेलयेदिति ४२ पक्षांतरमाह यद्वेति तयोः मातापि
त्रोः पितामहरूपे मयि पितुः पिंडं लक्ष्म्यां मातुश्चेति ४३ स्त्रि यत्क्रियाकरणे पत्युरप्यधिकारोस्तीत्याह अपुत्रेति मतांतरं निराकरोति भर्त्रेति
भर्त्रा स्वकांतेन सह न तु सपिंडनं योग्यं भवति अर्धांगित्वात ४५ दयितश्च पतिश्च दंपती जयादयितयोर्जदंभावो भवतः श्वशुरादेः अंतरी
मध्ये तृणं कृत्वा तत्तस्याः सापिंड्यं कुर्यादित्यन्वयः ४७.

सत्याः सपिंडादिकमपि एक एव सुत कुर्यान्न तु द्वितीयः ४६ अर्वदेशे दुशाहमध्येजातायाः सत्याः श्रवणादिदिनादवशेषदिनेषु दशगात्रविधि
यभर्त्तुः सपिंडदिने सपिंडनादिकं कार्यं दशाहादनंतरं जातायास्तु श्रवणादिनाद्द्वादशेहनीति ४७ ४८ ४९ ५० हंतकारप्रमा

एकांचितां समारूढौ दंपती यदि काश्यप तृण ॥ मंतरतः कृत्वा श्वशुरादेस्तदाचरेत् ४६ एक एव सुतः कुर्यादादौ
पिंडादिकं पितुः तदूर्ध्वं च प्रकुर्वीत सत्यास्स्नानं पुनश्चरेत् ४७ हुताशं या समारूढा दशाहाभ्यंतरे सती तस्याभ
र्तुर्दिने कार्यं शय्यादानं सपिंडनम् ४८ कृत्वा सपिंडनं तार्क्ष्य प्रकुर्यात्पितृतर्पणम् उदाहरेत्स्वधाकारं वेदमंत्रैः स
मन्वितम् ४९ अतिथिं भोजयेत्पश्चाद्धंतकारं च सर्वदा तेन तृप्यंति पितरो मुनयो देवदानवाः ५० ग्रासमात्रा
भवेद्भिक्षा चतुर्ग्रासं तु पुष्कलम् पुष्कलानि च चत्वारि हंतकारो विधीयते ५१ सपिंड्याविप्रचरणौ पूजयेत्त्वद
माक्षतैः दानं तस्मै प्रदातव्यमक्षयतृप्तिहेतवे ५२ वर्षवृत्तिं घृतं चान्नं स्वर्णं रजतं सुगाम् अश्वं गजं रथं भूमि
माचार्याय प्रदापयेत् ५३ ततश्च पूजयेन्मंत्रैः स्वस्तिवाचनपूर्वकम् कुंकुमाक्षतनैवेद्यैर्ग्रहान्देवीं विनायकम् ५४

णमाह चत्वारि पुष्कलानि षोडशग्रासमात्रम् ५१ ५२ स्वगां सुशीलां गां ५३ ५४ ॥ ॥ ॥ ॥

सूत्रं रक्षासूत्रम् ५५ शुभैः सरसैः बहुशर्करायुक्तैरित्यर्थः सजलान्नान् जलपूर्णान् मोदकदक्षिणासहितान् द्विषट् द्वादश घटान् द्या
दशविप्रान्भोजयित्वा तेभ्यो दद्यादिति ५६ द्विजभोजनादनंतरं वर्णैर्विप्रादिभिः वार्याद्याः क्रमात् स्पृष्टव्याः ततस्ते शुद्धेरन्नित्यन्वयः
ब्राह्मणादिभिश्चतुर्भिर्वर्णैश्चत्वारि क्रमात्स्पृष्टव्यानीत्यर्थः ५७ अथ सपिंडनानंतरं शय्यादानं निरूपयति एवमित्यादि ५८ ५९ श

आचार्यस्तु ततः कुर्यादभिषेकं समंत्रकम् बध्वा सूत्रं करे दद्यान्मंत्रपूतांस्तथाक्षतान् ५५ ततश्च भोजयेद्विप्रा
न्मिष्टान्नैर्विविधैः शुभैः दद्यात्सदक्षिणांतेभ्यः सजलान्नान्द्विषट् घटान् ५६ वार्यायुधप्रतोदस्तु दंडस्तु द्विजभो
जनात् स्पृष्टव्यानंतरं वर्णैः शुद्धेरंस्ते ततः क्रमात् ५७ एवं सपिंडनं कृत्वा क्रियावस्त्राणि संत्यजेत् शुक्लांबरधरो
भूत्वा शय्यादानं प्रदापयेत् ५८ शय्यादानं प्रशंसंति सर्वे देवाः सवासवाः तस्माच्छय्या प्रदातव्या मरणे जीविते
पि वा ५९ सारदारुमयीं रम्यां सुचित्रैश्चित्रितां दृढाम् पट्टसूत्रैर्विततनितां हेमपत्रैरलंकृताम् ६० य्यां आस्तिता यां विचि

त्रवस्त्रेणाच्छादितायां भुवि यसेत् स्थापयेदिति ततो येनान्वयः कथंभूतां सारदारुमयीं भारसंवहनकाष्ठरचितां यद्वा साररूपो दा
रुर्विद्रुमस्तन्मयीं वा रम्यामिति विशेषणं स्कु ग्यतामेवाह सुचित्रैरिति विततनितां संग्रथितां लोहपत्रस्थाने हेमपत्रैरिति ६० ७

हंसवदुज्ज्वलामृदुलाचया तूलीअधःप्रस्तरणि का भाषायांतुलाईचेति तया प्रतिच्छन्नां आच्छादितांशुभानि सुंदराणि शीर्षोपधानि- हंसवदुज्ज्वलामृदुलाचया तूलीअधःप्रस्तरणिका भाषायांतुलाईचेति तया प्रतिच्छन्नां आच्छादितां शुभानि सुंदराणि शीर्षोपधानि-
कानियस्यां भाषायांतकिया इति प्रच्छादनपटीनदीच्छादकमुपरितनंवस्त्रम् ६१ दिव्यबंधैः भाषायांकसणा इति ६२ छत्रंचतुश्चरण
सलग्नंरथस्थवत् रोप्यरूप्यादिधातुमयंदीपालयंदीवट इतिभाषायाम् चामरंव्यजनंआसनंकाष्टमयंचौकी इतिभाषायाम् भ-

हंसतूलीप्रतिच्छन्नांशुभशीर्षोपधानिकाम् प्रच्छादनपटीयुक्तांपुष्पगंधैःसुवासिताम् ६१ दिव्यबंधैः
सुबद्धांचसुविशालांसुखप्रदाम् शय्यामेवंविधांकृत्वास्थापयित्वायोन्यस्तद्भुवि ६२ छत्रंदीपालयंरौप्यंचाम
रासनभाजनम् भृंगारकरकादर्शंपंचवर्णवितानकम् ६३ शयनस्यभवेत्किंचिद्यच्चान्यदुपकारकम् त
त्सर्वंपरितस्तस्याःस्वेस्वेस्थानेनियोजयेत् ६४ तस्यांसंस्थापयेद्देवंहरिंलक्ष्मीसमन्वितम् सर्वाभरणसं
युक्तमायुधांबरसंयुतम् ६५ जलंजलपात्रपात्रं भृंगारंगडुका गडवीझारीतिभाषायां करकाअल्पघटाः कलशमिति

क मंडलुवा आदर्शंदर्पणं अन्यत्तांबूलपात्रादिउपहारकसाभग्रींस्वेस्वेस्थानेइतिछत्रम् पादेषुदीपालयंवामेचामरं शय्योपरिआ
सनंदक्षेभाजनं तदुपरिवितानंछत्रस्योपरिनियोजयेदिति ६३ ६४ ६५ ६२ ६३ ६७ ६८

अ- १२ ६७

स्त्रीणांसौभाग्यवतीनाम् ६६ कर्णांगुलीयादिभिः दंपत्योराभरणानितैश्चालंकृतंविप्रम् स्थापयेदित्युत्तरेणान्वयः ६७ ६८ ६९ ७०

स्त्रीणांचशयनेधृत्वाकज्जलालक्तकुंकुमम् वस्त्रंभूषादिकंयच्चसर्वमेवप्रदापयेत् ६६ ततोविप्रंसपत्नीकंगं
धपुष्पैरलंकृतम् कर्णांगुलीयाभरणैःकंठसूत्रैश्चकांचनैः ६७ उष्णीषमुत्तरीयंचचोलकंपरिधायच स्था
पयेत्सुखशय्यायांलक्ष्मीनारायणाग्रतः ६८ कुंकुमैःपुष्पमालाभिर्हरिंलक्ष्मींसमर्चयेत् पूजयेल्लोकपालां
श्चग्रहान्देवींविनायकम् ६९ उत्तराभिमुखोभूत्वागृहीत्वाकुसुमांजलिम् उच्चारयेदिमंमंत्रंविप्रस्यपुरतःस्थि
तः ७० यथाकृष्णत्वदीयास्तिशय्याक्षीरोदसागरे तथाभूयादशून्येयंममजन्मनिजन्मनि ७१ एवंपुष्पांज
लिंविप्रेप्रतिमायांहरेःक्षिपेत् ततःसोपस्करांशय्यांदानंसंकल्पपूर्वकम् ७२ दद्याद्व्रतोपदेष्ट्रेचगुरवेब्रह्म
वादिने गृहाणब्राह्मणेनांत्वंकोददातीतिकीर्तयन् ७३ आंदोलयेद्द्विजंलक्ष्मीहरिंचशयनस्थितम् त
तःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणिपत्यविसर्जयेत् ७४

ममेयमितिजीवनेमरणेममपितुरितिविशेषः इयंशय्याअशून्यामया ममपित्रावा सहितैवभूयादित्यर्थः ७१ ७२ कोददातीति दानाभिमानंनकुर्यादिति ७३ ७४ ७ ७ ७

सर्वोपस्करणैर्गृहोचित सर्ववस्तुभिः सहितं सुखसुस्थ्यर्थं स्वप्येन सुप्तिर्निद्रा तदर्थं गृहं च दद्यादिति ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ आभू

सर्वोपस्करणैर्युक्तं प्रदद्यादतिसुंदरम् शय्यायां सुखसुस्थ्यर्थं गृहं च विभवे सति ७५ जीवमानः स्वहस्तेन यदि शय्यां ददाति यः तज्जीवन्वृषोत्सर्गं पर्वणीषु समाचरेत् ७६ इयमेकस्य दातव्या बहूनां न कदाचन सा विभक्ता च विक्रीता दातारं पातयत्यधः ७७ पात्रे प्रदाय शयनं वांछितं फलमाप्नुयात् पिता च दाता तनयः परत्रेह च मोदते ७८ पुरंदरगृहे दिव्ये सूर्ये पित्रालयेपि च उपतिष्ठेन्न संदेहः शय्यादानप्रभावतः ७९ विमाने वरमारूढः सेव्यमानोऽप्सरोगणैः आभूतसंप्लवं यावत्तिष्ठत्यातंकवर्जितः ८० सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वपर्वदिनेषु च तेभ्यश्चाप्यधिकं पुण्यं शय्यादानोद्भवं भवेत् ८१ एवं दत्त्वा स्वतः शय्यां पददानं प्रदापयेत् तच्छृणुष्व मया ख्यातं यथावत्कथयामि ते ८२ छत्रोपानह वस्त्राणि मुद्रिका च कमंडलुः आसनं पंचपात्राणि पदं पंचविधं स्मृतम् ८३

तसंप्लवं महालयपर्यंतम् प्रलये लीनोपि पुनः सृष्टिसमये तत्रैवोत्पद्य आतंकवर्जितः पीडारहितः स्वर्गे तिष्ठती

तिपूर्ववत् ज्ञातव्यम् ८० ८१ ८२ शय्यादानोत्तरं पददानं प्रदद्यादित्याह छत्रेति ८३ ७ ७ ७

८४ ८५ ८६ ८७ ८८ पथियममार्गेसुखंनिस्तरतेभुंक्ते ८९ ९० ९१ ९२ पाथेयंपरलोकभोग्यम्

दंडेनताम्रपात्रेणत्वामान्नैर्भोजनैरपि अर्घ्ययज्ञोपवीतैश्चपदंसंपूर्णतांव्रजेत् ८४ त्रयोदशपदानीत्थंयथाशक्त्यावि
धायच त्रयोदशेभ्योविप्रेभ्यःप्रदद्याद्द्वादशेहनि ८५ अनेनपददानेनधार्मिकायांतिसद्गतिम् यममार्गगतानांच
पददानंसुखप्रदम् ८६ आतपस्तत्रवैरौद्रोदत्द्यतेयेनमानवः छत्रदानेनसुछायाजायतेतस्यमूर्द्धनि ८७ अतिकंट
कसंकीर्णेयमलोकस्यवर्त्मनि अश्वारूढाश्चतेयांतिददतेयद्युपानहौ ८८ शीतोष्णवातदुःखानितत्रघोराणिखेच
र वस्त्रदानप्रभावेनसुखंनिस्तरतेपथि ८९ यमदूतामहारौद्राःकरालाःकृष्णपिंगलाः नपीडयंतितंमार्गेमुद्रिका
याःप्रदानतः ९० बहुधर्मसमाकीर्णेनिर्वातेतोयवर्जिते कमंडलुप्रदानेनतृषितःपिबतेजलम् ९१ मृतोद्देशेनयोदद्या
दुदपात्रंचताम्रजम् प्रपादानसहस्रस्ययत्फलंसोश्नुतध्रुवम् ९२ आसनेभोजनेचैवदत्तेसम्यक्द्विजातये सुखेनभ
क्तेपाथेयंपथिगच्छन्शनैःशनैः ९३ एवंसपिंडनदिनेदत्वादानंविधानतः बहून्संभोजयेद्विप्रानाश्चपाकादिकानपि ९४

९३ ९४ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

१५ ननुउत्तमंषोडशंत्द्येतन्मायातेकथितंखगश्रपयित्वाचरुंतार्क्ष्यंकुर्यादेकादशेहनि इतिप्रागुक्तत्वादेकादशाहेकृतायामप्युत्तमषो डश्यांपुनःप्रतिमासंघटपिंडदानंचकिमर्थमितिचेत्तत्राह कृतस्येति अत्रकृतस्यकरणंनास्तीतिनिषेधस्तुप्रेतकार्यविनाव्रतोद्याप

ततःसपिंडनादूर्ध्वमर्वाक्संवत्सरादपि प्रतिमासंप्रदातव्योजलकुंभःसपिंडकः १५ कृतस्यकरणंनास्ति प्रेतकार्यादृतेखग प्रेतार्थंतुपुनःकुर्यादक्षयतृप्तिहेतवे १६ अतोविशेषंवक्ष्यामिमासिकस्याब्दिकस्य च पाक्षिकस्यविशेषंचविशेषंतिथिषुमृते १७ पौर्णमास्यांमृतोयस्तुचतुर्थीतस्यऊनिका चतुर्थ्यांतुमृ तोयस्तुनवमीतस्यऊनिका १८ नवम्यांतुमृतोयस्तुरिक्तातस्यचतुर्दशी इत्येवंपाक्षिकंश्राद्धंकुर्याद्विश तिमेद्दिने १९

नादिष्वेवप्रेतार्थंतुपुनःकरणेनतस्याक्षयतृप्तिर्भवतीतिहेतोः पुनरपिकुर्यादित्यर्थः १६ अतःमासि कादीनामावश्यकत्वादितिहेतोः विशेषास्तुपौर्णमास्यादितिथिषुपुरुषेमृतेसतिप्रथमंपाक्षिकविशेषंवक्ष्यामीति १७ तमेवा ह पौर्णमास्यामितिद्वाभ्याम् तिथिषुरिक्ताख्याचतुर्थीतस्यप्रेतस्यऊनिकापाक्षिकश्राद्धतिथिः १८ १९ ७ ७

[illegible]सिकस्यविशेषमाह [illegible]भिः मलमासक्षयमासेरविसंक्रमहीनायामलमासाभिधीयते स एव तु द्विसंक्रान्तिः क्षयमासोऽपुन
[illegible]रितइति यदिकार्तिकमार्गशीर्षयोः क्षयमासांतं यातेसति कार्तिकसंबंधीनिमार्गशीर्षसंबंधीनि यानिश्राद्धव्रतादीनिचयस्मिन्पक्षे
अस्मिन्तिथौ यस्मिन्परारण्हकालेविहितानितानिक्षयमासेतत्रतत्रैव कर्त्तव्यानीति १०० एकस्मिन्मासेमासद्वयंनिर्धारयतितांःपंच

एकएवयदामासः संक्रांतिद्वयसंयुतः मासद्वयगतंश्राद्धंमलमासेहिशस्यते १०० एकस्मिन्मासिमासौद्वौ-
यदिस्यातांतयोर्द्वयोः तावेवपक्षौताएवतिथयस्त्रिंशदेवहि १ तिथ्यर्धेप्रथमेपूर्वोद्वितीयेऽर्द्धेतदुत्तरः मा
साविति बुधैश्चिंत्यौमलमासस्यमध्यगौ २ असंक्रांतेचकर्तव्यंसपिंडीकरणंखग तथैवमासिकंश्राद्धंवा
र्षिकंप्रथमंतथा ३ संवत्सरस्यमध्येतुयदिस्यादधिमासिकः तदात्रयोदशेमासिक्रियाप्रेतस्यवार्षिकी ४
पिंडवर्ज्यमसंक्रांतेसंक्रांतेपिंडसंयुतम् प्रतिसंवत्सरंश्राद्धमेवंमासद्वयेपिच ५ दशएवतिथयः उभौपक्षौज्ञेयौ ताःपंच
दशएवत्रिंशत्तिथयोज्ञातव्याः १ असंक्रांतेअधिकमासेयदिद्वादशेएवसति तदातुतस्मिन्नेवप्रथमाब्दिकंकर्त्तव्यम् २ ३ वार्षिकाम
[illegible]प्रथमाब्दिकौ ४ प्रतिसंवत्सरंहितीब्दिकादिकंतुमलमासेश्राद्धदिनस्यवंध्यत्वनिरासार्थंपितुरुद्देशेनब्राह्मणान्भोजयित्वाशुद्धमासेसपिं
डकंश्राद्धंकुर्यादिति ५

गजच्छाया कृष्णपक्षेत्रयोदश्यांमघास्विंदुःकरेरविः यदातदागजच्छा

एवंउक्तप्रकारेण ६ ७ गजच्छायायोगेकृतंश्राद्धंगजच्छाया गजच्छाया कृष्णपक्षेत्रयोदश्यांमघास्विंदुःकरेरविः यदातदागजच्छा याश्राद्धेपुण्यैरवाप्यतेइति यद्वा पूर्वाभिमुखस्थितस्यगजस्यछायायांदक्षिणाभिमुखोभूत्वाश्राद्धंकुर्यादित्यपिकेचित् युगादिषु युगादितिथयोयथा माघेपंचदशीकृष्णानभस्येचत्रयोदशी तृतीयामाधवेशुक्लानवम्यूर्जेयुगादयइति क्रमोत्रनविवक्षितः त

एवंसंवत्सरेपूर्णेवार्षिकंश्राद्धमाचरेत् तस्मिन्नपिविशेषेणभोजनीयाद्विजातयः ६ कुर्यात्संवत्सरादूर्ध्वंश्राद्धंपिंडत्रयंसदा एकोद्दिष्टंनकर्तव्यंतेनस्यात्पितृघातकः ७ तीर्थश्राद्धंगयाश्राद्धंगजच्छायंचपितृकर्म अब्दमध्येनकुर्वीतग्रहणेनयुगादिषु ८ यदापुत्रेणवैकार्यंगयाश्राद्धंखगेश्वर तदासंवत्सरादूर्ध्वंकर्तव्यंपितृभक्तितः ९ गयाश्राद्धात्प्रमुच्यंतेपितरोभवसागरात् गदाधरानुग्रहेणतेयांतिपरमांगतिम् १०

यथाकार्तिकशुक्लनवमीसत्ययुगस्याद्यातिथिः वैशाखेऽक्षयतृतीया त्रेतायुगस्यमाघेअमाद्वापरस्य भाद्रेकृष्णात्रयोदशीकलियुगस्येति अत्राब्दमध्येनेतिकेषांचिन्मतंकेचिद्दाक्षिणात्यादयस्तुवर्षमध्येपिकुर्वंति किमिति प्राणिनामेववर्षगम्योयममार्गोभवति अतस्तस्यातिक्रमणानंतरंगयादिश्राद्धंकर्तव्यमिति अब्दमध्येनेतिनिषेधः किंचसुकृतिनस्तुतत्क्षणमेवधर्मसभांविशंति अतोब्दमध्येपिकुर्यादित्यभिप्रायः ८ गयामाहात्म्यमाह ९ ११

११ शमीपत्रप्रमाणं अतिसूक्ष्ममपिपिंडम् गयाशिरःगयदैत्यस्य आसमंतात् शिरोभाग इतिगयामाहात्म्यात्क ज्ञातव्यम् १२ १३

तुलसीमंजरीभिश्चपूजयेद्विष्णुपादुकाम् तस्यालवादितीर्थेषुपिंडान्दद्याद्यथाक्रमम् ११ उद्धरेत्सप्तगोत्राणि कुलमेकोत्तरंशतम् शमीपत्रप्रमाणेनपिंडंदद्याद्गयाशिरे १२ गयामुपेत्ययःश्राद्धंकरोतिकुलनंदनः स फलंतस्यतज्जन्मजायतेपितृतुष्टिदम् १३ श्रूयतेचापिपितृभिर्गीतागाथाखगेश्वर इक्ष्वाकोर्मनुपुत्रस्य कलापोपावनेस्फुरैः १४ अपिनस्तेभविष्यंतिकुलेसन्मार्गशालिनः गयामुपेत्ययेपिंडान्दास्यंत्यस्माकमादरात् १५ एवमामुष्मिकींनाक्ष्यंयःकरोतिक्रियामतः सस्यात्सुखीभवेन्मुक्तोकौशिकस्यात्मजायथा १६ भरद्वाजात्मजाःसप्तभुक्त्वाजन्मपरंपराम् कृत्वापिगोवधंतार्क्ष्यमुक्ताःपितृप्रसादतः १७ सप्तव्याधादशार्णेषुमृगाःकालंजरेगिरौ चक्रवाकाःशरद्वीपेहंसाःसरसिमानसे १८

कलापोहिमवत्पार्श्ववर्त्तीग्रामविशेषस्तस्योपवने इक्ष्वाकुंप्रतिगीता १४ कौशिकएवभरद्वाजस्यात्मजानांचरित्रंविशेषत- याहरिवंशेज्ञातव्यमिति १५ १६ १७ १८ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

तेपिजाताःकुरुक्षेत्रेब्राह्मणावेदपारगाः पितृभक्त्याचतेसर्वेगतामुक्तिंद्विजात्मजाः १९ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपितृभक्तोभवेन्नरः इहलोकेपरेचापिपितृभक्त्यासुखीभवेत् २० एतत्तार्क्ष्यमयाख्यातंसर्वमेवोर्ध्वदेहिकम् पुत्रवांछाप्रदातारंपितृमुक्तिप्रदायकम् २१ निर्धनोपिनरःकश्चित्यःशृणोतिकथामिमाम् सोपिपापविनिर्मुक्तोदानस्यफलमाप्नुयात् २२ विधिनाकुरुतेयस्तुश्राद्धंदानंमयोदितम् शृणुयाद्गारुडंचापिशृणुतस्यापियत्फलम् २३ पितादहातिसत्पुत्रान्गोधनानिपितामहः धनदाताभवेत्सोपियस्तस्यप्रपितामहः २४ दद्याद्विपुलमन्नाद्यंवृद्धस्तुप्रपितामहः तृप्ताःश्राद्धेनतेसर्वेदत्वापुत्रस्यवांछितम् २५ गच्छंतिधर्ममार्गेणधर्मराजस्यमंदिरम् तत्रधर्मसभायांतेतिष्ठंतिपरमादरात् २६ सूतउवाच एवंश्रीविष्णुनाप्रोक्तमौर्ध्वदानसमुद्भवम् श्रुत्वामाहात्म्यमतुलंगरुडोहर्षमागतः २७ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेसपिंडनादिसर्वकर्मनिरूपणोनामत्रयोदशो॰ १३

७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

श्रीः धर्मराजपुरंधर्मसभांधर्मसभासदः धर्ममार्गाश्चधर्मांश्च हरिःप्राहचतुर्दशे १ ॥ चतुर्दशाध्यायार्थस्तु स्पष्टएव

गरुडउवाच यमलोकः कियन्मात्रः कीदृशः केननिर्मितः सभाचकीदृशीतस्यां धर्मआस्तेचकैःसह १ येधर्ममार्गैर्गच्छंतिधार्मिकाधर्ममंदिरम् तान्धर्मानपिमार्गांश्चममाख्याहिदयानिधे २ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियद्गम्यंनारदादिभिः तद्धर्मनगरंदिव्यंमहापुण्यैरवाप्यते ३ याम्यनैर्ऋतयोर्मध्येपुरंवैवस्वतस्ययत् सर्ववज्रमयंदिव्यमभेद्यंतत्सुरासुरैः ४ चतुरस्रंचतुर्द्वारमुच्चप्राकारवेष्टितम् योजनानांसहस्रंहिप्रमाणेनतदुच्यते ५ तस्मिन्पुरेस्तिसुभगंचित्रगुप्तस्यमंदिरम् पंचविंशतिसंख्याकैर्योजनैर्विस्तृतायतम् ६ दशोच्छ्रितंमहादिव्यलोहप्राकारवेष्टितम् प्रतोलीशतसंचारंपताकाध्वजभूषितम् ७ विमानगणसंकीर्णंगीतवादित्रनादितम् चित्रितंचित्रकुशलैर्निर्मितंदेवशिल्पिभिः ८ उद्यानोपवनैरम्यंनानाविहगकूजितम् गंधर्वैरप्सरोभिश्चसमंतात्परिवारितम् ९

ज्ञातव्यः १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ततस्भार्याचित्रगुप्तःस्वासनंपरमाद्भुतं संस्थितोगणयेत्तान्मानुषाणांयथातथम् १० नमुच्यतिकथंचित्सःसुकृतंदुष्कृ
तंपिवा यद्यनोपार्जितंकर्मशुभंवायदिवाशुभम् ११ ततस्वभुंजनेयत्रचित्रगुप्तस्यशासनात् चित्रगुप्तालयात्प्रा-
च्यांज्वरस्यास्तिमहागृहम् १२ दक्षिणस्यांचशूलस्यलूतादिस्फोटयोस्तथा पश्चिमेकालपाशःस्यादजीर्णस्यारु
चेस्तथा १३ उदीच्यांराजरोगोस्तिपांडुरोगस्तथैवच ऐशान्यांतुशिरोर्तिःस्यादाग्नेय्यामस्तिमूर्च्छना १४ अतिसा
रोनैर्ऋतेवायव्यांशीतदाहकौ एवमादिभिरन्यैश्चव्याधिभिःपरिवारितः १५ लिखंतिचित्रगुप्तस्तमानुषाणांशुभा
शुभम् चित्रगुप्तालयादग्रेयोजनानांचविंशतिः १६ पुरमध्येमहादिव्यंधर्मराजस्यमंदिरम् अस्तिरत्नमयंदिव्यंवि
द्युज्ज्वालार्कवर्चसम् १७ द्विशतंयोजनानांचविस्तारायामतःस्फुटम् पंचाशच्चप्रमाणेनयोजनानांसमुच्छ्रितम्
१८ धृतंस्तंभसहस्रैश्चवैडूर्यमणिमंडितम् कांचनालंकृतंनानाहर्म्यप्रासादसंकुलम् १९ शारदाभ्रनिभंरुक्म
कलशैःसुमनोहरम् चित्रैःस्फाटिकसोपानवज्रकुट्टिमशोभितम् २० मुक्ताजालगवाक्षंचपताकाध्वजभूषितम्
घंटानेकनिनादाढ्यंहेमतोरणमंडितम् २१ नानाश्चर्यमयंस्वर्णकपाटशतसंकुलम् नानाद्रुमलतागुल्मैर्निष्कंटैः
सुविराजितम् २२ एवमादिभिरन्यैश्चभूषणैर्भूषितंसदा आत्मयोगप्रभावैश्चनिर्मितंविश्वकर्मणा २३ तस्मि

अस्तिसभादिव्याशतयोजनमायता अर्कप्रकाशाभ्राजिष्णुःसर्वतःकामरूपिणी २४ नातिशीतानचात्युष्णामनसोऽत्यं
तहर्षिणी नशोकोनजरातस्यांक्षुत्पिपासेनचाप्रियम् २५ सर्वेकामास्थितायस्यांयेदिव्यायेचमानुषाः रसवच्चप्रभू
तंचभक्ष्यभोज्यंचसर्वशः २६ रसवंतिचतोयानिशीतान्युष्णानिचैवहि पुण्याःशब्दादयस्तस्यांनित्यंकामफलाद्रुमाः
२७ असंबाधाचसातार्क्ष्यरम्याकामगमासभा दीर्घकालंतपस्तप्त्वानिर्मिताविश्वकर्मणा २८ तामुग्रतपसोयांति
सुव्रताःसत्यवादिनः शांताःसंन्यासिनःसिद्धाःपूताःपूतेनकर्मणा २९ सर्वेभास्वरदेहाश्चालंकृताविरजोंबराः स्व
कृतैःकर्मभिःपुण्यैस्तत्रतिष्ठंतिभूषिताः ३० तस्यांसधर्मोभगवानासनेनुपमेशुभे दशयोजनविस्तीर्णेसर्वरत्नैःसमं
डिते ३१ उपविष्टःसतांश्रेष्ठःछत्रशोभितमस्तकः कुंडलालंकृतःश्रीमान्महामुकुटमंडितः ३२ सर्वालंकारसंयुक्तो-
नीलमेघसमप्रभः वालव्यजनहस्ताभिरप्सरोभिश्चवीजितः ३३ गंधर्वाणांसमूहाश्चसंघशश्चाप्सरोगणाः गीतवा
दित्रनृत्याद्यैःपरितःसेवयंतितंयमं ३४ मृत्युनापाशहस्तेनकालेनचबलीयसा चित्रगुप्तेनचित्रेणकृतांतेननिषेविता
३५ पाशदंडधरैरुग्रैर्निदेशवशवर्तिभिः आत्मतुल्यबलैर्नानासुभटैःपरिवारितः ३६ अग्निष्वात्ताश्चपितरःसोम
पाश्चोष्मपाश्चये स्वधावंतोबर्हिषदोमूर्तामूर्ताश्चयेपरे ३७ अर्यमाद्याःपितृगणामूर्तिमंतस्तथापरे सर्वेतेमुनि

भिःसार्धंधर्मराजमुपासते ३८ अत्रिर्वसिष्ठःपुलहोदक्षःक्रतुरथांगिराः जामदग्न्योभृगुश्चैवपुलस्त्यागस्त्यनारदाः ३९
एतेचान्येचबहवःपितृराजसभासदः नशक्याःपरिसंख्यातुंनामभिःकर्मभिस्तथा ४० व्याख्याभिर्धर्मशास्त्राणांनिर्णे
तारोयथातथम् सेवंतेधर्मराजानंशासनात्परमेष्ठिनः ४१ राजानःसूर्यवंशीयाःसोमवंश्यास्तथापरे सभायांधर्म
राजानंधर्मज्ञाःपर्युपासते ४२ मनुर्दिलीपोमांधातासगरश्चभगीरथः अंबरीषोनरण्यश्चमुचुकुंदोनिमिःपृथुः ४३
ययातिर्नहुषःपूरुर्दुष्यंतश्चशिबिर्नलः भरतःशंतनुःपांडुसहस्रार्जुनएवच ४४ एतेराजर्षयःपुण्याःकीर्तिमंतोबहुश्रुताः
इष्ट्वाश्वमेधैर्बहुभिर्जाताधर्मसभासदः ४५ सभायांधर्मराजस्यधर्मएवप्रवर्त्तते नतत्रपक्षपातोस्तिनानृतंनचमत्सरः
४६सभ्याःसर्वशास्त्रविदःसर्वेधर्मपरायणाः तस्यांसभायांसततंवैवस्वतमुपासते ४७ ईदृशीसासभाताक्ष्यधर्मराज्ञो
महात्मनः नतांपश्यंतियेपापादक्षिणेनपथागताः ४८ धर्मराजपुरंगंतुंचतुर्मार्गाभवंतिच पापिनांगमनेपूर्वंसतुते
परिकीर्तितः ४९ पूर्वादिभिस्त्रिभिर्मार्गैर्येगताधर्ममंदिरे तेहिसुकृतिनःपुण्येतस्यागच्छंतितान्शृणु ५० पूर्वमार्ग-
स्तत्रैकःसर्वभोगसमन्वितः पारिजाततरुच्छायाच्छादितोरत्नमंडितः ५१ विमानगणसंकीर्णोहंसावलिविरा
जितः विद्रुमारामसंकीर्णःपीयूषद्रवसंयुतः ५२ तेनब्रह्मर्षयोयांतिपुण्याराजर्षयोमलाः अप्सरोगणगंधर्वविद्या

धरमहोरगाः ५३ देवताराधकश्चान्येशिवभक्तिपरायणाः ग्रीष्मेप्रपादानरतामाघेकाष्ठप्रदायिनः ५४ विश्रामयंतिव
र्षायांविरक्तान्दानमानतः दुःखितस्यांमृतंब्रूतेददंतस्याश्रमंतुये ५५ सत्यधर्मरतायेचक्रोधलोभविवर्जिताः पितृमा
तृपुयेभक्तागुरुशुश्रूषणेरताः ५६ भूमिदागृहदागोदाविद्यादानप्रदायकाः पुराणवक्तृश्रोतारः पारायणपरायणाः
५७ एतेसुकृतिनश्चान्येपूर्वद्वारेविशंतिच यांतिधर्मसभायांतेसुशीलाःशुद्धबुद्धयः ५८ द्वितीयस्तूत्तरोमार्गोम
हारथशतैर्वृतः नरयानसमायुक्तोहरिचंदनमंडितः ५९ हंससारससंकीर्णचक्रवाकोपशोभितः अमृतद्रवसंपूर्ण
स्तत्रभातिसरोवरः ६० अनेनवैदिकायांतितथाभ्यागतपूजकाः दुर्गाभान्वोश्चयेभक्तास्तीर्थस्नाताश्चपर्वसु ६१ येमृ
ताधर्मसंग्रामेनशनेनमृताश्चये वाराणस्यांगोग्रहेचतीर्थतोयेमृताविधेः ६२ ब्राह्मणार्थेस्वामिकार्येतीर्थक्षेत्रेषुये
मृताः येमृतादेवविध्वंसेयोगाभ्यासेनयेमृताः ६३ सत्पात्रपूजकानित्यंमहादानरताश्चये प्रविशंत्युत्तरेद्वारेयां
तिधर्मसभाचते ६४ तृतीयःपश्चिमोमार्गोरत्नमंदिरमंडितः सुधारससदापूर्णदीर्घिकाभिर्विराजितः ६५
ऐरावतकुलोद्भूतमत्तमातंगसंकुलः उच्चैश्श्रवःसमुत्पन्नहयरत्नसमन्वितः ६६ एतेनात्मपरायांतिसच्छास्त्र
परिचिंतकाः अनन्यविष्णुभक्ताश्चगायत्रीमंत्रजापकाः ६७ परहिंसापरद्रव्यपरवादपराङ्मुखाः स्वदारनिर

वाः संतः साग्निकाश्च वेदपाठकाः ६८ ब्रह्मचर्य्यव्रतधरा वानप्रस्थास्तपस्विनः श्रीपादसंन्यासपराः समलोष्ठाश्मकांचनाः ६९
ज्ञानवैराग्यसंपन्नाः सर्वभूतहिते रताः शिवविष्णुव्रतकराः कर्मब्रह्मसमर्पकाः ७० ऋणैस्त्रिभिर्विनिर्मुक्ताः पंचयज्ञरताः
सदा पितॄणां श्राद्धदातारः काले संध्यामुपासकाः ७१ नीचसंगविनिर्मुक्ताः सत्संगतिपरायणाः एतेप्सरोगणैर्युक्ता वि
मानवरसंस्थिताः ७२ सुधापानं प्रकुर्वंतो यांति ते धर्ममंदिरम् विशंति पश्चिमद्वारे यांति ब्रह्मसभांतरे ७३ यमस्तानाग
गतान्दृष्ट्वा स्वागतं वदते मुहुः समुत्थानं च कुरुते तेषां गच्छति सम्मुखम् ७४ तदा चतुर्भुजो भूत्वा शंखचक्रगदासिभृ
त् पुण्यकर्मरतानां च स्नेहान्मित्रवदाचरेत् ७५ सिंहासनं च ददते नमस्कारं करोति च पादार्घं कुरुते पश्चात्पूजते चंद
नादिभिः ७६ नमः कुर्वंतु भोः सभ्या ज्ञानिनं परमादरात् एष मे मंडलं भित्त्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ७७ भोभो बुद्धिमतां श्रेष्ठा
नरकक्लेशभीरवः भवद्भिः साधितं पुण्यं दिव्यं सुखदायकम् ७८ मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य नित्यं यस्तु न साधयेत् स याति नरकं
घोरं कोन्यस्तस्मादचेतनः ७९ अस्थिरेण शरीरेण योस्थिरैश्च धनादिभिः संचिनोति स्थिरं धर्मं स एको बुद्धिमान्नरः ८० तस्मात्स
र्वप्रयत्नेन कर्त्तव्यो धर्मसंचयः गच्छध्वं पुण्यमत्स्थानं सर्वभोगसमन्वितम् ८१ इति धर्मवचः श्रुत्वा तं प्रणम्य सभां च ताम् अम
रैः पूज्यमानास्ते स्तूयमाना मुनीश्वरैः ८२ विमानगणसंकीर्णाः प्रयांति परमं पदम् केचिद्धर्मसभायां हि तिष्ठंति परमादरात् ८३

उषित्वानरकस्थानंभुक्त्वाभोगानमानुषान् प्राप्नोतिपुण्यशेषेणमानुष्यंपुण्यदर्शनम् ८४ महाधनीचसर्वज्ञःस
र्वशास्त्रविशारदः पुनःस्वात्मविचारेणततोयातिपरांगतिम् ८५ एतत्तेकथितंसर्वंत्वयापृष्टयमालयम् इदंशृ
ण्वन्नरोभक्त्याधर्मराजसभांव्रजेत् ८६ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेधर्मराजनगरनिरूपणोनामचतुर्दशो
ऽध्यायः १४ गरुडउवाच धर्मात्मास्वर्गतिंभुक्त्वाजायतेविमलेकुले अतस्तस्यसमुत्पत्तिंजननीजठरेवद
१ यथाविचारंकुरुतेदेहेस्मिन्सुकृतीजनः तथाहंश्रोतुमिच्छामिवदमेकरुणानिधे २ श्रीभगवानुवाच
साधुपृष्टंत्वयाताक्ष्र्यपरंगोप्यंवदामिते यस्यविज्ञानमात्रेणसर्वज्ञत्वंप्रजायते ३

४ ध्यानंयथाकुर्वंतितच्छृणुइति ५ यथायेनविधानेनतत्पित्रोःतस्यमातापित्रोः ६ पापंयावदिंद्रस्यब्रह्महत्यांशंभवति ७ ८ ९ १० सामा

वक्ष्यामिचशरीरस्यस्वरूपंपारमार्थिकम् ब्रह्मांडगुणसंपन्नंयोगिनांधारणास्पदम् ४ षट्चक्रचिंतनंयस्मिन्
यथाकुर्वंतियोगिनः ब्रह्मरंध्रेचिदानंदरूपध्यानंतथाशृणु ५ शुचिनांश्रीमतांगेहेजायतेसुकृतीयथा तथावि
धानंनियमंतत्पित्रोःकथयामिते ६ ऋतुकालेतुनारीणांत्यजेद्दिनचतुष्टयम् तावन्नालोकयेद्वक्त्रंपापंवपुषिसं
भवेत् ७ स्नात्वासचेलंसानारीचतुर्थेह्निशुध्यति सप्ताहात्पितृदेवानांभवेद्योग्याव्रतार्चने ८ सप्ताहमध्येयो
गर्भःसंभवेन्मलिनाशयः प्रायशःसंभवंत्यत्रपुत्रास्त्वष्टाहमध्यतः ९ युग्मासुपुत्राजायंतेस्त्रियोयुग्मासुरात्रिषु
पूर्वसप्तकमुत्सृज्यतस्माद्युग्मासुसंविशेत् १० षोडशर्तुनिशाःस्त्रीणांसामान्याःसमुदाहृताः यावैचतुर्दशीरात्रिर्ग
र्भस्तिष्ठतितत्रवै ११ गुणभाग्यनिधिःपुत्रस्तदाजायेतधार्मिकः सानिशाप्राकृतैर्जीवैर्नलभ्येतकदाचन १२ पंचमे
ह्निनारीणांकार्यंमधुरभोजनम् कटुक्षारंचतीक्ष्णंचत्याज्यामुष्णंचदूरतः १३

न्यागर्भधारणेसाधारणएव ११ गुणाविचाराद
यः भाग्यंऐश्वर्यंतेषांनिधिर्निवासस्थानंप्राकृतैर्निर्भाग्यैः १२ पंचमेह्नीत्युपलक्षणंपंचमदिनादारभ्यषोडशर्तुनिशापर्यंतम् १३

तत्क्षेत्रमोषधीपात्रमिति ओषधीनां यवादिधान्यानां पात्रं समुत्पत्तिस्थानम् तस्मिन् क्षेत्रे यथा कंटककगुल्मादिनिरसनेन तदुपयोगाद्भूयो नरं मलमेन जलसंप्लवेन कृषियोग्यं विधाय तस्मिन्नुप्त्वा बीजं वापयित्वा स्वामी कर्षकः स्थूलान्नरूपं फलं प्राप्नोति तथात्रापि ओषधीपात्रं पुत्रोत्पत्तिस्थानं तद्गर्भरूपं क्षेत्रं कटुक्षारादिभोजनं परित्याज्य माधुर्यभोजनं कारयित्वा वीर्यसेचनं च कृत्वा तस्मिन्नुप्त्वा स्वामी पिता सम्यक् धार्मि

तत्क्षेत्रमोषधीपात्रं बीजं चाप्यमृतायतम् तस्मिन्नुप्त्वा नरः स्वामी सम्यक् फलमवाप्नुयात् १४ तांबूलपुष्पश्रीखंडैः संयुक्तः शुचिवस्त्रभृत् धर्ममादाय मनसि सुतल्पं संविशेत्पुमान् १५ निषेकसमये यादृक् नरचित्तविकल्पना तादृक् स्वभावसंभूतिर्जंतुर्विशति कुक्षिगः १६ चैतन्यं बीजभूतं हि नित्यं शुक्रे व्यवस्थितम् कामश्चित्तं च शुक्रं च यदा त्वेकत्वमाप्नुयात् १७ तदा द्रावमवाप्नोति यो हि गर्भाशये नरः शुक्रशोणितसंयोगात्पिंडोत्पत्तिः प्रजायते १८

कपुत्ररूपं फलं प्राप्नुयादित्यर्थः १४ माधुर्यभोजनादिभिः स्त्रीणां विधानं नियममुक्त्वा पुरुषाणामाह तांबूल इति सुतल्पं सारदारुमयीमित्यायुक्तप्रकारां शय्यां संविशेत् स्थितो भूयात् १५ निषेकसमयं रतिकाले यादृशी विकल्पना शुभाशुभा वा मनोभावनिना दृश्येव स्वभावस्योत्पत्तिर्यस्य स जंतुर्विशति गर्भं प्रविष्टो भवति चैतन्यं जीवः १६ कामोभिलाषं पूर्णः १७ नारायणनिश्चिंतः १८ ७ ४ ७

कर्तापुण्यात्मा १९ २० २१ पूर्वकृतइति पूर्वजन्मनिकृतानांतपसांफलस्योदयात् भोक्तापिभवेत् तथाचस्मृतिः भोज्यंभोजनशक्तिश्चरति
शक्तिर्वरस्त्रियः विभवदानशक्तिश्चनाल्पस्यतपसःफलमिति २२ यततंयत्नवान्भवति असर्पभूतायांरज्जौसर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्तु आरोपोध्यारो

परमानंदरसःपुत्रोभवेद्रूमंगतःकर्ता भवंतितस्यनिखिलाःक्रियाःपुंसवनादिकाः १९ जन्मप्राप्नोतिपुण्यात्माग्रहेषू
च्चगतेषुच तज्जन्मसमयेविप्राःप्राप्नुवंतिधनंबहु २० विद्याविनयसंपन्नोवर्धतेपितृवेश्मनि सतांसंगेनसभवेत्स
र्वागमविशारदः २१ दिव्यांगनादिभोक्तास्यात्तारुण्येदानवान्धनी पूर्वकृततपस्तीर्थमहापुण्यफलोदयात् २२
ततश्चयततेनित्यमात्मानात्मविचारणे अध्यारोपापवादाभ्यांकुरुतेब्रह्मचिंतनम् २३ अस्यासंगावबोधायब्रह्मणो
न्वयकारिणः क्षित्याद्यनात्मवर्गस्यगुणांस्तेकथयाम्यहम् २४

पः वस्तुसच्चिदानंदाद्वयंब्रह्मक्षित्याद्यज्ञानांतसकलजड
समूहोवस्तु अपवादोनामरज्जुविवर्तस्य रज्जुमात्रवद्वस्तुविवर्तस्यावस्तुनोऽज्ञानादेःप्रपंचस्य वस्तुमात्रत्वम् आभ्यांअध्यारोपापवा
दाभ्यांतत्त्वंपदार्थंसंशोध्यसर्वंखल्विदंब्रह्म नेहनानास्तिकिंचनइत्यादिश्रुत्युक्तंब्रह्मचिंतनंकुरुते २३ अस्येति क्षित्यादिष्वन्वयंकरोतीत्य
न्वयकारिणोप्यस्यब्रह्मणः असंगावबोधाय असंगोह्ययंपुरुषइतिश्रुत्युक्तः ज्ञानार्थंकथयामित्यन्वयः २४ ७ ७

अनात्मविचारणमाह क्षितिरित्यादिभिः स्थूलभूताअपंचीकृताः पांचभौतिकः पंचीकृतपंचभूतोत्पन्नः क्षित्यादिपंचभूतानांगुणाना
ह त्वचेतिपंचभिः २६ २७ २८ २९ ३० पूर्वकर्माधिवासितंपूर्वजन्मकृतैःशुभाशुभकर्मभिरधिवासितंशुभाशुभवासनायुक्तंम

क्षितिर्वारिहविर्भोक्तावायुराकाशएवच स्थूलभूताइमेप्रोक्ताःपिंडोयंपांचभौतिकः २५ त्वचास्थिनाडयोरोममांसं
चैवरवगेश्वर एतेपंचगुणाभूमेर्मयातेपरिकीर्तिताः २६ लालामूत्रंतथाशुक्रंमज्जारक्तंचपंचमम् अपांपंचगुणाः
प्रोक्तास्तेजसोपिनिशामय २७ क्षुधातृषातथालस्यंनिद्राकांतिस्तथैवच तेजःपंचगुणंतार्क्ष्यप्रोक्तंसर्वत्रयोगिभिः
२८ आकुंचनंधावनंचलंघनंचप्रसारणम् चेष्टितंचेतिपंचैवगुणावायोःप्रकीर्तिताः २९ घोषश्छिद्रंताचशून्यत्वं
मोहश्छिद्रंताचसंशयः आकाशस्यगुणाःपंचज्ञातव्यास्तेप्रयत्नतः ३० मनोबुद्धिरहंकारश्चित्तंचेतिचतुष्टयम् अं
तःकरणमुद्दिष्टंपूर्वकर्माधिवासितम् ३१ श्रोत्रंत्वक्चक्षुषीजिह्वाघ्राणंज्ञानेंद्रियाणिच वाक्पाणिपादपायूपस्था
निकर्मेंद्रियाणिच ३२

वति बुद्धिकर्मानुसारिणीतिवचनात् बुद्धिरित्युपलक्षणम् अंतःकरणचतुष्टयमेवेत्यर्थः
३१ ज्ञानेंद्रियाण्याह श्रोत्रमिति ३२

दिगादयः पंचश्रोत्रादीनां यथाक्रमं देवताः वन्ह्यादयश्च वागादीनामिति ३३ ३४ ३५ अथ दश प्राणान् स्थानकर्मसहितानाह प्रा-

दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवन्हींद्रोपेंद्रमित्रकाः ज्ञानकर्मेंद्रियाणां च देवताः परिकीर्तिताः ३३ इडा च पिंगला चैव सुषु-
म्नाख्या तृतीयका गांधारी गजजिव्हा च पूषा चैव यशस्विनी ३४ अलंबुषा कुहूश्चापि शंखिनी दशमी तथा पिंड
मध्ये स्थितास्त्वेताः प्रधाना दश नाडिकाः ३५ प्राणोपानः समानाख्य उदानो व्यान एव च नागः कूर्मश्च कृकलो देव
दत्तो धनंजयः ३६ हृदि प्राणो गुदेपानः समानो नाभिमंडले उदानः कंठदेशे स्याद्व्यानः सर्वशरीरगः ३७ उद्गारे ना
ग आख्यातः कूर्म उन्मीलने स्मृतः कृकलः क्षुत्करो ज्ञेयो देवदत्तो विजृंभणे ३८ न जहाति मृतं वापि सर्वव्यापी धनं
जयः केवलैः भक्तमन्नं हि पुष्टिदं सर्वदेहिनाम् ३९ नयते व्यानको वायुः सारांशं सर्वनाडिषु आहारो भुक्तमात्रो हि
वायुना क्रियते द्विधा ४० संप्रविश्य गुदे सम्यक् पृथगन्नं पृथक् जलम् ऊर्ध्वमग्नेर्जलं कृत्वा कृत्वान्नं च जलोपरि
४१

ण इति सार्धैस्त्रिभिः क्षुत्करः क्षुधाकर्ता मृतशोपकारित्वं धनंजयस्य कर्म ३६ ३७ ३८ व्यानको वायुः सर्वशरीरव्यापक-
त्वात् सारांशं रसं नयते प्रापयति ३९ रसप्रापणप्रकारमेवाह आहार इति त्रिभिः ४० ४१ ७१ ७१ ७१.

४२ भिन्नरसात्पृथक्भूतंकिट्टंमलम् ४३ मलस्यनिर्गमस्थानान्याह कर्णेति ४४ सर्वेप्राणादिवायवः आत्मशक्त्यैवचेष्टंतेत्याह ए
वमिति सूर्यस्यालोकंप्रकाशमुपलभ्यप्राप्यजनायथास्वस्वकर्मणिप्रवर्त्तंते तथैवात्मसत्तांप्राप्यवायवोपीत्यर्थः अयंभावः सूर्योयथा

अग्नेश्चाधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः वायुनाध्मायमानोग्निःपृथक्किट्टंपृथग्रसम् ४२ कुरुतेव्यानकोवायु
र्विष्वक्संप्रापयेद्रसम् द्वारैर्द्वादशभिर्भिन्नंकिट्टंदेहाद्बहिःस्रवेत् ४३ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतानाभिर्नखागुद
म् गुह्यंशिरोवपुर्लोममलस्थानानिचक्षते ४४ एवंसर्वेप्रवर्त्तंतेस्वस्वकर्माणिवायवः उपलभ्यात्मनःसत्तांसूर्या
लोकंयथाजनाः ४५ इदानींनरदेहस्यशृणुरूपद्वयंखग व्यावहारिकमेकंचद्वितीयंपारमार्थिकम् ४६ तिस्रः
कोट्योर्द्धकोटीचरोमाणिव्यावहारिके सप्तलक्षाणिकेशास्युर्नखाःप्रोक्तास्त्रिविंशतिः ४७ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताः
सामान्याद्विनतासुत मांसपलसहस्रंतुरक्तंपलशतंस्मृतम् ४८

कर्मणि जनान्प्रवर्त्यस्वयंसाक्षितयासंगत्वेनस्थितो
भवति तद्वदात्मापीति अनेनात्मविचारणमप्युक्तंभवति ४५ व्यावहारिकंअगम्यंपारमार्थिकंयोगिजनज्ञेयम् ४६ तत्राद्यंताव
दाह तिस्रइतिपद्भिः तिस्रःकोट्योसमलक्षाणीत्यगणितानि ४७ ४८

ग·पु·टी·
७८

स्थूलमानेनधातुप्रमाणमाह कलास्त्रिंशाणाधारभृतम् ४९ कुडवंदशमाषकंशोणितंकीर्तितंद्रवांगाभिधानभूतम् ५० ५१ ५२ एवं
व्यावहारिकंनिरूप्येदानींपारमार्थिकस्वरूपनिरूपणेनसूक्ष्मस्वरूपेमनःप्रवेशायस्वदेहंतावद्विराड्रूपस्थूलधारणामाह पारमार्थिके

पलानिदशमेदस्तु त्वक्पलानिचसप्ततिः पलद्वादशकंमज्जामहारक्तंपलत्रयकम् ४९ शुक्रंद्विकुडवंज्ञेयंकुडवं
शोणितंस्मृतम् षष्ठ्युत्तरंचत्रिशतमस्थ्नांदेहेप्रकीर्तितम् ५० नाड्यःस्थूलाश्चसूक्ष्माश्चकोटिशःपरिकीर्तिताः
पित्तंपलानिपंचाशत्तदर्धंश्लेष्मणस्तथा ५१ सततंजायमानंतुविण्मूत्रंचाप्रमाणतः एतद्गुणसमायुक्तंशरीरंव्या
वहारिकम् ५२ भुवनानिचसर्वाणिपर्वतद्वीपसागराः आदित्याद्याग्रहाःसंतिशरीरेपारमार्थिके ५३ पारमार्थि
कदेहेहिषट्चक्राणिभवंतिच ब्रह्मांडयेगुणाःप्रोक्तास्तेप्यस्मिन्नेवसंस्थिताः ५४ तानहंतेप्रवक्ष्यामियोगिनां
धारणास्पदान् येषांभावनयाजंतुर्भवेद्वैराजरूपभाक् ५५ देहेहीत्यारभ्ययावदध्यायसमाप्ति गुणाभुवनादयः ता
नेवाह भुवनानीत्यादि पारमार्थिके पारमार्थिकस्वरूपप्रकाशिके ५३ ५४ वैराजरूपभाक् वैराजः पुरुषोयोवैभगवान् धार
णाश्रयइतिभागवतोक्तः स्वयंस्यादित्यर्थः ५५ ७ ७ ७ ७ ७ ७

भ·
१५

७८

पूर्वश्लोकोक्तक्रमेणैव सर्वेषां धारणमाह पादेति तदूर्ध्वके उदरे ५६ ५७ ५८ ५९ त्रिकोणेत्यत्पीठकमलांतर्गते तदुक्तं ब्रह्मपुरा

पादाधस्तात्तलं ज्ञेयं पादोर्ध्वं वितलं तथा जानुनोः सुतलं विद्धि सक्थिदेशे महातलम् ५६ तलातलं सक्थिमूले गुह्यदेशे रसातलम् पातालं कटिमध्यस्थं च सप्तलोकाः प्रकीर्तिताः ५७ भूर्लोकं नाभिमध्ये तु भुवर्लोकं तदूर्ध्वके स्वर्लोकं हृदये विद्यात्कंठदेशे महस्तथा ५८ जनलोकं वक्त्रदेशे तपोलोकं ललाटके सत्यलोकं ब्रह्मरंध्रे भुवनानि चतुर्दश ५९ त्रिकोणे संस्थितो मेरुरधःकोणे च मंदरः दक्षकोणे च कैलासो वामकोणे हिमाचलः ६० निषधश्चोर्ध्वरेखायां दक्षायां गंधमादनः रमणो वामरेखायां सप्तैते कुलपर्वताः ६१ अस्थिस्थाने भवेज्जंबूः शाको मज्जासु संस्थितः कुशद्वीपः स्थितो मांसे क्रौंचद्वीपः शिरासु च ६२ त्वचायां शाल्मलिद्वीपो गोमेदो रोमसंचये नखस्थं पुष्करं विद्यात्सागरास्तदनंतरम् ६३ क्षारोदो हि भवेन्मूत्रे क्षीरे क्षीरोदसागरः सुरोदधिः श्लेष्मसंस्थो मज्जायां घृतसागरः ६४

णे हृदि रत्नमये श्रीमत्सिंहासनगतां बुधः त्रिकोणांतः समासीनं शिवं ध्यायेदुमाधरमिति ६० तस्य मध्ये त्रिकोणे पूर्वं दक्षिणवामरेखासु च मेर्वादयः सप्त कुलपर्वता भवंतीति ६१ शिरासु नाडिषु ६२ गोमेदः प्लक्षः ६३ ६४ ६२ ६२

रसेन्नस्य लंबिताकंठांतर्गता ६५ नादबिंदुचक्रंब्रह्मरंध्रादेकैकांगुल्यधाधस्तः तदुक्तं योगशास्त्रे एकैकांगुल्यधोधोस्ति रंध्रान्नादं च
बिंदुकम् विद्रुमस्फटिकाकारं सूर्यचंद्रसमप्रभम् इतिज्ञो बुधः ६६ विष्णुस्थानेनाभ्यंतर्गत मणिपूरकंचक्रे नाभिस्थानेनाभिगोलकेनंदः

रसोदधिं रसोविंद्याच्छोणितं दधिसागरः स्वादूदोल्लोविकास्थाने जानीयाद्दिनतास्मृत ६५ नादचक्रेस्थितः सूर्योबिं
दुचक्रे च चंद्रमाः लोचनस्थः कुजोज्ञेयोत्हृदये ज्ञःप्रकीर्तितः ६६ विष्णुस्थाने गुरुं विंद्याच्छुक्रेशुक्रोव्यवस्थितः नाभि
स्थानेस्थितो मंदो मुखेराहुः प्रकीर्तितः ६७ वायुस्थाने स्थितः केतुः शरीरं ग्रहमंडलम् एवं सर्वस्वरूपेण चिंतयेदा
त्मनस्तनुम् ६८ सदाप्रभातसमये बद्धपद्मासनस्थितः षट्चक्रचिंतनं कुर्याद्यथोक्तमजपाक्रमम् ६९ अजपा
नामगायत्री मुनीनां मोक्षदायिनी अस्याः संकल्पमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ७०

शनिः ६७ वायुस्थाने हृदयादाकंठं वायुस्थानं तस्मिन् एवमुक्तप्रकारेण सर्वस्वरूपेण सर्वात्मकविराट्स्वरूपेण स्वदेहे चिंतयेत् इ
तिमूलधारणा ६८ प्रथमषट्चक्रचिंतनात्मकसूक्ष्मधारणामाह सदेत्यादि ६९ जपानुष्ठानं विना सहजश्वासरूपे जप्ताभवतीत्यज
पा मुनीनां मननशीलानां संकल्पं गायत्री च गुरुमुखाज्ज्ञातव्यम् ७० ७ ७ ७ ७

सर्वदाकृत्वा एतदाचरणंनित्यकर्मेवभवति नतुनैमित्तिकमिति जीवभावंविमुंचति ब्रह्मस्वरूपोभवतीत्यर्थः ७१ ७२ ७३ ७४

शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्येहमजपाक्रमुत्तमम् यंकृत्वासर्वदाजीवोजीवभावंविमुंचति ७१ मूलाधारःस्वाधिष्ठानंमणिपूरकमेवच अनाहतंविशुद्ध्याख्यमाज्ञाषट्चक्रमुच्यते ७२ मूलाधारेलिंगदेशेनाभ्यांहृदिचकंठगे भ्रुवोर्मध्ये ब्रह्मरंध्रेक्रमाच्चक्राणिचिंतयेत् ७३ आधारंतुचतुर्दलानलसमंवासांतवर्णाश्रयंस्वाधिष्ठानमपिप्रभाकरसमंबाल्नांतषट्पत्रकम् रक्ताभंमणिपूरकंदशदलंडाद्यंफकारांतकंपद्मेद्वादशभीरनाहतपुरंहेमंकठांनावृतम् ७४ पत्रैःसस्वरषोडशैःशशधरज्योतिर्विशुद्धांबुजंहंसत्यक्षरयुग्मकंद्वयदलंरक्ताभमाज्ञांबुजम् तस्मादूर्ध्वगतंप्रभासितमिदंपद्मंसहस्रच्छदंसत्यानंदमयंसदाशिवमयंज्योतिर्मयंशाश्वतम् ७५ गणेशंचविधिंविष्णुंशिवंजीवंगुरुंततः व्यापकंचपरंब्रह्मक्रमाच्चक्रेषुचिंतयेत् ७६ एकविंशत्सहस्राणिषट्शतान्यधिकानिच अहोरात्रेण श्वासस्यगतिःसूक्ष्मास्मृताबुधैः ७७ हकारेणबहिर्यातिसकारेणविशेत्पुनः हंसोहंसेतिमंत्रेणजीवोजपतितत्वतः ७८

७५ ७६ ७७ ७८ ५ ६ ७ ८ ५ ३ ५ ५ ५

७९ ८० अत्रसदाचारंप्रणयति एतानितिब्रह्ममयूरवान् सर्ववेदमयस्यब्रह्मणः किरणरूपान् तदभिन्नानित्यर्थः चक्रगतान्मरान् षट्चक्र
स्थितान् श्रीगणेशादिदेवान् ऋषीणांसंप्रदायमार्गेषुयेअरुणादयोमुनयस्तेऽभिचिंतयंति उपासते तदुक्तंवेदमूर्तौ उत[illegible]पासतेयऋषि

षट्शतंगणनाथायषट्सहस्रंतुवेधसे षट्सहस्रंचहरयेषट्सहस्रंहरायच ७९ जीवात्मनेसहस्रंचसाहस्रंगु
रवेतथा चिदात्मनेसहस्रंचजपसंख्यानिवेदयेत् ८० एतान्चक्रगतान्ब्रह्ममयूरवान्मुनयोमरान् सत्संप्रदा
यवेत्तारश्चिंतयंत्यारुणादयः ८१ एकादयोपिमुनयःशिष्यान्प्रदिशंतिच अतःप्रवृत्तिर्महतांध्यात्वाध्याचे
त्सदाबुधः ८२ कृत्वाचमानसींपूजांसर्वचक्रेष्वनन्यधीः ततोगुरूपदेशेनगायत्रींमजपांजपेत् ८३

धर्मभक्तकृपांकुशः परिसरप
द्भूतिंहृदयमारुणयोदहरमिति ८१ शिष्यान्परीक्षितादीन् तदुक्तं दूलायेमरोमुनिःस्थले स्वपार्ष्णिनापीड्यगुदंनतोनिलस्थानेषु षट्सू
लमयेज्जितकुंभः नाभ्यांस्थितंहृद्यवरोध्यतस्मादुदानगत्योरसितंनयेन्मुनिः ततोनुसंधायधियामनस्वीन्द्र[illegible]नकेनैवथैन तस्मा
द्भ्रुवोरंतरमुन्नयेतनिर्भिद्यमूर्धन्विसृजेत्परंगत इति एतद्व्याख्यानश्रीश्रीधरस्वामिभिः कृतंतत्रान्यम् ८२ अनन्यधीः[illegible]चित्तःसन् ८३

रंध्रे ब्रह्मरंध्रांतर्गते अधोमुखपंकजे श्रीगुरुं ध्यायेत् तदुक्तं रुद्रयामले सहस्रदलपंकजे सकलशीतरश्मिप्रभं वराभयकरांबुजं विमलगंधपु
ष्पांबरं प्रसन्नवदनेक्षणं सकलदेवतारूपिणं स्मरेच्छिरसि हंसगं जननव्याधिवैद्यं गुरुमिति ८४ पंचोपचारैः मनसा कल्पितैः पंचभूतात्मक
गंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यैः तद्यथा लं पृथिवी० गंधं स० हं आका० पुष्पं० यं वाय्वा० धूपं० रं तेजा० दीपं० वं अमृत० नैवे० सम० इति तत्स्तवेन गुरु
ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः गुरुः साक्षात्परब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः इति गुरुस्तोत्रेण ८५ परात्परब्रह्मकलां कुंडलिनीं आरोहे तु प्रकाशमानां

अधोमुखे ततो रंध्रे सहस्रदलपंकजे । हंसगं श्रीगुरुं ध्यायेद्वराभयकरांबुजम् ८४ क्षालितं चिंतयेद्देहं तत्पादामृतधा
रया पंचोपचारैः संपूज्य प्रणमेत्तत्स्तवेन च ८५ ततः कुंडलिनीं ध्यायेदारोहादवरोहतः षट्चक्रकृतसंचारां सार्धत्रिवलयो
स्थिताम् ८६

अवरोहे च अमृतं स्रवंतीं ध्यायेत् तदुक्तं योगशास्त्रे प्रकाशमानां प्रथमे प्रयाणे प्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानाम् अंतःपदव्यो
मनुसंचरंतीं ध्यायेत्सदा कुंडलिनीं पराख्यां गिरिं आरोहावरोहश्च श्रीशंकरस्वामिचरणैरप्युक्तोस्ति सौंदर्यलहर्याम् तद्यथा मह्यां मूला
धारे कमपि मणिपूरे हुतवहमिति आरोहः अवरोहस्तु सुधाधारासारैश्चरणयुगलांतर्विगलितैरिति एतदेवाह षडिति मूलाधारादिष
ट्चक्रेषु कृतः संचारः आरोहावरोहक्रमेण गमनं यया सा सार्धत्रिवलयां प्रसुप्तभुजंगाकारां मूलाधारे स्थिताम् ८६

धाममत्स्थानतिस्थानं ब्रह्माद्बहिर्गतं ब्रह्मरंध्राद्ब्रह्मलोकांतप्राप्तेन तेन यथा सुषुम्नामार्गेण गता योगिनः विष्णोः परं ममस्वरूपमेव यांति पुनर्मृत्युमु
खं संसारे न पतंतीत्यर्थः तदुक्तं वेदस्तुतौ ततउदगादनंततवधामशिरः परमं पुनरिहयत्समेत्य न पतंति कृतांतमुखेषु इति ८७ मच्चिंतितं मया
श्रीकृष्णरूपेण ध्यातं तदुक्तं दशमे सप्ततितमेध्याये ब्राह्ममुहूर्ते चोत्थाय वार्युपस्पृश्य माधवः दध्यौ प्रसन्नकरण आत्मानं तमसः परम् एकं

ततो ध्यायेत्सुषुम्नाख्यं धाम रंध्राद्बहिर्गतम् यथा तेन गता यांति तद्विष्णोः परमं पदम् ८७ ततो मच्चिंतितं रूपं स्वयंज्योतिः
सनातनम् सदानंदं सदा ध्यायेन्मुहूर्तं ब्रह्मसंज्ञके ८८ एवं गुरूपदेशेन मनो निश्चलतां नयेत् न तु स्वेन प्रयत्नेन गतं हि
नापतनं भवेत् ८९ अंतर्यागविधायैवं बहिर्यागं समाचरेत् स्नानसंध्यादिकं कृत्वा कुर्याद्धरिहरार्चनम् ९०

स्वयंज्योतिरनन्य
मव्ययं स्वसंस्थया नित्यनिरस्तकल्मषम् ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः स्वशक्तिभिर्लक्षितभावनिर्वृतमिति ८८ तद्विना तद्गुरूप
देशं विना पतनं संसारे जन्ममरणमेव भवेन्न तु मोक्षः तदुक्तं श्रीशुकेन विजितहृषीकवायुभिरदांतमनस्तुरगं य इह यतंति यंतुम
तिलोलमुपायखिदः व्यसनशतान्विताः समवहाय गुरोश्चरणं वणिज इवाज संत्यकृतकर्णधरा जलधौ ८९ अंतर्यागं मानसोप
चारैः पूर्वोक्तचक्रेषु श्रीगणेशादिपूजनं बहिर्यागं यथालब्धोपचारैः श्रीहरिहरपूजनम् ९०   ॐ   ॐ   ॐ

देहाभिमानिनांतुनित्यंप्रणवलस्यदुर्घटत्वादुर्लभोमोक्षः मद्भक्तानांतुमत्प्रसादादनायासतएवमुक्तिर्भवतीत्याह देहेतिचतुर्भिः ११ समी चीनःश्रेष्ठनरः ब्रह्मादिभिर्निश्चितत्वात् तदुक्तंद्वितीये नह्यतोन्यःशिवः पंथाविशतः संसृताविह वासुदेवेभगवतिभक्तियोगोयतोभवेत्

देहाभिमानिनामंतर्मुखीवृत्तिर्नजायते अतस्तेषांतुमद्भक्तिःसुकरामोक्षदायिनी ११ तपोयोगादयोमोक्षमा र्गाःसंतितथापिच समीचीनस्तुमद्भक्तिमार्गःसंसरतामिह १२ ब्रह्मादिभिश्चसर्वज्ञैरयमेवविनिश्चितः विचार्य वेदशास्त्राणिविचार्यचपुनःपुनः १३ यज्ञादयोपिसद्धर्माश्चित्तशोधनकारकाः फलरूपाचमद्भक्तिस्तांलब्ध्वा नावसीदति १४ एवमाचरणंताक्ष्यंकरोतिसुकृतीनरः सयोगेनचमद्भक्त्यामोक्षंयातिसनातनम् १५ इति श्रीगरुडपुराणसारोद्धारेसुकृतिजनजन्माचरणनिरूपणोनामपंचदशोऽध्यायः १५

भगवान्ब्रह्मकात्स्न्येनत्रिरन्वीक्ष्यम नीषया तदध्यवस्यत्कूटस्थोरतिरात्मन्यतोभवेत् १३ नावसीदति पुनर्जन्मादिदुःखंनप्राप्नोति किंतुमुक्तोभवतीत्यर्थः १४ यथाविचा रंकृतं देहेस्मिन्सुकृतीनगर्इतिप्रश्नस्योत्तरंसमाधायोपसंहरति एवमिति सनातनंविदेहकैवल्यम् १५ इतिटीकायांपंचदशोऽध्यायः १५

श्रीः मोक्षापंचदशाध्यायेःपापपुण्यात्मिकागतिः षोडशेस्मिन्हरिःप्राह मोक्षोपायंसतांमतम् १ पूर्वाध्यायंतेमोक्षंयाति सनातनमित्य
क्तंतदिदानींमोक्षोपायमेवपृच्छति श्रुतेतिचतुर्भिः हेभगवन्निह असारेसंसारे जन्ममरणानामनंतत्वात् सदादुःखातुराणांमोक्षोपाय

श्रीः गरुडउवाच श्रुतामयादयासिंधोत्वद्यत्तानाज्जीवसंसृतिः अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षोपायंसनातनम् १
भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल असारेघोरसंसारेसर्वदुःखमलीयसे २ नानाविधशरीरस्था अनंता
जीवराशयः जायंतेचम्रियंतेचतेषामंतोनविद्यते ३ सदादुःखातुराएवनसुखीविद्यतेक्वचित् केनोपा
येनमोक्षेशमुच्यंतेवदमेप्रभो ४ श्रीभगवानुवाच शृणुतार्क्ष्यप्रवक्ष्यामियन्मांत्वपरिपृच्छसि यस्य
स्मरणमात्रेणसंसारान्मुच्यतेनरः ५ अस्तिदेवःपरब्रह्मस्वरूपीनिष्कलःशिवः सर्वज्ञःसर्वकर्त्ताचसर्वेशानि
र्मलोद्वयः ६ स्वयंज्योतिरनाद्यंतोनिर्विकारःपरात्परः निर्गुणःसच्चिदानंदस्तदंशाज्जीवसंज्ञकः ७ मज्ञानंताजीवानांके

नोपायेनमोक्षःस्यादितिमेवदेतिसमुच्चयार्थः १ २ ३ ४ अत्रोत्तरंश्रीभगवानुवाच हेगरुडपरब्रह्मस्वरूपीकश्चिद्देवोस्ति ५ ६
तस्यअनाद्यविद्योपहतात् अविद्यायांप्रतिबिंबात् अंशइवांशस्तस्माज्जीवइतिसंज्ञोभवति अभेददृष्टांतः ७ ७ ७

अ०
१५

यथाग्नौविस्फुलिंगकाइति यदि असौजीवोनिजानंदंस्वरूपंविस्मृत्यदेहधर्मानात्मन्यारोपयति तदाअस्याऽनेकयोनिषुमोक्षगंधोपिना
स्ति यदामानवोभूत्वाज्ञानीभवेत् ज्ञानंनामब्रह्मैवाहंसमः शांतः सच्चिदानंदलक्षणः नाहंदेहोहंसरूपोज्ञानमित्युच्यतेबुधैः इत्युक्तलक्ष
णःस्याच्चेत्तदामोक्षंप्राप्नोतीतिसम्भ्रमेनसंबंधः अत्रायंवेदांतसिद्धांतः यथांधकारादौविकाररहितेरज्ज्वादौसर्पाद्यारोपणंकृत्वाभयकं
पादिकंवहेत् एवमात्मापिस्वस्मिन् जीवत्वमारोप्यसद्वितीयंपरिच्छिन्नंज्ञात्वादुःखसागरमग्नोभवति यदाशास्त्राचार्यप्रसादेनवाक्यार्थ
ज्ञानमुत्पन्नंभवति तदाविवेकचक्षुषास्वात्मानमखंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन् ततोनाहंजीवः परमात्माहमितिज्ञात्वाभयदुःखादि

अनाद्यविद्योपहिताद्यथाग्नौविस्फुलिंगकाः देहाद्युपाधिसंभिन्नास्तेकर्मभिरनादिभिः ८

रहितःसन्सुखीभवेत् यथाचजलस्थसूर्यांशोजलस्यनिमित्तस्यापायेसूर्यमेवगत्वातेनैवरूपेणपुनर्नागच्छति यथाचबाह्य घ
टाद्युपाधिपरिच्छिन्नोघटाकाशोमुख्याकाशांशःसन् घटादेर्निमित्तस्यापायेमुख्याकाशंप्राप्यपुनर्ननिवर्त्तते एवंलिंगशरीरावच्छि
न्नःपरमात्मनोंशः मायिकलिंगशरीरापायेपरमात्मानमाप्यननिवर्त्तते किंतुतत्त्वज्ञान्मोक्षोभवतीति तथाचोक्तंभाशकेनद्वाद श
स्कंधे घटेभिन्नेयथाकाशआकाशःस्याद्यथापुरा एवंदेहेमृतेजीवोब्रह्मसंपद्यतेपुनरित्यध्यायार्थः ॥८ ॥ ॥

अस्मिन्नध्याये प्रथमं ज्ञानहेतुं नरत्वं संस्कृत्य तानतो ज्ञानजनकं वैराग्यं निरूप्यन्ततो ज्ञानवैराग्यरहितान्दुर्वाणि कान्यिगर्ह्यंते नरस्तत्वज्ञाना वनीति प्रतिपाद्य अंते ज्ञानिनामातुरकृत्यं निरूपयंति अनेनैव क्रमेणाह शरीरिणां जीवानां अन्यत्र पश्वादिशरीरेषु ज्ञान

सुखदुःखप्रदैः पुण्यपापरूपैर्नियंत्रितः तत्तज्जातियुतं देहमायुर्भोगं च कर्मजम् ९ प्रतिजन्म प्रपद्यंते तेषामपि पुरः पुनः सूक्ष्मलिंगशरीरमामोक्षादक्षरं खग १० स्थावराः कृमयश्चाब्जाः पक्षिणः पशवो नराः धार्मिकास्त्रिद शास्तद्वन्मोक्षिणश्च यथाक्रमम् ११ चतुर्विधशरीराणि धृत्वा मुक्त्वा सहस्रशः सुकृतान्मानवो भूत्वा ज्ञानी चेन्मो क्षमाप्नुयात् १२ चतुराशीतिलक्षेषु शरीरेषु शरीरिणाम् न मानुषं विनान्यत्र तत्वज्ञानं तु लभ्यते १३ अत्र जन्म सहस्राणां सहस्रैरपि कोटिभिः कदाचिल्लभते जंतुर्मानुष्यं पुण्यसंचयात् १४ सोपानभूतं मोक्षस्य मानुष्यं प्राप्य दुर्लभम् यस्तारयति नात्मानं तस्मात्पापतरोत्र कः १५

लाभो न भवेदित्यर्थः १३ ज्ञानहेतोर्मानुषशरीरस्य दुर्लभतामाह अत्रेति १४ दुर्लभं प्राप्यापि यो मोक्षोपायं न करोति स तु महापातक्येवेत्याह सोपानभूतं मोक्षस्य साधनरूपम् १५

उत्तरं सर्वोत्तमं ब्राह्मणादिजन्म सौष्ठवं इंद्रियाणाम् अप्रतिहतशक्तित्वं लब्ध्वापि य आत्महितं मोक्षोपायं न जानाति स तावदात्मघातकः स्वस्यैव नाशकं तत्त्वर्थः १६ विना देहेन नरशरीरसंयोगं विना कस्यापि देवादिजीवस्यापि पुरुषार्थो मोक्षो नास्ति इति व्यवहारमार्गेऽपि धनं विना सबलशरीरं विना च तीर्थाटनादिपुरुषार्थो नास्ति तस्माद्धेतोर्द्वयं रक्षेत अस त्कर्मसु न नियोजयेदित्यर्थः किंतु पुण्यकर्माणि साधयेदिति १७ आत्मा नरदे-

नरः प्राप्योत्तरं जन्म लब्ध्वा चेंद्रियसौष्ठवम् न वेत्त्यात्महितं यस्तु स भवेद्ब्रह्मघातकः १६ विना देहेन कस्यापि पुरुषार्थो
न विद्यते तस्माद्देहं धनं रक्षेत्पुण्यकर्माणि साधयेत् १७ रक्षयेत्सर्वदात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् रक्षणे यत्नमा-
तिष्ठेज्जीवन्भद्राणि पश्यति १८ पुनर्ग्रामः पुनः क्षेत्रं पुनर्वित्तं पुनर्गृहम् पुनः शुभाशुभं कर्म न शरीरं पुनः पुनः १९
शरीररक्षणोपायाः क्रियंते सर्वदा बुधैः नेच्छंति च पुनस्त्यागमपि कुष्ठादिरोगिणः २०

हः सर्वस्य मोक्षादेः पात्रं भवति अतस्तस्य रक्षणे यत्नं योगाभ्यासमाचरेत् भद्राणि सत्संगात्मध्यानादिबहुकल्याणानि १८ गता अपि ग्रामादयस्तु पुनरप्यायांति नरशरीरं तु पुनः पुनर्नायाति अतोऽस्मादिति पूर्वेणैव संबंधः १९ उपायाः मूर्तीर्वचनायसपाथ्यादयः रोगिणोऽपि त्यागं तु नेच्छंति आत्महेतोर्नरशरीरस्य पुनः प्राप्तेर्दुर्लभत्वादिति भावः २०

नन्वनित्यस्यरक्षणंकिमर्थमितिचेत्तत्राह तदिति २१ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरितिविंद्यान्मुहुर्मुहुरितिवचनात् स्वयमेवात्मानंतारयेदित्याह आत्मैवेति अहितेभ्यःअसत्कर्मदुःसंगादिभ्यः २२ इहैवनरशरीरे एवचिकित्सांदूरीकरणोपायंनिरोषधंपश्चादिदेहम् २३ अतोस्मिन्नेवसबलनरशरीरेतत्त्वाभ्यासंकुर्यादित्याह व्याधीवेतित्रिभिः यावज्जरादयोनायांति यावदयंदेहश्चतिष्ठति स्वस्थोभवतितावत्तत्त्वंसमभ्यसेत् त्रयाणांसंबंधः २४ यदितारुण्यविषयान्भुक्त्वावार्द्धकेनतत्वाभ्यासंकरिष्यामीतिविचारस्तव्यर्थएवेत्याह संदीप्तेइति यथासंदीप्तभवन

तद्देहेपितंस्यात्कामार्थधर्मोज्ञानार्थमेवच ज्ञानंतुध्यानयोगार्थमचिरात्सविमुच्यते २१ आत्मैवयदिनात्मानमहितेभ्योनिवारयेत् कोन्योहितकरस्तस्मादात्मानंतारयिष्यति २२ इहैवनरकव्याधेश्चिकित्सांनकरोतियः गत्वानिरोषधंदेशंव्याधिस्थःकिंकरिष्यति २३ व्याधीवास्तेजराव्याघ्रीआयुर्यातिभिन्नघटांबुवत् निघ्नंतिरिपुवद्रोगास्तस्माच्छ्रेयःसमभ्यसेत् २४ यावन्नाश्रयतेदुःखंयावन्नायांतिचापदः यावन्नेंद्रियवैकल्यंतावच्छ्रेयःसमभ्यसेत् २५ स्यशमनंनवख

नितकूपोदकेननसंभवति यथाजरादिषुतत्वाभ्यासंहरिस्मरणंचनस्यादतःस्वस्थावस्थायामेवश्रेयःसमभ्यसेदित्यर्थः तदुक्तंभर्तृहरिणा यावत्स्वस्थमिदंशरीरमरुजंयावज्जरादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षयोनायुषः आत्मश्रेयसितावदेवविदुषाकार्यःप्रयत्नोमहान्

संदीप्तेभवनेतुकूपरवननंप्रत्युद्यमः कीदृशइति उक्तंचगोतमेनापि कृष्णत्वदीयपदपंकजपंजरांतेद्यैवमेविशतुमानसराजहंसः प्राणप्रयाणसमयेकफवातपित्तैः कंठावरोधनविधौस्मरणंकुतस्तेइति २५ २६ वैराग्योत्पादकवचनान्याह कालइत्यादीनि हितंमोक्षोपायंचेत्यर्पातिनहंतइतिखेदे प्रत्युत अहितमेवाचरतीति २७ तदुक्तंभर्तृहरिणा व्याघ्रीवेतिपंचश्लोकाशयः

यावत्तिष्ठतिदेहोयंतावत्तत्त्वंसमभ्यसेत् संदीप्तकोणभवनेकूपंखनतिदुर्मतिः २६ कालोनज्ञायतेनानाकार्यैःसंसारसंभवैः सुखंदुःखंजनोहंतनवेत्तिहितमात्मनः २७ जातानार्तान्मृतानापत्प्रस्तान्दृष्ट्वाचदुःखितान् लोकोमोहसुरांपीत्वानबिभेतिकदाचन २८ संपदःस्वप्नसंकाशायौवनंकुसुमोपमम् तडिच्चपलमायुष्यंकस्यस्याज्ज्ञानतोधृतिः २९

व्याघ्रीवतिष्ठतिजरापरितर्जयंतीरोगाश्चशत्रवइवप्रहरंतिदेहम् आयुश्चसंस्रवतिभिन्नघटादिवांभोलोकस्तथाप्यहितमाचरतीतिचित्रम् आदित्यस्यगतागतैरहरहःसंक्षीयतेजीवनंव्यापारैर्बहुभारकार्यगुरुभिःकालोनविज्ञायते दृष्ट्वाजन्मजराविपत्तिमरणंत्रासश्चनोत्पद्यतेपीत्वामोहमयींप्रमादमदिरामुन्मत्तभूतंजगत् २८ संपदादयःस्वप्नादिवज्ज्ञानतः कस्यविवेकिनः धृतिःस्यान्नकस्यापीत्यर्थः २९ ७ ७

शतमितितदुक्तंभागवते बालान्मतिप्रल्हादेन पुंसोवर्षशतंह्यायुस्तदर्धंचाजितात्मनः ऽनिष्फलंयदसौरात्र्यांशेतेंधंप्रापितस्तमः
मुग्धस्यबाल्येकौमारेक्रीडतोयातिविंशतिः जरयाग्रस्तदेहस्ययात्यकल्पस्यविंशतिः दूरापूरेणकामेनमोहेनचबलीयसा शेषं
गृहेषुसक्तस्यप्रमत्तस्यापयातिहीति ३० प्रारब्धव्येप्रारब्धुंयोग्येमोक्षोपायेजागर्तव्यपरब्रह्मचिंतनेभयस्थानेसंसारेविश्वस्तव्यः

शतंजीवितमत्यल्पंनिद्रालस्यैस्तदर्धकम् बाल्यरोगजरादुःखैरल्पंतदपिनिष्फलम् ३० प्रारब्धव्येनिरु
द्योगोजागर्त्तव्येप्रसुप्तकः विश्वस्तव्योभयस्थानेहानरःकोनहन्यते ३१ तोयफेनसमेदेहेजीवेनाक्रम्य
संस्थिते अनित्यप्रियसंवासेकथंतिष्ठतिनिर्भयः ३२ अहितेहितसंज्ञःस्यादध्रुवेध्रुवसंज्ञकः अन
र्थेचार्थविज्ञानःस्वमर्थंयोनवेत्तिसः ३३ विश्वासार्होनरःकःनहन्यतेयमेन अपितुसर्वएवेत्यर्थः हाइतिकरुणाय
ऽनुतापः ३१ आक्रम्यजीवंवशीकृत्यस्थितेदेहेजीवेनसहैवजलबुद्बुदरामेसतिनिर्भयःकथंतिष्ठति ३२ अहितेपरिणामेवि
षोपमेविषयेहितंममेष्टलाभमिदमितिसंज्ञायस्येति अध्रुवेदेहादौअनर्थेदंभानृतादिपंचदशानर्थमूलेधने अर्थःममप्रयोजनं
सिद्धंइतिविज्ञानंयस्यईदृशोयोनरःस्यात् सुखंअर्थंमुक्तिप्रदम् आत्मज्ञानस्वरूपंस्वप्रयोजनंनैवबेत्ति ३३ ५ ५

अह्नेदेवमायाबलमित्याह पश्यन्नपि आत्मज्ञानामोक्षोभवतीति जानन्नपि प्रस्खलति मोक्षमार्गाद्भ्रष्टोभवति तदाचरणाभावेनेत्यर्थः ३४ इदंजगन्मरणादिग्राहैः कास्णाभूतैः कालसागरेनिमज्जत्निमग्नोभवतितदपिनबुध्यत्यहो ३५ विशीर्णोगलितोयथानज्ञायते तथा

पश्यन्नपिप्रस्खलतिशृण्वन्नपिनबुध्यति पठन्नपिनजानातिदेवमायाविमोहितः ३४ तन्निमज्जज्जगदि
दंगंभीरेकालसागरे मृत्युरोगजराग्राहैर्नकश्चिदपिबुध्यते ३५ प्रतिक्षणमयंकालःक्षीयमाणोनलक्ष्यते
आमकुंभइवांभस्थोविशीर्णोनविभाव्यते ३६ युज्यतेवेष्टनंवायोराकाशस्यचखंडनम् ग्रथनंचतरंगाणामा
स्थानायुषियुज्यते ३७ पृथिवीदह्यतेयेनमेरुश्चापिविशीर्यते शुष्यतेसागरजलंशरीरस्यचकाकथा ३८
अपत्यंमेकलत्रंमेधनंमेबांधवाश्चमे जल्पंतमितिमर्त्याजंहंतिकालवृकोबलात् ३९ कालोपिसूक्ष्मगतित्वात् ३६ आयु
रपिकालवत्क्षीयमाणंनलक्ष्यतेत्याह वेष्टनंरोधनंयुज्यते कुड्यादिभिः कर्तुंशक्यते एवमघटघटनातुभवेदपिपरंतु आयुषि आयुर्ग
मने आस्थास्थिरतानयुज्यतेइत्यर्थः ३७ येनकालेन अपरिमितापृथिव्यादयापिनश्यंति तदासर्वावितास्तिकस्यकावार्त्तेत्याह पृथिवी
ति ३८ स्वभक्ष्यहननेकालस्यदयालेशमपिनास्तीत्याह अपत्यमिति ममेदमित्यजवचनानुकरणंमर्त्योनर मएवाजस्तम् ३९

कालः कृताकृतमपिनप्रतीक्षतेइत्याह इदमिति ४० अतोमोक्षकर्मणिविलंबोनकार्यइत्याह श्वरिति ४१ सामंत इवागतंमृत्युशत्रुमध्यधि
ष्ठोसि स्थितोसि अतस्त्रातारंपरमेश्वरस्य ४० पपिपृक्कमामंपिंडवन्मृत्युनीनंवमभातीत्याह तृष्णेति ४३ मृत्योःसर्वत्रतुल्यतामाह बाला

इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् एवमीहासमा॰ कृतांतःकुरुतेवशम् ४० श्वःकार्यमद्यकुर्वीतपूर्वा
ण्हेचापराण्हिकम् नहिमृत्युःप्रतीक्षतकृतंवाप्यथवाकृतम् ४१ जरादर्शितपंथानंप्रचंडव्याधिसैनिकम् मृत्यु
शत्रुमधिष्ठोसित्रातारंकिंनुपश्यसि ४२ तृष्णासूचीविनिर्भिन्नंसिक्तंविषयसर्पिषा रागद्वेषानलेपक्वंमृत्युरश्ना
तिमानवम् ४३ बालांश्चयौवनस्थांश्चवृद्धानार्भगतानपि सर्वानाविशतेमृत्युरेवंभूतमिदंजगत् ४४ स्वदेह
मपिजीवोयमुत्क्रम्यायातियमालयम् स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसंबंधःकेनहेतुना ४५

निति आविशते अवश्यमायाति

तदुक्तंश्रीभागवते मृत्युर्जन्मवतांवीर देहेनसहजायते अद्यवाब्दशतांतेवामृत्युर्वैप्राणिनांध्रुवइति ४४ सहचरः स्वदेहोपिजीवे
नसहनोपयाति तर्हिपृथक्स्थितानांस्त्रीपुत्रादीनांकिंप्रयोजनमित्याह स्वदेहमिति ४५ ५ ५ ५

स्त्रीपुत्रादिसमुदायरूपसंसारस्यैवदुःखापत्सर्वपापानांमूलत्वात्सुखेप्सुस्तदाशक्तिमनसापिपरित्यजेत् संसक्तस्तुकदापिनमुच्यतइत्याह
दुःखमूलमितित्रिभिः त्यागोत्रमनसैवयन्मनसैवकृतंतदेवकृतंभवतिनशरीरेणेतिश्रुतेः तथापिचूडामणावपिशिखिध्वजस्यमनस्त्याग
एवांगीकृतइति ४६ प्रभवंउत्पत्तिस्थानं आश्रयंवृद्धिस्थानम् ४७ लोहादिपाशैस्तुशरीरेणबद्धःसतुदृश्यमानत्वात् परेणापिमुच्यतेपुत्रादि

दुःखमूलंहिसंसारःसयस्यास्तिसदुःखितः तस्यत्यागःकृतोयेनससुखीनापरःक्वचित् ४६ प्रभवंसर्वदुःखाना
मालयंसकलापदाम् आश्रयंसर्वपापानांसंसारंवर्जयेत्क्षणात् ४७ लोहदारुमयैःपाशैःपुमान्बद्धोविमुच्य
ते पुत्रदारमयैःपाशैर्मुच्यतेनकदाचन ४८ यावंतःकुरुतेजंतुःसंबंधान्मनसःप्रियान् तावंतोस्यनिखन्यं
तेहृदयेशोकशंकवः ४९

पाशैर्मनसाबद्धः केनापिनमुच्यते अदृश्यत्वात् ४८ अतःपुत्रादिषुस्नेहसंबधात् तत्
गतदुःखशोकादिभिः व्यथितोभवति अतस्तंनकुर्यादित्याह यावंतइति शोकरूपाः शंकवः कीलकानिखन्यतेनिपात्यंते तेषा
मपगमेतन्नाशादिशोकानपगमादित्यर्थः ४९ छ छ छ छ छ छ छ

वंचितान्यशेषधनानि यैः विषयानाहर्तुंशीलंयेषांतेपक्षोविषयेभ्योधनमाहरंति तेविषयाहरास्तैस्तस्करैर्लोकोनित्यंविनाशितः हाहंतइतिखेदे ५० किंचपरिणामेविषोपमविषयसुखासक्तःपुमान्मत्स्योबडिशदुःखमिवयमयातनांप्राप्नोतीत्याह मांसलुब्धइति ५१ हिताहितंप्रवृत्तिनिवृत्तीहितम् अमानित्वमदंभित्वमहिंसाक्षांतिरार्जवम् आचार्योपासनंशौचंस्थैर्यमात्मविनिग्रहः इत्यादिपंच

वंचिताशेषवित्तैस्तैर्नित्यंलोकोविनाशितः हाहंतविषयाहारैर्देहस्थेंद्रियतस्करैः ५० मांसलुब्धोयथामत्स्यो
लोहशंकुंनपश्यति सुखलुब्धस्तथादेहीयमबाधांनपश्यति ५१ हिताहितंनजानंतोनित्यमुन्मार्गगामिनः
विनः कुक्षिपूरणनिष्ठायेतेनरानारकाःखग ५२

श्लोकैर्गीतायामुक्तम् तत्वज्ञानसाधनंतस्मिन्प्रवृत्तिंच अहितम् प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः नशौचंनापिचाचा-
रोनसत्यंतेषुविद्यते इत्यादिद्वादशश्लोकैर्भगवतोक्तमासुरभावं तस्मिन्निवृत्तिंचनजानंतः अतएवनित्यंजन्मनिजन्मनि
उन्मार्गमासुरमाराति प्रतिगच्छंति येनेउदरंभरानरानरकेनिपतंतीत्यर्थः उक्तंच आसुरंभावमापन्नामूढाजन्मनिजन्मनि
मामप्राप्यैवकौंतेयततोयांत्यधमांगतिम् ५२

अतश्चाहिताहितज्ञानहीनः सकलप्राणिसाधारणधर्ममूढः पशुरेवेत्याह निद्रादीति ५३ किंचदेहधर्मैरभिभूतानांमूढानांहिताहितज्ञा नानुसंधानावसरोपिनास्तीत्याह प्रभातइति ५४ अतोदेहाद्यासक्तानांज्ञानसाधनमोक्षरहितानांवर्षायुर्माणामिवतेषांवृथैवजन्मम रणंइत्याह स्वइति ५५ अतःसंगोदेहाद्यासक्तिरूपः यदिसर्वःपरमहंसवत्त्यक्तुंनशक्यते तदामहतांकर्तव्यः तेहिपूर्वंकृतसंग

निद्रादिमैथुनाहाराःसर्वेषांप्राणिनांसमाः ज्ञानवान्मानवःप्रोक्तोज्ञानहीनःपशुःस्मृतः ५३ प्रभातेमलमूत्रा भ्यांक्षुत्तृड्भ्यांमध्यगेरवौ रात्रौमदननिद्राभ्यांबाध्यंतेमूढमानवाः ५४ स्वदेहधनदारादिनिरताःसर्वजंतः वः जायंतेचम्रियंतेचहाहंताज्ञानमोहिताः ५५ तस्मात्संगःसदात्याज्यःसर्वस्त्यक्तुंनशक्यते महद्भिःसहक र्तव्यःसंतःसंगस्यभेषजम् ५६ सत्संगश्चविवेकश्चनिर्मलंनयनद्वयम् यस्यनास्तिनरःसोंधः कथंनस्याद मार्गगः ५७ रोगभेषजंनिवर्तकाभवंतीत्यर्थः ५६ किंचसत्संगादेवसन्मार्गदर्शनंभवति नान्यथेत्याह सत्संगइति स तांतत्त्वज्ञानिनांसंगस्तत्सत्संप्रदायदर्शकत्वादेकंनयनंविवेकश्च आत्मस्वरूपस्यानित्यत्वंदेहादेरनित्यत्वदर्शकत्वाद्द्वितीयनयनं वयस्यनास्तिसोंधः अमार्गगः वेददूषितभ्रष्टमार्गगतः कथंनस्यादपितुस्यादेवेत्यर्थः ५७ ॐ ॐ ॐ

एवंवैराग्योत्पादकवचनान्युक्त्वा नद्दाहेनान् दांभिकान्निंदति स्वस्ववर्णाश्रमादिधर्माणां दांभिकत्वेनाचरणान्मुक्तिर्नास्ति किंतुतत्त्वज्ञानादेवेत्याह स्वस्वेति त्रयोदशभिः परंपरमार्थनिष्ठंमोक्षधर्मं अतोदांभिकामिथ्याचारास्तेनश्यंति मोक्षस्यालाभाद्वृथाजन्म-

स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताःसर्वमानवाः नजानंतिपरंधर्मंवृथानश्यंतिदांभिकाः ५८ क्रियायासपराःकेचिद्व्रतचर्यादिसंयुताः अज्ञानसंवृतात्मानःसंचरंतिप्रचारकाः ५९ नाममात्रेणसंतुष्टाःकर्मकांडरतान-राः मंत्रोच्चारणहोमाद्यैर्भ्रामिताःक्रतुविस्तरैः ६० एकभुक्तोपवासाद्यैर्नियमैःकायशोषणैः मूढाःपरोक्षमिच्छंतिममामायाविमोहिताः ६१

मरणाभवंतीत्यर्थः ५८ क्रियासुकर्मसुआयासपराःशीतादिसहनप्रयासपरायणाः व्रतचर्यासुकृच्छ्रतप्तकृच्छ्राभ्यांसंयुताअज्ञानेति अविवेकावृतचित्ताश्च तेप्रतारतावंचकाएवविचरंति नतुपरंधर्मंजानंतीतिपूर्वेणैवसंबंधः ५९ नाममात्रेणस्वर्गादिसुखेनहोमाद्येर्भ्रामिताः मूढाःपरोक्षंस्वर्गसुखम् यद्वा बुद्धिग्राह्यमतींद्रियम् मोक्षसुखंज्ञानेविनाइच्छंतीत्यर्थः ६० अत्रहेतुर्ममामायेति ६१

एतदेवस्पष्टयति देहदंडनेनकायशोषणेनैवमुक्तिर्नास्ति अंतर्गताविवेकस्यविद्यमानत्वात् यथावल्मीकस्यसर्पालयस्यताडना देवतन्मध्यगतभुजंगोनम्रियते तथादेहदंडनेनाविवेकीननश्यतीत्यर्थः ६२ अतोविवेकिनस्तेस्वयंनष्टाः परानपिनाशयंतीत्या ह जटेति कीदृशाः दांभिकानां वेषंस्तब्धत्वंधारयंति इतिज्ञानघनानपिजनान्नमंतीत्यर्थः ६३ अतस्तेषांसंगोनकर्तव्यइत्याह

देहदंडनमात्रेण कामुक्तिरविवेकिनाम् वल्मीकताडनादेवमृतः कुत्रमहोरगः ६२ जटाभारजिनैर्युक्ता दांभिकावेषधारिणः भ्रमंतिज्ञानियल्लोकंभ्रामयंतिजनानपि ६३ संसारजसुखासक्तंब्रह्मज्ञोस्मीतिवादिनम् कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तंत्यजेदंत्यजंयथा ६४ गृहारण्यसमालोकेगतव्रीडादिगंबराः चरंतिगर्दभाद्यास्तुविरक्तास्तेभवंतिकिम् ६५

संसारजेति ब्रह्मज्ञोस्मीत्यत्रब्रह्मनिष्ठावयं अतोस्माकंविषयसुखासक्तेर्दोषोनास्ति शुभाशुभकर्मणांलेपाभावात् इतिवादिनाम् सर्वकर्मब्रह्मज्ञानपराङ्मुखंवंचनबोधकंतुमंत्यजवत्यजेत् श्वपाकवन्नस्पृशेदपीत्यर्थः ६४ किंच येनिर्लज्जाः स्त्रीणांसमूहेपिनग्नाविचरंति तेगर्दभादिसमाएवनतुविरक्ताइत्याह गृहारण्यसमाइति ६५

गदाभस्मवासिनोपिश्वगर्दभादयोयथामुक्तानभवंति तथासर्वांगमृद्भस्मधारणादपिमुक्तिर्नास्तीत्याह ६६ किंच अविवेककृतदु
रांग्रहेणगृहान्नपरित्यागादेवतापसानभवंति किंतु तामसाएवेत्याह तृणेति तामसतापसागीताभ्यामुक्ताः मूढग्राहेणात्मनोयत्पी
डयाक्रियतेतपः परस्योत्सादनार्थंवातत्तामसमुदाहृतमिति ६७ किंच मलिनभावनयागंगादितीरेस्थिता अपियोगिनोनभवं

मृद्भस्मोद्धूलनादेवमुक्ताःस्युर्यदिमानवाः मृद्भस्मवासीनित्यंश्वासकिंमुक्तोभविष्यति ६६
तृणपर्णोदकाहाराःसततंवनवासिनः जंबुकाखुमृगाद्याश्चतापसास्तेभवंतिकिम् ६७
आजन्ममरणांतंचगंगादितटिनीस्थिताः मंडूकमत्स्यप्रमुखायोगिनस्तेभवंतिकिम् ६८

तीत्याह आजन्मेति उक्तंच प्रातःप्रातःप्रपश्यंति नर्मदांमत्स्यबंधकाः नतेशिवपुरंयांतिभावोहिभवकारणमितिभावः शुद्धम
लिनभावनाहिशिवपुरस्यभवस्यजन्ममरणात्मकसंसारस्यकारणंभवतीत्ययमस्यार्थः ६८

येचातिक्रूराविवेकिनः अशास्त्रविहितोपवासादिभिर्जलान्नपरिहाराद्वृथैवात्मानंपीडयंति तेव्रतिनोनकिंत्वासुरनिश्चयाएवे
त्याह पारावताइति तदुक्तंगीतासु कर्षयंतःशरीरस्थंभूतग्राममचेतसः मांचैवांतःशरीरस्थंतान्विध्यासुरनिश्चयानिति ६९
तस्मादितिहेतोः इत्यादिकंवर्णाश्रमादिधर्माचरणादिकंयत्कर्मतल्लोकानांमूढजनानांरंजनकारकंमोहकारणमेव नतुतत्व
ज्ञानंविनामोक्षकारणमिति तदुक्तंज्ञानप्रशंसायाम् मीनःस्नानुपरःफणीपवनभुग्मेषश्चपर्णाशनोनीराशीखलुचातकःकिम

पारावताःशिलाहाराःकदाचिदपिचातकाः नपिबंतिमहीतोयंव्रतिनस्तेभवंतिकिम् ६९ तस्मादित्यादिकंकर्मलोक
रंजनकारकम् मोक्षस्यकारणंसाक्षात्तत्वज्ञानंखगेश्वर ७० षड्दर्शनमहाकूपेपतिताःपशवःखग परमार्थं
नजानंतिपशुपाशनियंत्रिताः ७१ परंशेतेगुहायांमूषकः भस्मोद्धूलनतत्परःखलुखरोध्यानानुरक्तोबकःसर्वेषामिहकारणंशृणुस

खेज्ञानंपरंकिंनपद्इति ७०एवंयथासदंभावर्णाश्रमधर्मादिक्रियामुक्तेर्हेतुर्भवतीनास्ति तथादंभरहितापिशास्त्रजनताज्ञानंविनामोक्षप्रदान
भवतीत्याह षडितिचतुर्दशभिःखग हेगरुड षड्दर्शनमहाकूपे षट्शास्त्ररूपांधकूपेपतितायेअनात्मज्ञाडिपदपशवस्तेपरमार्थंब्रह्मस्व
रूपंनजानंति प्रतिपादयंतोऽपिस्वयंनानुभवंति अतःपशुवत्पाशेन अतिकठिनार्थविचारणरूपेणनियंत्रिताःबद्धाएवहितिष्ठंतीतिसंबंधः
७१

घोरेअनंतत्वाद्दुर्यं करेइतस्ततः ग्रंथाद्ग्रंथांतराध्ययनेउत्घमानाव्याकुलाः शोकादिषड्डर्मिणांनिग्रहे निरोधेग्रस्ताव्यग्राः ईदृशाः
कुतार्किकाः कुतर्कबलाददृतज्ञानपराएवतिष्ठंति नतुतज्ज्ञानंतीत्यर्थः ७२ अतोवेदादिज्ञातापियःपरमार्थंतत्वज्ञानंनवेत्ति
तदाविडंबकस्युपहासिकस्येवतस्य अतत्वज्ञस्यापितत्सर्वज्ञातृत्वंवक्तृत्वंचकाकवद्भाषितंव्यर्थमित्यर्थः ७३ किंचपर-

वेदशास्त्रार्णवेघोरेउत्यमानाइतस्ततः षडूर्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठंतिहिकुतार्किकाः ७२
वेदागमपुराणज्ञःपरमार्थंनवेत्तियः विडंबकस्यतस्येवतत्सर्वंकाकभाषितम् ७३
इदंज्ञानमिदंज्ञेयमितिचिंतासमाकुलाः पठंत्यहर्निशंशास्त्रंपरतत्वपराङ्मुखाः ७४

तत्वविमुखानांशास्त्रपठनंज्ञानमपिव्यर्थमेवेत्याह इदमिति ज्ञानंनामज्ञेयप्राप्तिसाधनरूपम् अमानित्वमदंभित्वमित्यादिगीतोक्तं
ज्ञेयंवैतज्ज्ञानगम्यम् अनादिमत्परंब्रह्मेत्यादितत्रैवोक्तं ब्रह्मस्वरूपंतइदंज्ञानंज्ञेयंचास्तिनास्तिवेति संशयचिंतयापठंतीति ७४

किंच वाक्यादिभिरत्यादस्याशोभिता अपिमूढास्त बंपराङ्मुखाडुःखिताएवतिष्ठंतीति अतएवव्याकुलेंद्रियास्ते भद्रावानल
भतेज्ञानं तत्परः संयतेंद्रियः ज्ञानंलब्ध्वा परांशांति मचिरेणाधिगच्छतिइतिगीतोक्तसंयतेंद्रियादिगुणैर्लभ्यज्ञान लाभाभावा
त् कदाचिदपि परमस्फुरिवनोनभवंतीतिभावः ७५ किंच शास्त्रज्ञानात् कुतर्कबलेनविपरीतार्थप्रतिपादनात् तत्त्वज्ञानं
नभवंतीत्याह अन्यथेति तत्त्वंतुतत्त्वमसीति गुरूपदेशगम्यंजनाश्चशास्त्रपठनेनैवतज्ज्ञातुंक्लिश्यंति किंचशास्त्रस्यतत्व

वाक्यछंदोनिबंधेनकाव्यालंकारशोभिताः चिंतयादुःखितामूढास्तिष्ठंतिव्याकुलेंद्रियाः ७५ अन्यथापरम
तत्त्वंजनाःक्लिश्यंतिचान्यथा अन्यथाशास्त्रसद्भावोव्याख्यांकुर्वंतिचान्यथा ७६ कथयंत्युन्मनीभावंस्वयंना
नुभवंतिच

मस्यादिमहावाक्यरूपवेदांतस्यसद्भावः भोगत्यागलक्षणया अभेदप्रतिपादकश्रेष्ठाशयः व्याख्यांच
तस्यतत्वमसीतिकाङ्क्षावेत्यन्यथैवकुर्वंति ७६ केचिद्धूर्तास्तुउपदेशादि आदिशब्देनप्रणिपातादयस्तेवर्जिताश्चस्वानु
भवंतिनैव उन्मनीभावंउपशममुद्रयाब्रह्मपरत्वंकथयंति तर्हिगुरूपदेशंकिमर्थंनगृण्हंतीत्यतआह अहंकाररताइति

पंडितावयंकिंनुवः पृच्छामः सेवयाभइत्यभिमानपराः अतस्तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिन- स्तत्वदर्शिनः इतिभगवदुक्तात्मज्ञानसाधनरहिताश्चतेनानुभवेतीत्यर्थः ७७ किंचगुरूपदेशंविनापठनपाठनात्तत्वज्ञानंन

पठंतिवेदशास्त्राणिबोधयंतिपरस्परम् नजानंतिपरंतत्वंदर्वीपाकरसंयथा ७८ शिरोवहति पुष्पाणिगंधंजानातिनासिका पठंतिवेदशास्त्राणिदुर्लभोभावबोधकः ७९ तत्वमात्मस्थमज्ञात्वा मूढःशास्त्रेषुमुह्यति गोपःकुक्षिगतेच्छागेकूपेपश्यतिदुर्मतिः ८० संसारमोहनाशायशब्दबो- धोनहिक्षमः ननिवर्त्ततेतिमिरंकदाचिद्दीपवार्त्तया ८१

भवतीत्याह पठंतीति ७८ किंच भारवाहकवच्छास्त्राशयबोद्धानास्ति अतस्तत्वंनजानातीत्याह शिरइति ७९ किंचा त्मस्थतत्वज्ञानंविनाशास्त्रेषुज्ञानंमोहमात्रएवेत्याह तत्वमिति ८० किंचस्वानुभवंविनाशब्दबोधेनैवात्मतत्वनिरूपणाद ज्ञानंननिवर्त्तेत किंतुतज्ज्ञानप्रकाशेनेत्याह संसारइति ८१ ७ ७ ७ ७ ७

अतोवैशारदीबुद्धिमतामेवशास्त्रात्तत्त्वज्ञानंभवति तयाहीनस्यनेत्याह प्रज्ञेति ८२ ८३ अणुभ्यश्चमहद्भ्यश्चशास्त्रेभ्यःकुशलोनरःस
र्वतःसारमादत्तेपुष्पेभ्यइवषट्पदइति दत्तमतमवलंब्याह इदमितिद्वाभ्याम् सारंतत्त्वज्ञानम् ८४ किंचशास्त्राण्यभ्यस्यपूर्वंदुरवगमस्मा
त्मतत्त्वग्रहणाय अधीत्यपश्चात् ज्ञानोत्तरंसंत्यजेत् भरतस्तुनाधीयेतनदुक्तंपंचमे छंदांस्यध्यापयिष्यन्सहव्याहृतिभिःसप्रणवशि

प्रज्ञाहीनस्यपठनंयथांधस्यचदर्पणम् अतःप्रज्ञावतांशास्त्रंतत्त्वज्ञानस्यलक्षणम् ८२ इदंज्ञानमिदंज्ञेयं
सर्वंतच्छ्रोतुमिच्छति दिव्यवर्षसहस्रायुःशास्त्रांतंनैवगच्छति ८३ अनेकानिचशास्त्राणिस्वल्पायुर्विघ्नको
टयः तस्मात्सारंविजानीयात्क्षीरंहंसइवांभसि ८४ अभ्यस्यवेदशास्त्राणितत्त्वंज्ञात्वाथबुद्धिमान् पला
लमिवधान्यार्थीसर्वशास्त्राणिसंत्यजेत् ८५

रस्त्रिपदीं ग्रैष्मवासंतिकान्मासानधीयानमप्यसमवेतरूपंग्राह
यामासइति विष्णुपुराणेच नपपाठगुरुप्रोक्तंकृतोपनयनंश्रुतम् नददर्शचकर्माणिशास्त्राणिजगृहेनचइति नाधीयीतबहू
नशब्दान्वाचोविग्लापनंहितदितिभगवद्वचनंचेति ८५

शास्त्रेण अहरहः संध्यामुपासीत इति विधिप्रतिपादकप्रवृत्तिरूपेण प्रयोजनम् इत्तवदावश्यकत्वंनास्ति अत्रौपनिषदीयमाख्या-
यिकाजनकः कदाचित्संध्यासमयेस्वेच्छयापर्यटंतंदत्तमिदमपृच्छत भोभगवन् भवान्ब्राह्मणोऽसि अतःसंध्यावंदनंकिमर्थंनकरोषीति
तदासहंवाचस्तदाकाशेचिदादित्योवर्त्ततेचनिरंतरम् नास्तमेति नचोदेतिकथंसंध्यामुपास्महे मृतापितामहीमायाजातोविज्ञानबाल

यथामृतेनतृप्तस्यनाहारेणप्रयोजनम् तत्वज्ञस्यतथातार्क्ष्येनशास्त्रेणप्रयोजनम् ८६ नवेदाध्ययना
न्मुक्तिर्नशास्त्रपठनादपि ज्ञानादेवहिकैवल्यंनान्यथाविनतात्मज ८७ नाश्रमःकारणंमुक्तेर्दर्शनानिन
कारणम् तथैवसर्वकर्माणिज्ञानमेवहिकारणम् ८८

कः सूतकेपातकेप्रासेकथंसंध्यामुपास्महे इति ८६ अप्रयोजनमे
वाह अध्ययनादीनांज्ञानंविज्ञानमोक्षंअनुपयोगाव श्रुतेज्ञानान्मुक्तिः तमेववविदित्वातिमृत्युमेतिनान्यः पथाविद्यतेयनायेत्यादिश्रु
तेः प्रमाणंदर्शयति नेतिद्वाभ्याम् उक्तंचश्रीमदाचार्यचरणैरप्यात्मबोध बोधोन्यसाधनेभ्योहिसाक्षान्मोक्षैकसाधनम् पाकस्यवह्निवज्ज्ञानंवि
नामोक्षोनसिद्ध्यतीति ८७ किंच ज्ञानशून्यसंन्यासाश्रमादर्थोपिमुक्तेःकारणंनत्याह नाश्रमइति ८८ ७ ७ ७

एतज्ज्ञानं गुरूपदिष्टमेव मोक्षकारणं भवति नतु शास्त्राध्ययनजन्यं अतस्तद्विज्ञानार्थं सद्गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनि
ष्ठमिति श्रुतिप्रमाणात् गुरूपदेशेनैव गृण्हीयादित्याह मुक्तिदेतिद्वाभ्याम् एका अद्वैतात्मज्ञानोपदेशिका गुरुवागनुकरणक्रमकैव नत्वनुभ
वदायिकेत्यर्थः यथा संजीवननामकाष्ठं जीवनप्रदत्वादेकमपि श्रेष्ठम् ८९ शिवमद्वैतं तुरीयं मन्यन्त इति श्रुत्युक्तं ब्रह्म गुरुवक्त्रेण

मुक्तिदा गुरुवागेका विद्याः सर्वा विडम्बकाः काष्ठभारसहस्रेषु एकं संजीवनं परम् ८९ अद्वैतं हि शिवं
प्रोक्तं क्रियायाससविवर्जितम् गुरुवक्त्रेण लभ्येत नाधीतागमकोटिभिः ९० आगमोक्तं विवेकोत्थं द्विधा
ज्ञानं प्रचक्षते शब्दब्रह्मागममयं परब्रह्म विवेकजम् ९१

गुरूपदेशं नतु क्रियायाससविवर्जितम् अध्ययनादिश्र
मप्रयासरहितं यथास्यात्तथैव लभ्येत प्राप्नोति अन्यथा नं तत् शास्त्राध्ययनेनापि नानुभवतीत्यर्थः ९० अत्र परोक्षत्वापरोक्षत्वेन
ज्ञानस्य द्वैविध्यमाह आगमोक्तं शास्त्राध्ययनाज्ज्ञातमात्रं यथास्मदादीनां तत्परोक्षज्ञानं शब्दब्रह्मसंज्ञकं भवति किंच विवेकोत्थं
वस्तुविवेकात्स्वयमेवोत्पन्नं यथा सिद्धगीताश्रवणेनैव जातं जनकादीनां तदपरोक्षज्ञानं परब्रह्मसंज्ञकं भवतीत्यर्थः ९१ ७

केचित्तुशंकरानुयायिनः शैवाःस्वाभिमतंनाद्वैतमेवप्रतिपादयंति अपरेमध्वाद्यनुगावैष्णवाभिमानिनोद्वैतंचेतिकिंतुद्वैताद्वैतमतदुरा
ग्रहवर्जितं तत्वंस्वानुभवगम्यंशिवमद्वैतंसमंसर्वसमतानुस्यूतंतंनजानंति तदुक्तंकुसुमदशनेन त्रयीसांख्यंयोगःपशुपतिमतंवैष्णवमि
तिप्रभिन्नेप्रस्थानेपरमिदमदःपथ्यमितिच रुचीनांवैचित्र्यादृजुकुटिलनानापथजुषांनृणामेकोगम्यस्त्वमसिपयसामर्णवइवेति १२

अद्वैतंकेचिदिच्छंतिद्वैतमिच्छंतिचापरे समंतत्वंनजानंतिद्वैताद्वैतविवर्जितम् १२ द्वेपदेबंधमोक्षायनममेति
ममेतिच ममेतिबध्यतेजंतुर्नममेतिप्रमुच्यते १३ तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तिदा आयासायाप
रंकर्मविद्यान्याशिल्पनैपुणम् १४ यावत्कर्माणिदीयंतेयावत्संसारवासना यावदिंद्रियचापल्यंतावत्तत्त्वक
थाकुतः १५

अतोममत्वंबंधकत्वाद्वृथापांडित्यमेवेत्याह द्वेइति कलत्रादिममत्वेनवा १३ किंच कर्मतुनदेवयद्बंधायनभवति कि
द्यापिसैवयामुक्तिप्रदाभवतीति अपरंबंधकंकर्मतु आयासायतुषावघातवत् खेदायैव अन्याध्यात्मविद्यातिरिक्ताशिल्पनैपुणंहर्म्यादि
निर्माणचातुर्यवद्वर्तीति १४ तत्वज्ञानांतरायानाह यावदितित्रिभिः दीयंतेफलोन्मुखानिभवंति ज्ञानाग्निनानदग्धानीत्यर्थः १५

यावत्प्रयत्नवेगःस्जसोद्योगोस्तिंकल्पना अघटघटनात्तत्त्वकथातत्वज्ञानस्यवार्तापिकुतः तत्वज्ञानंकदाचिदपिनभवतीत्यर्थः १६
१७ तत्वंआत्मज्ञानंयावन्नविंदति तावद्देवतपादीनिकर्त्तव्यानि तत्वेज्ञातेतुतपादिसर्वंकर्मतस्मिन्नेवांतर्भवतीतिभावः तदु
क्तंभगवद्गीता सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते इतिश्रुतिश्चसर्वंतदभिसमेति यत्किंचित्प्रजाः साधुकुर्वंतीति ज्ञानार्ण

यावद्देहाभिमानश्चममतायावदेवहि यावत्प्रयत्नवेगोस्तियावत्संकल्पकल्पना १६ यावन्नोमनसा
स्थैर्यंनयावच्छास्त्रचिंतनम् यावन्नगुरुकारुण्यंतावत्तत्त्वकथाकुतः १७ तावत्तपोव्रततीर्थंजपहोमा
र्चनादिकम् वेदशास्त्रागमकथायावत्तत्वंनविंदति १८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसर्वावस्थासुसर्वदा त-
त्वनिष्ठोभवेत्ताक्ष्यंयदीच्छेन्मोक्षमात्मनः १९

र्णवेप्युक्तंच स्नातंतेनसमस्ततीर्थनिचयेसर्वापिदत्तावनिर्यज्ञानां
चकृतंसहस्रमयुतंदेवाश्चसंतर्पिताः संसाराच्चसमुद्धृताःस्वपितरःसर्वस्यपूज्योप्यसौयस्यब्रह्मविचारणेक्षणमपिप्राप्नोतिधै
र्यंमनइति १८ तस्मात्तत्वनिष्ठोभवेदितिसंबंधः १९

उपासनाधर्मोज्ञानंचप्रसूनेयस्यबीजास्पदत्वात् स्वर्गादिभोगफलंयस्येति यत्रअनायासेनैवसकलदुःखावाप्तिर्भवतीत्यर्थः अ
ध्यात्मादितापत्रयोपसंतमसः अध्यात्मिकंज्वरादि आधिदैविकंउष्णादि अधिभौतिकंदुर्जनादिछायांश्रयेत् मोक्षसुखंसदैववांछे

धर्मज्ञानप्रसूनस्यस्वर्गमोक्षफलस्यच तापत्रयादिसंतमश्छायांमोक्षतरोःश्रयेत् १०० तस्माज्ज्ञानेनात्म
तत्त्वंविज्ञेयंश्रीगुरोर्मुखात् सुखेनमुच्यतेजंतुर्घोरसंसारबंधनात् १ तत्त्वज्ञस्यांतिमंकृत्यंशृणुवक्ष्यामिते
धुना येनमोक्षमवाप्नोतिब्रह्मनिर्वाणसंज्ञकम् २ अंतकालेतुपुरुषआगतेगतसाध्वसः छिंद्यादसंग
शस्त्रेणस्पृहांदेहेनुयेचतम् ३

दित्यर्थः १०० आत्मज्ञानादेवमुक्तिर्भवतीत्युपसंहरति तस्मादिति १ एवंतत्वज्ञा
नान्मोक्षंप्रतिपाद्य अधुनातत्वज्ञस्यांतरकृत्यंनिरूपयति अंतकालइतिषड्भिः २ गतसाध्वसःमृत्युभयशून्यः असंगोनामअना-
सक्तिस्तेनास्त्रेणस्पृहांसुखेच्छांतदेहंअनुयेपुत्रकलत्रादयस्तेष्वपिस्पृहांछिंद्यात् देहादिषुवीतरोभवेदित्यर्थः ३

किंच गृहात्प्रव्रजितो निर्गतः गृहे स्थितस्य पुनरप्यासक्तिसंभवात् तत्र कृत्यमाह शुचाविति विविक्ते एकान्ते विधिवत् कुशाजिनचैलैः क्रमेण निर्मिते ४ त्रिवृत् अकारउकारमकारात्मकम् ५ बुद्धिर्वैशारदी सा सारथिः साहाय्यमृता यस्य सः शुभार्थो भगवद्रूपे ६ एवं चक्षुरादिभिर्मनसा च बाह्यविषयग्रहणं स्मरणं च विहाय ब्रह्माहमस्मीत्यनुभववाक्यार्थं विभावयेदित्याह अहमिति

गृहात्प्रव्रजितो धीरः पुण्यतीर्थजलाप्लुतः शुचौ विविक्त आसीनो विधिवत्कल्पितासने ४ अभ्यसेन्मनसा शुद्धं त्रिवृद्ब्रह्माक्षरं परम् मनो यच्छेज्जितश्वासो ब्रह्मबीजमविस्मरन् ५ नियच्छेद्विषयेभ्याक्षान्मनसा बुद्धिसारथिः मनः कर्मभिराक्षिप्तं शुभार्थे धारयेद्धिया ६ अहं ब्रह्म परं धाम ब्रह्माहं परमं पदम् एवं समीक्ष्य चात्मानमात्मन्याधाय निष्कले ७ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ८

योऽहं स ब्रह्मैक्यं ब्रह्म न दहमेवेति समीक्ष्य तत्राहं ब्रह्मेति भावनया जीवस्य शोकादिनिवृत्तिः ब्रह्माहमिति भावनया ब्रह्मणः पारोक्ष्यनिवृत्तिर्भवतीति व्यवहारो दर्शितः ततश्च निष्कले निरुपाधौ आत्मनि ब्रह्मणि आत्मानं मन आधाय स्थिरीकृत्य ७ तत ओमित्येकं यदक्षरं तदेव ब्रह्म तदुच्चारयन्नेवा देहं त्यजन् यः प्रकर्षेण याति अर्चिरादिमार्गेण सः परमां श्रेष्ठां मद्गतिमेव याति पुनर्दुःखालयमशाश्वतं जन्म न प्राप्नोतीति हि यार्थः ८

किंच एवंअंतकालेधारणयामत्प्राप्तिर्नित्याभ्यासवतां ज्ञानिनामेवभवतिनान्येषामित्याह् नयत्रेतिषड्भिः ९ निर्मानेतिनिर्गतोमानमो
हौअहंकारमिथ्याभिनिवेशोयेभ्यस्तेजितःपुत्रकलत्राद्यासक्तिरूपोदोषोयैःअध्यात्मेआत्मज्ञानेनित्याःपरिनिष्ठिताःविशेषेणनि
वृत्ताःकामोभिलाषोयेभ्यस्तेसुखदुःखहेतुत्वात्त् सुखदुःखसंज्ञानिशीतोष्णादीनिद्वंद्वानितैर्मुक्ताः अतएवअमूढानिवृत्ताविद्याःवि

नयत्रदीपिकायांतिज्ञानवैराग्यंचवर्जिताः सुधियस्तांगतिंयांतितानहंकथयामिते९ निर्मानमोहाजितसंग
दोषाअध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपदमव्ययंतत् १० ज्ञानह्रदे
सत्यजलेरागद्वेषमलापहे यःस्नातिमानसेतीर्थेसवैमोक्षमवाप्नुयात् ११

वेकिनःस्तदव्ययंपदंगच्छंति तद्विष्णोःपरमंपदं
सदापश्यंतिसूरयः इतिश्रुत्युक्तम् किंच नतद्भासयतेसूर्योनशशांकोनपावकः तद्गत्वाननिवर्ततेतद्धामपरमंममेति भगवदुक्त
स्वरूपेलीनाभवंतीत्यर्थः १० ज्ञानमेवह्रदोनिरवातोयस्यसत्यंब्रह्मतदेवजलंयस्मिन्मानसेह्रदयांतर्गतेएवतीर्थेनतुबाह्ये ११

किंच मद्भक्तिस्तस्वतंत्रापिमुक्तिहेतुः किंपुनर्ज्ञानवैराग्ययुक्तेत्याह प्रौढमिति ब्रह्मादिस्थावरांतेषुवैराग्यंविषयेष्वनुपथैवकाष्ठ
विष्ठायांवैराग्यंप्रौढमुच्यते एतदास्थायधृत्वा अनन्यभाक् वासुदेवःसर्वमितिबुद्ध्या अन्यमजानन्नित्यर्थः पूर्णदृष्टिपूर्णोव्यापकेब्र

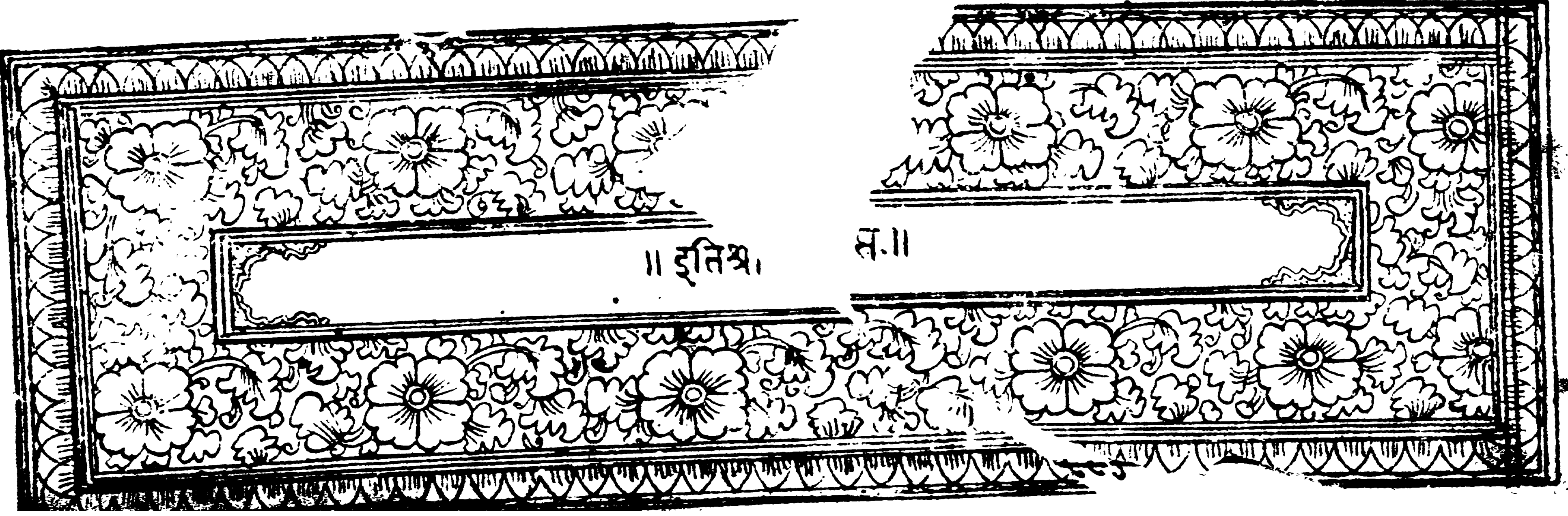
प्रौढवैराग्यमास्थायभजतेमामनन्यभाक् पूर्णदृष्टिःप्रसन्नात्मासवैमोक्षमवाप्नुयात् १२ त्यक्त्वागृहंचयः
स्तीर्थेनिवसेन्मरणोत्सुकः म्रियतेमुक्तिक्षेत्रेषुसवैमोक्षमवाप्नुयात १३ अयोध्यामथुरामायाकाशीकां
चीअवंतिका पुरीद्वारावतीचैवसप्तैतामोक्षदायकाः १४ इतितेकथितंतार्क्ष्यमोक्षधर्मसनातनम्
ज्ञानवैराग्यसहितंश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात् १५

ह्मणिदृष्टिर्यस्य अतएवप्रसन्नात्मामनोयस्येति १२ मरणो-
त्सुकः कृतकृत्याः प्रतीक्षंतेमृत्युंप्रियमिवातिथिमित्युक्तंरीतोयस्तीर्थेनिवसन्नेवम्रियते १३ अयोध्यादिसप्तमुक्तिक्षेत्रा
ण्येवाह १४ मोक्षोपायमुपसंहरति १५

सकलग्रंथप्रतिपादितार्थमाह मोक्षमिति अत्रैवप्रक्रियातत्त्वज्ञानेनतुपुनरावृत्तिरहितावि देहमुक्तिर्भवतीति श्रुद्धादिधर्मैश्च स्वर्गभोगानंतरमावृत्तिः निषिद्धकर्मभिस्तुनरकभोगानंतरमावृत्तिःखगादयः पक्षिपशुकीटादयः क्षुद्रजीवास्तुसंसरंति अ

मोक्षंगच्छंतितत्त्वज्ञाधार्मिकाःस्वर्गतिंनराः पापिनोदुर्गतिंयांतिसंसरंतिखगादयः १६ इत्येवसर्वशास्त्राणांसारोद्धारोनरूपितः मयातेषोडशोऽध्यायेःकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १७ सूतउवाच एवंश्रुत्वावचाराजन्गरुडोभगवन्मुखात् कृतांजलिरुवाचेदंतंप्रणम्यमुहुर्मुहुः १८ भगवन्देवदेवेशश्रावयित्वावचोमृतम् तारितोहंत्वयानाथभवसागरतःप्रभो १९

त्रैवपुनःपुनर्जन्ममरणेलभंते इतिग्रंथार्थसंग्रहः १६ पुनरपिमहदनुकंपयाश्रवणेच्छामाविष्करोति किमिति १७ सूतःशौनकंप्रतिगरुडस्यकृतार्थतामाह एवमितित्रिभिः ध्यानपरःअंतर्मुखत्वात्स्वात्मतत्त्वानुभवपरायणएवाभून्नतुश्रवणेच्छाजातेत्यर्थः १८ १९

॥ इतिश्र
त.॥

थप्रक्रियात
भोगानंतरमा

पापिनोदर्गतिंय
येःकिंभूयःश्रो
दंतं

२० इदानींग्रंथारंभेवग्रंथांतेग्रंथकर्त्तास्तवेद्धरिम् इतिसत्संप्रदायानुरोधेनग्रंथार्थमुद्भावयन्हरिंस्तौति यःस्वनामस्मरणादेव प्रथमादिषडाध्यायोक्तदुर्गतिंमन्वादिकोक्तप्रायश्चित्तंविनैवहरतीति कर्त्ता स्वपूजनमेवयज्ञस्तेनैवद्रव्ययज्ञातुरदानादिकंविनै

स्थितोस्मिगतसंदेहः कृतार्थोस्मिनसंशयः इत्युक्त्वागरुडस्तूष्णींस्थित्वाध्यानपरोभवत् २० स्मरणाद्दुर्गतिर्हर्त्ताभजनयज्ञेनसद्गतेर्दाता यःपरयानिजभक्त्यादद्दातिमुक्तिंसमांहरिःपातु २१ इतिश्रीगरुडपुराणेसारोद्धारेभगवद्गरुडसंवादेमोक्षधर्मनिरूपणोनामषोडशोऽध्यायः १६

वसप्तमादिनवाध्यायोक्तसद्गतेर्दाताभवतीति किंच परयानिर्गुणसर्वोधर्मोत्तमया निजभक्त्यैवएतदध्यायोक्ततत्वज्ञानंविनैवमुक्तिंददाति सहरिर्मांपातुजन्ममरणाद्रक्षतु १२१ इयंनैौनिधिरामेणमयाटीकाकृतादरात् अनयारमयासार्द्धंप्रीयतांमधुसूदनः१ इतिश्रीगरुडपुराणेटीकायांषोडशोऽध्यायः १६

श्रीगणेशायनमः श्रीभगवानुवाच इत्यारव्यातंमयातार्क्ष्यसर्वमेवौर्ध्वदैहिकम् दशाहाभ्यंतरेश्रुत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
१ इदंचामुष्मिकंकर्मपितृमुक्तिप्रदायकम् पुत्रवांछितंदंचैवपरत्रेहसुखप्रदम् २ इदंकर्मनकुर्वंतियेनास्तिकनराधमाः
तेषांजलमपेयंस्यात्सुरातुल्यंनसंशयः ३ देवताःपितरश्चैवनैवपश्यंतितद्गृहम् भवंतितेषांकोपेनपुत्राःपौत्राश्च
दुर्गताः ४ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवेतरेपिच तेचांडालसमाज्ञेयाःसर्वप्रेतक्रियांविना ५ प्रेतकल्पमिदंपु
ण्यंशृणोतिश्रावयेच्चयः उभौतौपापनिर्मुक्तौदुर्गतिंनैवगच्छतः ६ मातापित्रोश्चमरणेसौपर्णंशृणुतेतुयः पित
रौमुक्तिमापन्नौसुतःसंततिमान्भवेत् ७ नश्रुतंगारुडंयेनगयाश्राद्धंचनोकृतम् वृषोत्सर्गःकृतोनैवनचमासिक
वार्षिके ८ सकथंकथ्यतेपुत्रःकथंमुच्येदृणत्रयात् मातरंपितरंचैवकथंतारयितुंक्षमः ९ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्रोत-
व्यंगारुडंकिल धर्मार्थकाममोक्षाणांदायकंदुःखनाशनम् १० पुराणंगारुडंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् शृण्वतांका-
मनापूरंश्रोतव्यंसर्वदैवहि ११ ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियःपृथिवींलभेत् वैश्योधनिकतामेतिशूद्रःशुद्ध्यतिपातकात्
१२ श्रुत्वादानानिदेयानिवाचकायाखिलानिच पूर्वोक्तशयनादीनिनान्यथासफलंभवेत् १३ पुराणंपूजयेत्पूर्वंवाचकंतद
नंतरम् वस्त्रालंकारगोदानैर्दक्षिणाभिश्चसादरम् १४ अन्नाश्चहेमदानैश्चभूमिदानैश्चभूरिभिः पूजयेद्वाचकंभक्त्याब

ह्रुपुण्यफलाप्तये १५ वाचकस्यार्चनेनैव पूजितोहं न संशयः संतुष्टे तुष्टितां यामि वाचकेनात्र संशयः १६ . इति श्रीगरु
डपुराणश्रवणफलम् आसीद्वक्तापुराणस्य श्रीशार्दूलमहीपतेः झुंझुणूनगरस्यापि मिश्रश्रीसुखलालजी १ तस्य श्री
हरिनारायणात्मजस्तत्सुतेन तु मयानौनिधिरामेण कृतोयं सारसंग्रहः २ प्राचीनैर्यत्कृतः पूर्वं गारुडः सारसंग्रहः स तु नो बु
द्धिदौर्बल्याज्ज्ञानस्तस्मादयं कृतः ३ पुनरुक्तिं परित्यज्य क्रमेणायं मया कृतः बालानां सुखबोधाय न तु पांडित्यगर्वितः ४
अत्राप्रमाणं यत्किंचित्प्रमादाल्लिखितं मया विद्वद्भिः सुविचार्यैव शोधनीयो नसूपुभिः ५ सारोद्धारो मया मूलैर्बहुग्रंथैर्यथा कृ
तः तथैवानेकटीकाभिरुद्धृतः सारसंग्रहः ६ महाख्वेदान्मयात्वत्र यथास्थानं वियोजितः प्राज्ञाविनाप्रयासं मे कोज्ञास्यति वि
मूढधीः ७ विद्वानेवाहि जानाति विद्वज्जनपरिश्रमम् नहि वंध्या विजानाति गुर्वीं प्रसववेदनाम् ८ ये पूर्वसंग्रहे मूढा नैव जानंति
योग्यताम् ते कथं हि भविष्यंति हर्षिताः पठनेस्य च ९ सारोद्धारमिमं प्रेम्णाः पठंतु न पठंतु वा मया तु स्वीयबोधाय कृतमेतन्न
सर्वशः १० मंगलं भगवान्विष्णुर्मंगलं गरुडध्वजः मंगलं पुंडरीकाक्षो मंगलायतनो हरिः ११ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्ते
षां पराजयः येषामिंदीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः १२ राजानः परिपालयंतु वसुधां धर्मे स्थिताः सर्वदा पृथ्वी कामदुघा
भवत्वविरलं वर्षंतु काले घनाः ईर्ष्यां मुंचतु दुर्जनः परगुणे सज्जनः सदा सत्काव्यामृतवर्षिणी कविमुखे वाणी चिरं नंदतु

१२ इतिश्रीगरुडपुराणेस्वकृतश्लोकाःसमाप्ताः प्रथमाध्यायेऐंहिकामुष्मिकदुःखनिरूपणंश्लोकाश्च ६० द्वितीयेय
ममार्गनिरूपणम् ८६ तृतीयेयमयातनानिरूपणम् ७१ चतुर्थेनरकप्रदपापनिरूपणम् १०४ पंचमेपापचिन्हनिरूपण
म् ५८ षष्ठेपापिनांजन्मादिदुःखनिरूपणम् ४३ एवंषडाध्यायैःपापगतिःसप्तमेबभ्रुवाहनप्रेतसंवादः ६८ अष्टमेआतुर
दानम् ११८ नवमेम्रियमाणकृत्यम् ४८ दशमेदाहास्थिसंचयकर्मनिरूपणम् १०४ एकादशोदशगात्रविधिः ४२ द्वादशेए
कादशाहविधिः ८७ त्रयोदशेसपिंडीशय्यापददाननिरूपणम् १२३ चतुर्दशेधर्मराजनगरनिरूपणम् ८६ पंचदशेसुकृ
तिजनजन्माचरणनिरूपणम् ९५ षोडशेध्यायेचमोक्षधर्मनिरूपणमिति १२१ मूलसंख्या १२८७ सटीकसा ३१०० फल
३२ इतिगरुडपुराणसमाप्त. शुभंभवतु छ छ छ छ छ छ छ

I. F. 70 II. B. 31		गरुडपुराणम् (सटीकम्)	वेदव्यासः	,,	Benares Edition	नागर	,,